

แนวคิดในการอนุรักษ์บนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมือง
: กรณีศึกษา บริเวณถนนข้าวสาร

นางสาวมนสิณี อรรถวานิช

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ISBN 974-14-2617-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

URBAN TRANSFORMATION AS A BASIS FOR CONSERVATION CONCEPT
: THE CASE OF KHAOSARN ROAD AREA

Miss Monsinee Attavanich

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

ISBN 974-14-2617-8

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวคิดในการอนุรักษ์บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ
กายภาพเมือง กรณีศึกษา บริเวณถนนข้าวสาร

โดย

นางสาว มณีนี อรรถวานิช

ภาควิชา

สถาปัตยกรรมศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะฐิติ

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

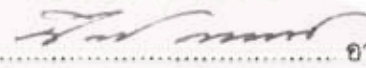
รองศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิต จุลาสัย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารสถาปัตย์

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ เลอสม สถาปัตตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ สุธดี ทิพพัส)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะฐิติ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิต จุลาสัย)

..... กรรมการ
(อาจารย์ พิศรี ไพวาทอง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยงฉนิศร์ พิมลเสีย)

นางสาวมนสิณี อรรถวานิช : แนวคิดในการอนุรักษ์บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพ
เมือง กรณีศึกษา บริเวณถนนข้าวสาร (URBAN TRANSFORMATION AS A BASIS FOR
CONSERVATION CONCEPT: THE CASE OF KHAOSARN ROAD AREA). อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.
ปิ่นขวัญ กาญจนันฐิติ , อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รศ.ดร. บัณฑิต จุลาลัย . 148 หน้า. ISBN 947-14-2617-8

ถนนข้าวสาร ส่วนหนึ่งของเมืองเก่า กรุงเทพมหานคร ถนนที่มีความเป็นมาและประวัติศาสตร์อันยาวนาน จาก
แหล่งค้าข้าวสารของพระนคร เป็นที่ตั้งของวังเจ้านายจากการขยายวังหน้ามาทางด้านเหนือข้ามคลองคูเมืองเดิม เช่น
กลุ่มวังสะพานเสี้ยว หรือวังในสมเด็จพระปิ่นเกล้าและบ้านข้าวสารการ ด้วยทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้วังหลวงและแหล่ง
ท่องเที่ยวในเมืองเก่า ทำให้บริเวณถนนข้าวสารมีการพัฒนาการเป็นแหล่งที่หกราคาถูกของนักท่องเที่ยวต่างชาติ
หรือที่เรียกกันว่า เกสต์เฮ้าส์ จนปัจจุบันถนนข้าวสารได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ของนักท่องเที่ยวทั้ง
ชาวต่างชาติและชาวไทย สีสันและบรรยากาศในยามค่ำคืน แหล่งสถานบันเทิง ถนนคนเดิน ตรอกชอกชอย และที่ว่าง
ภายใน ได้กลายเป็นลักษณะเฉพาะของถนนข้าวสาร

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ถนนข้าวสาร ซึ่งเกิดจากการพัฒนาขึ้นจากพื้นฐาน
ทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า โดยเริ่มจากการศึกษา หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การเปรียบเทียบการ
เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพในบริเวณพื้นที่ศึกษา จากแผนที่ในช่วงเวลาต่างๆ ร่วมกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์
รวมถึงการลงพื้นที่ในการสำรวจ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพ รวมไปถึง
วิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ เพื่อนำมาสรุปเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณถนนข้าวสารบนพื้นฐานของการ
เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมือง

ผลจากการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพของพื้นที่ มีการเปลี่ยนแปลงการสัญจรจากทาง
น้ำเป็นทางบก องค์ประกอบทางด้านอาคารที่มีการรื้อถอนเป็นรูปแบบของอาคารสมัยใหม่ อาคารเก่าที่ยังคงอยู่ในพื้นที่
และการแบ่งแปลงที่ดินจากแปลงที่ดินขนาดใหญ่เป็นแปลงที่ดินขนาดเล็ก การศึกษาทำให้พบองค์ประกอบที่มี
ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ส่วนการเปรียบเทียบแผนที่ในแปลงที่ดินทำให้พบรูปแบบการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ
กายภาพ ที่ส่งผลให้ถนนข้าวสารมีลักษณะเฉพาะตัว การเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ถนนข้าวสารจึงพิจารณานบน
พื้นฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร เป็นแนวคิดในการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของ
เมืองในปัจจุบันเพื่อรักษาคุณค่าที่เกิดขึ้นและบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยการศึกษานี้มุ่งหวังให้
เป็นประโยชน์ในการนำไปใช้กับพื้นที่อื่นๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะใกล้เคียงกับบริเวณถนนข้าวสารได้ต่อไปและ
เพื่อรักษาองค์ประกอบกายภาพในฐานะเมืองเก่ารัตนโกสินทร์

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์
สาขาวิชา สถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิสิต..... มณีณี ๗๓๖๖๖.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

477 41556 25: MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORD: URBAN TRANSFORMATION/ CONSERVATION/ KHAOSARN ROAD

MONSINEE ATTAVANICH: URBAN TRANSFORMATION AS A BASIS FOR CONSERVATION

CONCEPT: THE CASE OF KHAOSARN ROAD AREA.

THESIS ADVISOR: ASST. PROF. PINRAJ KHANJANATTHITI, Ph.D., THESIS CO-ADVISOR:

ASSOC. PROF. BUNDIT CHULASAI, Ph.D.: 148 pp. ISBN 947-14-2617-8

Khaosarn Road, in Rattanakosin, is an area with a long historical development. In the past, Khaosarn Road was the main rice commerce centre of old Bangkok. There were many groups of royal residences situated on this ancient road, for example Wang Sapan Seaw, which was constructed after the city was expanded north across the old city moat. During the reign of King Rama IV, this road was also the site of government officials' residences. As time past, because of the area is situated near the Royal Palace and famous tourist sites, Khaosarn Road has become an area for low-cost guesthouses for foreign tourists. It is presently known as being a night life district in Bangkok as well as other entertainment activities. The walking street, small alleys and open spaces between buildings contribute to the unique characteristics of Khaosarn Road.

The aim of this study is to propose a conservation concept for Khaosarn Road area based on the physical transformation of the urban structure. The research started from the study of conservation theories and the study of the physical changes of the area from maps of different periods, as well as historic data, and site survey. The accumulated data in terms of urban transformation is analyzed and problems of the case study are identified. Finally, the conservation of the Khaosarn Road area on the basis of urban transformation is proposed.

The research findings suggest that the physical changes of Khaosarn Road have been based on its own original topography. Transportation has changed from the water based to land based. The old buildings have been demolished and rebuilt in newer styles and the large land blocks were divided into small blocks. This study indicates significant historic elements. The urban transformation within these land blocks leads to an understanding of the unique characteristic of Khaosarn Road. The proposed conservation concept and guidelines are based on the urban transformation and will promote the value and identity of the area of Khaosarn Road. The concept of conservation is to accept modern development and to integrate the development into the existing historical fabric.

Department Architecture

Field of study Architecture

Academic Year 2006

Student's signature..... *Monsinee Attavanich*.....

Advisor's signature..... *Pinraj Khanjanatthiti*.....

Co-advisor's signature..... *Bundit Chulaisai*.....

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รวมทั้ง ศาสตราจารย์ผู้สดี ทิพทัส อาจารย์พีระศรี ไพวาทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร คณะกรรมการทุกท่าน และอาจารย์ทุกท่านที่ให้การสนับสนุน และให้คำแนะนำรวมถึงข้อมูลต่างๆ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้

ขอขอบคุณ คุณสกุลชัย ตันติเศรณี ที่ช่วยสนับสนุนข้อมูลจากการวิจัย และผู้ที่ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ทุกท่าน คุณปิติ สกุลศิริโรรัตน์ ประชาคมบางลำพู คุณป๋ายินดี คุณภักวิภา คุณดลรดี คุณดารานี ประชาชน บริเวณถนนข้าวสาร นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมไปถึงหน่วยงานต่างๆ ที่เอื้อเพื่อข้อมูล ดังนี้ สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพระนคร และท่านอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้

ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณ พ่อ แม่ ที่สนับสนุน โอม แอม พี่ต้อม ตัก และเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนในระดับปริญญาตรี ที่ให้การช่วยเหลือในด้านต่างๆ และหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่ใช้ในการอนุรักษ์พื้นที่อื่นๆ ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนที่.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา.....	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
2 การทบทวนวรรณกรรม	
2.1 หลักการ ทฤษฎี เกี่ยวกับการอนุรักษ์.....	7
2.1.1 เหตุผลในการอนุรักษ์.....	7
2.1.2 แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชน.....	7
2.1.3 การกำหนดขอบเขตในการอนุรักษ์ชุมชน.....	10
2.1.4 การศึกษาองค์ประกอบกายภาพเพื่อการอนุรักษ์.....	11
2.2 การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารหรือพื้นที่ใกล้เคียง.....	12
2.3 กรณีศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองในต่างประเทศ.....	15
2.3.1 การอนุรักษ์ในประเทศสิงคโปร์.....	15
2.3.2 การอนุรักษ์เมืองเก่า Plaka ในประเทศกรีซ.....	16
2.3.3 การอนุรักษ์ศูนย์กลางเมืองเก่าเกียวโต.....	18
2.3.4 การวิเคราะห์กรณีศึกษา.....	21
3 ลักษณะทางกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร	
3.1 ลักษณะทางกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร.....	24
3.1.1 ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์.....	24
3.1.2 ประชากร.....	24

บทที่	หน้า
3.1.3	การใช้ประโยชน์ที่ดิน..... 24
3.1.4	กรรมสิทธิ์และการครอบครอง..... 26
3.1.5	การใช้อาคาร..... 26
3.1.6	ทางสัญจร การเข้าถึงและที่จอดรถ..... 27
3.1.7	พื้นที่เปิดโล่งและที่ว่าง..... 30
3.1.8	ลักษณะทางกายภาพสถาปัตยกรรม..... 43
3.1.9	ความสูง ขนาดและสภาพอาคาร..... 48
3.1.10	โบราณสถานในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง..... 48
3.2	ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม..... 49
3.2.1	ลักษณะทางเศรษฐกิจ..... 49
3.2.2	ลักษณะทางสังคม..... 50
3.2.3	การวิเคราะห์องค์ประกอบในด้านความหมาย..... 52
3.3	นโยบาย กฎหมายและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ 63
3.3.1	กฎกระทรวงฉบับที่ 414..... 63
3.3.2	กฎกระทรวงฉบับที่ 55..... 63
3.3.3	ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร..... 63
4	ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพชุมชนบริเวณถนนข้าวสาร
4.1	ความเป็นมาและความสำคัญของถนนข้าวสาร..... 66
4.2	วิวัฒนาการของถนนข้าวสาร..... 67
4.3	สรุปการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมือง..... 113
5	การเสนอแนวทางเพื่อการอนุรักษ์
5.1	องค์ประกอบถนนข้าวสารเพื่อการอนุรักษ์..... 113
5.1.1	องค์ประกอบด้านโครงสร้างบริเวณถนนข้าวสาร..... 115
5.1.2	องค์ประกอบด้านความหมายบริเวณถนนข้าวสาร..... 122
5.2	การเสนอแนวทางเพื่อการอนุรักษ์บริเวณถนนข้าวสาร..... 125
5.2.1	โครงการปรับปรุงบริเวณถนนข้าวสาร..... 126
5.2.2	โครงการปรับปรุงถนนรามบุตรี..... 129
5.2.3	โครงการปรับปรุงที่ว่างเพื่อส่งเสริมความหมายของย่านที่พักอาศัย..... 131
5.2.4	โครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว..... 133
5.2.5	โครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์ และถนนรามบุตรี..... 135
5.2.6	โครงการปรับปรุงย่านเกสต์เฮ้าส์บริเวณตรอกมะยม..... 136
5.2.6	โครงการปรับปรุงที่ว่างภายในด้วยการแนะนำรูปแบบอาคารใหม่..... 138

บทที่	หน้า
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	139
รายการอ้างอิง.....	141
ภาคผนวก.....	142
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	148

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนที่

แนที่	หน้า
3.1 ผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	25
3.2 แนที่แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินและการครอบครองบริเวณถนนข้าวสาร.....	33
3.3 แนที่แสดงการใช้อาคารบริเวณถนนข้าวสาร.....	34
3.4 แนที่แสดงการสัญจรบริเวณถนนข้าวสาร	35
3.5 แนที่แสดงการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา.....	36
3.6 แนที่แสดงที่ว่างที่เป็นการสัญจร.....	37
3.7 แนที่แสดงที่ว่างและพื้นที่โล่งว่าง.....	38
3.8 แนที่แสดงอายุอาคาร	45
3.9 แนที่แสดงสภาพอาคาร.....	46
3.10 แนที่แสดงจำนวนชั้นอาคาร.....	47
3.11 แนที่แสดงวัสดุอาคาร.....	48
3.12 แสดงพื้นที่อนุรักษ์ตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร.....	65
4.1 แนที่แสดงพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร.....	66
4.2 วิวัฒนาการบริเวณถนนข้าวสารสมัยรัชกาลที่ 1-3 (พ.ศ. 2325-2394).....	68
4.3 แนที่แสดงองค์ประกอบสำคัญในย่านบางลำพู.....	69
4.4 วิวัฒนาการบริเวณถนนข้าวสารสมัยรัชกาลที่ 4-6 (พ.ศ. 2394-2468).....	73
4.5 แนที่บริเวณถนนข้าวสาร ทำโดยกรมแนที่ พ.ศ. 2430.....	76
4.6 แนที่บริเวณถนนข้าวสาร กรมที่ดิน พ.ศ. 2450.....	81
4.7 วิวัฒนาการบริเวณถนนข้าวสารสมัยรัชกาลที่ 7-9 (พ.ศ. 2469-2548).....	88
4.8 แนที่แสดงบริเวณถนนข้าวสาร กรมแนที่ทหาร พ.ศ. 2475.....	90
4.9 แนที่บริเวณถนนข้าวสาร กรมตำรวจ พ.ศ. 2511	92
4.10 แนที่บริเวณถนนข้าวสาร องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ JICA พ.ศ. 2543.....	95
4.11 แนที่ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแนที่ทหาร พ.ศ. 2522.....	96
4.12 แนที่ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแนที่ทหาร พ.ศ. 2544.....	97
4.13 แนที่แสดงบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์	110
4.14 แนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพในแปลงที่ดิน.....	111

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
2.1 แสดงพื้นที่โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านการค้าบางลำพู.....	14
2.2 และ 2.3 ภาพการออกแบบโครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านการค้าบางลำพู.....	14
2.4 บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศสิงคโปร์.....	15
2.5 ผังบริเวณของเมือง PLAKA.....	17
2.6 และ 2.7 ทัศนียภาพบริเวณเมืองเก่า PLAKA.....	17
2.7 แสดงกฎหมายควบคุมอาคารฉบับใหม่เพื่อใช้กับพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าเกี่ยวโต.....	19
2.8 โครงการพัฒนารูปแบบอาคารพักอาศัยในชุมชน.....	20
3.1, 3.2 และ 3.3 บริเวณถนนราชดำเนินกลาง ถนนตะนาวและถนนจักรพงษ์.....	28
3.4 และ 3.5 บริเวณถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี.....	29
3.5 บริเวณถนนรามบุตรี.....	29
3.6, 3.7 และ 3.8 แสดงการสัญจรภายในพื้นที่.....	29
3.9, 3.10 แสดงที่จอดรถบริเวณถนนข้าวสาร.....	30
3.11, 3.12 และ 3.16 แสดงพื้นที่โล่งว่างบริเวณบ้าน.....	31
3.14, 3.15 แสดงพื้นที่ที่กึ่งเปิดโล่ง.....	31
3.16, 3.17 แสดงพื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่เปิดโล่ง.....	32
3.18 อาคารตึกแถวบริเวณถนนตะนาว.....	40
3.19 อาคารตึกแถวบริเวณหัวมุมถนนรามบุตรีและถนนจักรพงษ์.....	40
3.20 อาคารแถวไม้ริมถนนข้าวสาร.....	40
3.21 อาคารแถว 2 ชั้น ริมถนนตานี.....	41
3.22 และ 3.23 อาคารตึกแถวสมัยใหม่บริเวณถนนข้าวสาร.....	41
3.24 บ้านไกรจิตติ.....	42
3.25 บ้านพระยาทรง.....	42
3.26 บ้านดัมย้ากุ่ม.....	43
3.27 บ้านไม้เก่าบริเวณตรอกมะยม.....	43
3.29 อาคารโรงแรมริมถนนข้าวสาร.....	43
3.30 โรงแรมมะยมบุรี.....	43
4.1, 4.2 และ 4.3 สถานที่ท่องเที่ยวย่านบางลำพู.....	67
4.4 ภาพถ่ายคลองรอบกรุงสมัยรัชกาลที่ 5.....	72
4.5 ภาพถ่ายบริเวณสะพานผ่านพิภพลีลา.....	72
4.6 สมุดภาพสงคราม ในพระบรมราชูปถัมภ์.....	83

4.7 บ้าน ส.ธรรมภักดี ในปี พ.ศ. 2535.....	83
4.8 ห้องแบดแมนแอนด์โก.....	84
ภาพ	หน้า
4.9 ภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณถนนราชดำเนินและถนนข้าวสาร.....	86
4.10 อาคารราชการสองฝั่งถนนราชดำเนินกลาง.....	86
4.11 ภาพถนนข้าวสารในปัจจุบัน.....	87
5.1 ผังแสดงการสัญจรภายใน.....	119
5.2 และ 5.3 การสัญจรภายในพื้นที่.....	119
5.4 ผังแสดงการสัญจรภายใน.....	119
5.5 และ 5.6 การสัญจรภายในพื้นที่.....	119
5.7 ผังแสดงบริเวณบ้านไกรจิตติ.....	120
5.8 บริเวณที่ว่างภายในบ้านไกรจิตติ.....	120
5.9 ผังแสดงบริเวณบ้านตัมย้ากุง.....	120
5.10 และ 5.11 บริเวณที่ว่างภายในบ้านตัมย้ากุง.....	120
5.12 ผังแสดงพื้นที่กึ่งโล่งว่าง.....	121
5.13 และ 5.14 บริเวณพื้นที่กึ่งโล่งว่าง.....	121
5.15 ผังแสดงบริเวณอาคารเดอะคลับ.....	122
5.16 และ 5.17 ภายในบริเวณอาคารเดอะคลับ.....	122
5.18 ผังแสดงโครงการอนุรักษ์บริเวณถนนข้าวสาร.....	126
5.19 ผังแสดงโครงการปรับปรุงบริเวณถนนข้าวสาร.....	127
5.20 ภาพแสดงทางเข้าถนนข้าวสาร.....	128
5.21 ภาพแสดงบริเวณถนนข้าวสาร.....	128
5.22 ผังโครงการปรับปรุงถนนรามบุตรี.....	129
5.23 บริเวณทางเข้าถนนรามบุตรี.....	130
5.24 พิพิธภัณฑสถานเจ้าพระยาฯ กรุงเทพมหานคร.....	131
5.25 โครงการปรับปรุงที่ว่างเพื่อส่งเสริมความหมายของย่านที่พักอาศัย.....	132
5.26 โครงการปรับปรุงที่ว่างเพื่อส่งเสริมความหมายของย่านที่พักอาศัย บริเวณบ้านพระยาทรง.....	133
5.26 ผังโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว.....	134
5.27 ภาพแสดงโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว.....	134
5.28 ผังโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี.....	135
5.29 ภาพแสดงโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี.....	136
5.30 ผังโครงการปรับปรุงย่านเกสต์เฮ้าส์บริเวณตรอกมะยม.....	137
5.31 การออกแบบต่อเติมให้เข้ากับอาคารเดิมบริเวณตรอกมะยม.....	138
5.32 ภาพแสดงโครงการปรับปรุงที่ว่างภายในด้วยการแนะนำรูปแบบอาคารใหม่.....	139

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงที่มีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่ต่างไปจากโลกตะวันตก ด้วยการเป็นเมืองที่มีรากฐานมาจากชุมชนใหญ่หรือเมืองเล็กพัฒนาเป็นเมืองหรือนครหลวงของราชอาณาจักร ทำให้กรุงเทพมหานครกลายเป็นเมืองที่มีความซับซ้อน วิวัฒนาการบ้านเมืองของกรุงเทพมหานครนั้น เริ่มต้นขึ้นจากบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ที่มีวิวัฒนาการจากการเป็นเมืองเก่าที่มีการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก การที่เป็นเมืองหลวงและเป็นที่ตั้งของพระบรมมหาราชวัง ทำให้เกิดการแผ่ขยายเมืองออกไปบริเวณรอบๆ ด้วยการเป็นที่ตั้งของวังเจ้านาย เรือนขุนนาง คหบดี และบ้านเรือนของประชาชน ที่กระจายอยู่ทั่วไปตามพื้นที่ต่างๆ ใกล้กับพระบรมมหาราชวัง จนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงยุคสมัย การสัญจรทางบกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อเมืองมากขึ้น การพัฒนาเมืองจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพของเมือง

บางลำพู ส่วนหนึ่งของรัตนโกสินทร์ ย่านการค้าเก่าแก่ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างดีของกรุงเทพมหานคร ด้วยประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเป็นพื้นที่ภายใต้การควบคุมของวังหน้า เมื่อครั้งที่มีการสถาปนากรุงเพื่อเป็นฐานทัพด้านป้องกัน การรุกรานจากพม่า จึงเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคารของเจ้านายเก่า ขุนนาง ข้าราชการทั้งหลาย นอกจากนี้ชุมชนในย่านบางลำพูหลายแห่ง ล้วนเคยมีประวัติเป็นไพร่พลรับราชการอยู่ในสังกัดวังหน้า ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแขกตานีแถบมัสยิดจักรพงษ์หรือคนไทยเชื้อสายมอญรอบๆ วัดชนะสงคราม¹ ที่ปัจจุบันไม่อยู่หนาแน่นดังก่อน จนกระทั่งเมื่อการสัญจรทางน้ำได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการสัญจรทางบกในสมัยของรัชกาลที่ 5 ที่ได้มีการตัดถนนขึ้นหลายสาย อย่าง ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ ถนนข้าวสาร การคมนาคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้รูปแบบของการใช้พื้นที่มีการเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่การค้า คนจีนจึงโยกย้ายเข้ามาทำการค้าขาย รวมไปถึงคนไทยที่เข้ามาทำการค้าเพิ่มขึ้น เกิดตึกแถวที่เรียงรายอยู่ตามแนวถนนเป็นที่ตั้งของร้านค้าต่างๆมากมาย จนทำให้บางลำพูกลายเป็นย่านการค้าสำคัญ เกิดตลาดสถานบันเทิงต่างๆ ทั้ง โรงหนัง โรงละคร โรงลิเก กลายเป็นแหล่งเที่ยวเตร่ของหนุ่มสาวยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ถนนข้าวสาร ถนนสายสั้นๆ ที่เกิดขึ้นจากการถมคลองที่เคยเป็นทำนน้ำข้าวสาร เพื่อเป็นถนนเชื่อมระหว่างถนนจักรพงษ์กับถนนตะนาว บรรดาเจ้านาย ขุนนาง คหบดี ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนริมถนนข้าวสารกันมากมาย จนช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ถนนสายนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนกลางคืน คู่ออดรอมเมล์ จนกระทั่งหลังสงครามเวียดนามก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวรายได้น้อยเข้ามาพักอยู่บริเวณนี้ จนกระทั่งในช่วง 10 ที่ผ่านมารถถนนข้าวสารได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของประเทศและสามารถทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมากมาหลายทศวรรษ และได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างดีจากทางภาครัฐ รูปแบบของเกสต์เฮ้าส์ราคาถูกเกิดขึ้นอย่างมากมาย อาคารของเจ้านายต่างๆ ก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากนายทุน จากการที่กิจกรรมที่ขยายไปยังที่ว่างหรืออาคารบ้านเรือนหลังห้องแถว เกิดเป็นตรอก ซอก ซอย โดยปรับเปลี่ยนจากสิ่งก่อสร้างเดิม หรือก่อสร้างขึ้นมาใหม่ สถานบริการและ

¹ กุศล เอี่ยมอรุณ, เดินถนนชมย่านเก่า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สารคดี), 2546. หน้า 137-138

บันเทิง รวมทั้งที่พักแรมจำนวนมากที่ซ่อนตัวอยู่ภายใน เกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัวของถนนข้าวสาร ในขณะที่บริเวณอาคารเก่าที่ได้รับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดในด้านการอนุรักษ์ทั้งการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมชุมชนบนพื้นที่การพัฒนาการท่องเที่ยว

ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวของข้าวสารได้กำลังกระจายตัวไปยังพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นบริเวณรอบวัดชนะสงคราม ถนนรามบุตรีที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นเกสต์เฮ้าส์ หรือเปลี่ยนเป็นกิจการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างไม่เป็นระบบอาจนำไปสู่ความเป็นเมืองเก่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการพาณิชย์ ทำให้ทางกายภาพของพื้นที่ให้กลายเป็นพื้นที่อย่างถนนข้าวสาร ที่การพัฒนาดำเนินไปโดยไม่ได้นำมาซึ่งการอนุรักษ์

โครงการแผนแม่บทเพื่ออนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์โดย ชินครอน กรุ๊ป พ.ศ. 2538 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและจัดทำผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ และให้มีการอนุรักษ์อาคารสถานที่ที่มีคุณค่า รวมทั้งสภาพแวดล้อมโดยรอบ เพื่อให้การพัฒนาในบริเวณนี้เป็นไปอย่างมีระเบียบ สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ โดยพื้นที่บางลำพูเป็นส่วนหนึ่งของโครงการอนุรักษ์ แต่พื้นที่ถนนข้าวสารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในแผนแม่บทกรุงรัตนโกสินทร์² พื้นที่ข้าวสารเป็นพื้นที่ที่น่าจะนำมาใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการพัฒนาพื้นที่ใกล้เคียง โดยศึกษาถึงข้อดีและข้อเสียของถนนข้าวสารทั้งในด้านของการพัฒนาและการอนุรักษ์

การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาถึงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมืองของพื้นที่ถนนข้าวสาร จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ชุมชนเก่า ศึกษารูปแบบของการเปลี่ยนแปลงไปจนถึงวิเคราะห์ถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเก่า โดยใช้พื้นที่ถนนข้าวสารเป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้การศึกษานี้จะนำไปสู่การเสนอแนวทางในการทำการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีโครงสร้างของเมืองและมีแนวโน้มทางการพัฒนาที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ถนนข้าวสาร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ที่ว่างสาธารณะ เศรษฐกิจ สังคม ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนเก่า โดยใช้ถนนข้าวสารเป็นกรณีศึกษา
2. ศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ สถาปัตยกรรม เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับถนนข้าวสาร
3. ศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง

² บริษัท ชินครอน กรุ๊ป , แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์, 2538.

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา	ถนนข้าวสาร
ทิศเหนือ	ถนนรามบุตรี
ทิศตะวันออก	ถนนตะนาว
ทิศใต้	ถนนราชดำเนินกลาง
ทิศตะวันตก	ถนนจักรพงษ์

แผนที่ 1 ตำแหน่งพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิวัฒนาการของเมืองเก่ารัตนโกสินทร์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบเมือง ลักษณะสถาปัตยกรรม การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง วิธีการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยวและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ

1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา

การเก็บข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิ

เป็นข้อมูลจากการสำรวจกายภาพของพื้นที่ข้าวสารในปัจจุบันด้วยการสำรวจภาคสนาม เก็บข้อมูลโดยการถ่ายภาพและทำการบันทึก โดยการสำรวจนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ องค์ประกอบหลักทางกายภาพของพื้นที่ถนนข้าวสารอย่าง อาคาร ที่ว่าง แปลงที่ดิน และลักษณะทางสถาปัตยกรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแผนที่และข้อมูลที่มีอยู่

ข้อมูลทฤษฎี

จากเอกสาร / ข้อมูล

1. ประวัติความเป็นมา ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพื้นที่ถนนข้าวสาร
2. จากแผนที่เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของเมือง โดยวิเคราะห์แผนที่จาก แผนที่กรุงเทพฯ บริเวณพื้นที่ถนนข้าวสารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
  - แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2430
  - แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ พ.ศ. 2450
  - แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ พ.ศ. 2475
  - แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ พ.ศ. 2511
  - แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2543 องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ (JICA) และจากเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

จากงานวิจัย / ทฤษฎี

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ทั้งการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและอนุรักษ์ชุมชน นำมาวิเคราะห์กับพื้นที่ถนนข้าวสาร

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง อาทิ งานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเมืองหรืองานวิจัยเกี่ยวกับถนนข้าวสาร

จากกฎหมาย / นโยบาย

- นโยบายผังเมืองรวมของกรุงเทพมหานคร
- นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ (ซินครอนกรุป)

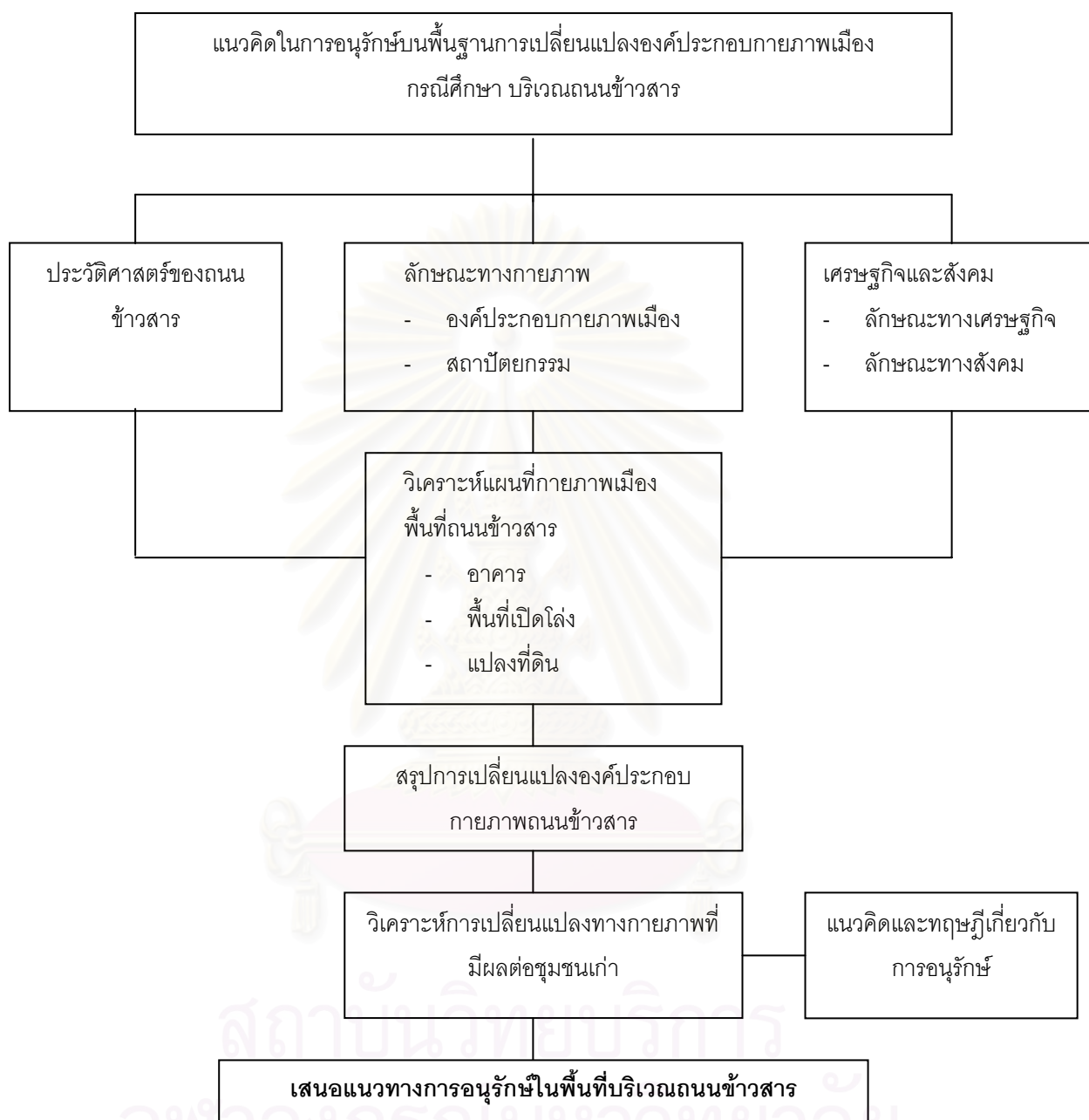
การวิเคราะห์ข้อมูล

แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน

1. ทำการวิเคราะห์และเปรียบเทียบองค์ประกอบกายภาพเมือง แผนที่เก่า ทั้งในระดับภาพรวม เฉพาะบริเวณและกลุ่มอาคาร พิจารณาองค์ประกอบสำคัญของเมือง ได้แก่ อาคาร พื้นที่เปิดโล่ง และแปลงที่ดิน
2. ทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อการอนุรักษ์ชุมชนเก่า รวมไปถึงการนำเอาทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์มาวิเคราะห์กับพื้นที่

การนำเสนอข้อมูล

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ พื้นที่ที่มีโครงสร้างของพื้นที่และมีแนวโน้มในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับถนนข้าวสาร
2. เพื่อเป็นแนวทางในการทำการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีโครงสร้างของพื้นที่และมีแนวโน้มในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับถนนข้าวสาร
3. เพื่อใช้เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการศึกษาวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ ในการพิจารณาในพื้นที่ภาพรวมที่ใหญ่ขึ้น

1.6 นิยามศัพท์และข้อตกลงในงานวิจัย

องค์ประกอบกายภาพชุมชน

ในที่นี้หมายถึง 3 องค์ประกอบหลักคือ อาคาร ที่ว่างและแปลงที่ดิน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ โดยในส่วนของอาคาร จะทำการพิจารณา รูปร่าง รูปแบบของอาคาร และลักษณะทางสถาปัตยกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

2.1 หลักการ ทฤษฎี เกี่ยวกับการอนุรักษ์

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมาและความกดดันจากกระแสของการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ขององค์ประกอบทางกายภาพของเมือง จึงเกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ขึ้น ทั้งนี้การอนุรักษ์ในช่วงแรกได้ให้ความสำคัญอยู่ที่อาคารทางประวัติศาสตร์ และในอดีตนั้นเมื่อกล่าวถึงการอนุรักษ์กายภาพมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่มักจะคำนึงถึงโบราณสถาน ทั้งนี้เนื่องจากจุดเริ่มต้นของแนวคิดในการอนุรักษ์เริ่มจากการบูรณะโบราณสถานที่ชำรุดทรุดโทรม แนวคิดในการอนุรักษ์ได้ขยายความมาถึงขอบเขตของเมือง เมื่อได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเมืองอย่างกว้างขวางมากขึ้นและพบว่า การอนุรักษ์เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถพัฒนาเมืองให้คงคุณค่าแก่ผู้อยู่อาศัยและยั่งยืนต่อไปได้ โดยมีเป้าหมายของการอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้สอดคล้องกันไปด้วยกัน เป็นการรักษาสภาพแวดล้อมของชีวิตความเป็นอยู่ รวมไปถึงเพื่อให้ดำเนินชีวิตและใช้งานได้อย่างเหมาะสม

2.1.1 เหตุผลในการอนุรักษ์

เหตุผลของการอนุรักษ์เกิดขึ้นจากหลายเหตุผลด้วยกัน ทั้งนี้เหตุผลเพื่อรักษาความทรงจำทางวัฒนธรรมเป็นเหตุผลสำคัญที่นำมาใช้ในการอนุรักษ์รักษาลักษณะทางกายภาพเชิงประวัติศาสตร์ที่ถ่ายทอดจากอดีต หรือเพื่อรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม ในขณะที่ในปัจจุบันการพัฒนาเมืองไม่ได้ส่งผลเพียงองค์ประกอบกายภาพเท่านั้น แต่วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปได้ส่งผลความสัมพันธ์ของชุมชน และเหตุผลจากการพัฒนาแบบสมัยใหม่หรือเทคโนโลยีและวัสดุระบบอุตสาหกรรมได้ทำให้อิทธิพลของท้องถิ่นหายไป การอนุรักษ์จะถูกนำมาใช้เพื่อการรักษาความหลากหลายทางสภาพแวดล้อมรวมถึงการรักษาฝีมือท้องถิ่น และเหตุผลทางเศรษฐกิจ ที่ช่วยให้ได้รับประโยชน์จากการประหยัดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างใหม่โดยการปรับอาคารเก่ามาใช้งานใหม่และในชุมชนที่ได้รับบริการอนุรักษ์ยังสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มรายได้ให้กับพื้นที่ได้อีกด้วย

2.1.2 แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชน

สำหรับแนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชน Sir Bernard M. Feilden¹ ได้กำหนดหลักการวางแผนการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. การผนวกการอนุรักษ์ไว้ในแผนการพัฒนาเมือง (Integrated Conservation) โดยให้ถือการอนุรักษ์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาเมือง

---

¹ Feilden, Bernard M. and Jukka, Jokilehto. Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites (Rome : ICCROM. 1993) อ้างถึงใน ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, “เอกสารการสอนวิชาทฤษฎีการอนุรักษ์, “(ม.ป.ท.,ม.ป.ป)”

2. การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of Change) ทั้งนี้การพัฒนาเมืองสมัยใหม่จะต้องมีมาตรการในการควบคุมอัตราการเจริญเติบโตที่เหมาะสม เช่น การกำหนดขนาด รูปแบบอาคาร ปริมาณการจราจร โครงสร้างสาธารณูปโภค เป็นต้น เพื่อรักษาเอกลักษณ์และภาพรวมของเมืองอนุรักษ์ไว้ ได้แก่ **การขึ้นทะเบียน (Listing)** เป็นการควบคุมในลักษณะบังคับ และ**การแบ่งการใช้ที่ดินตามการใช้สอย (Zoning)** โดยการระบุประเภทของการใช้ที่ดินเพื่อป้องกันและควบคุมการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมถึงการจำกัดความสูงของอาคาร กิจกรรมในพื้นที่ ลักษณะและรูปแบบอาคาร จนถึงเนื้อที่ที่ใช้สอย

3. การออกแบบสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นใหม่ (Infill Design) หรือการต่อเติมอาคาร ควรมีพื้นฐานจากการวิเคราะห์ โดยเฉพาะในเรื่องเนื้อเมือง (Urban Fabric) และพื้นที่ที่ใช้สอย โดยการนำหลักการออกแบบชุมชนเมืองและความงามมาประยุกต์ ในการกำหนดเขตอนุรักษ์ที่มีผลต่อการวางแผนและกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน การควบคุมอาคารและการออกแบบอาคารที่จะเกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่ ควรให้มีการออกแบบที่กลมกลืนหรือเป็นแบบแผนเดียวกับอาคารเก่าที่ใช้งานอยู่ ทั้งนี้ Roy Worskett² ได้เสนอให้มีการออกแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ (Design of Infilling) ดังนี้

- ด้านหน้าอาคาร (The Terrace) การคงด้านหน้าอาคาร สัดส่วน หน้าต่าง ความสูง วัสดุ
- การยกเว้นจากข้อบังคับ (Exception of Rule) การยอมให้ใช้วัสดุที่ต่างกันแต่อาคารมีรูปแบบที่ร่วมสมัยและไม่ทำให้อาคารข้างเคียงเสียคุณค่าไป
- คุณภาพที่ทำให้เกิดความเป็นกลุ่ม (Quality that make up the group)³

แนวอาคารและรูปร่างของผัง (Building Line / Plan Shape) รูปร่างของผังหรือแนวอาคารเป็นพื้นฐานที่แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของกลุ่มอาคาร หรือแนวด้านหน้าอาคารตามแนวนอนหรือรอบพื้นที่ว่างที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับพื้นที่ต่อเนื่อง ความสูงของอาคารและแนวขอบฟ้า (Building Height and Skyline) แนวของความสูงอาคารที่ใกล้เคียงกัน ทำให้อาคารดูกลมกลืนต่อเนื่องกัน

ความกว้างของอาคาร (Width of Unit) การรักษาชวงเสาและความกว้างของอาคารที่ใกล้เคียงกับอาคารข้างเคียง

คุณภาพของรายละเอียดและวัสดุ (Quality of Detailing and Materials) วัสดุอาคารสามารถแสดงความรู้สึกของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเมืองได้ และสามารถให้วัสดุสมัยใหม่ได้แต่ต้องมีการควบคุมในเรื่องของขนาด รูปแบบ สี ให้มีความคล้ายหรือมีภาพรวมที่ใกล้เคียงกัน

สัดส่วนของหน้าต่างและผนัง (Proportion of window to wall) ขนาดและรูปร่างของหน้าต่างและการแบ่งพื้นที่บนผนังที่อ้างอิงกับอาคารเก่าที่อยู่ใกล้เคียง

---

² Worskett, Roy. *The character of Town ; An Approach to conservation* (London : Architectural Press. 1969) p.180

³ Ibid., p.190-210

4. **การบริหารจัดการ (Administrative Actions)** ในการบริหารจัดการเมืองที่ยังมีการดำเนินกิจกรรมอยู่ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มากกว่าการสงวนรักษาทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หรือการทำให้เมืองหยุดนิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอแนวทางการอนุรักษ์ โดยการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วควรมีการคำนึงเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทและสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชนของตนเอง ด้วยการนำกลยุทธ์หรือมาตรการในการสร้างแรงจูงใจ ซึ่งสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ สามารถทำได้ทั้งภาครัฐและเอกชน แบ่งลักษณะได้ดังนี้

- **มาตรการทางการเงิน**

เป็นมาตรการแรงจูงใจเพื่อให้เจ้าของอาคารมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อาคาร ซึ่งมีในหลายรูปแบบคือ

- การให้เงินช่วยเหลือและเงินกู้ ซึ่งเป็นการให้เงินโดยตรงแก่เจ้าของอาคารจากงบประมาณแผ่นดินส่วนท้องถิ่น

- ภาษี เป็นการบังคับจากหน่วยงานรัฐโดยออกกฎหมายมักอยู่ในรูปการยกเว้นหรือลดหย่อนภาษี

ภาษีอาคาร เป็นการเก็บภาษีอาคารที่ขึ้นทะเบียนในอัตราที่น้อยกว่าอาคารทั่วไปเพื่อให้เจ้าของอาคารเห็นประโยชน์ในการขึ้นทะเบียนอาคาร

การลดหย่อนภาษี เป็นการบริจาคหรือขายอาคารให้แก่สาธารณะ เพื่อเป็นการลดภาษี โดยที่เจ้าของอาคารยังสามารถใช้ประโยชน์จากอาคารได้บางส่วน แต่แบ่งส่วนที่เปิดให้คนเข้าชมได้

การยกเว้นภาษี สำหรับอาคารขึ้นทะเบียน

การลดภาษี เช่น ภาษีรายได้ ภาษีมรดก ภาษีที่ดิน เป็นต้น

- การโอนสิทธิ์ในการพัฒนา (ที่ดิน/อาคาร) เป็นการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินนิยมใช้ควบคู่กับแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและผังเมืองรวม เป็นสิทธิที่สามารถซื้อขาย เพื่อผลตอบแทนทางการเงินในการชดเชยโอกาสทางเศรษฐกิจที่อาคารหรือที่ดินนั้นจะได้จากการพัฒนา โดยเจ้าของอาคารและที่ดินที่อยู่ในเขตอนุรักษ์ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาจะสามารถขายสิทธิ์การพัฒนาให้แก่ที่ดินและอาคารอื่นๆ ที่อยู่ในเขตพัฒนา เพื่อสร้างแรงจูงใจทั้งในผู้ซื้อและผู้ขาย

- **การยกย่องให้รางวัล**

เป็นการให้รางวัลที่ตัวบุคคลซึ่งมีการดำเนินการด้านอนุรักษ์พัฒนาอาคารเก่าที่มีคุณค่าและการให้รางวัลแก่สถานที่ หมายถึง การประชาสัมพันธ์อาคารหรือสถานที่นั้นมีการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นตัวอย่างให้สู่สาธารณะ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์เพิ่มขึ้น

- **การมีส่วนร่วมของประชาชน**

เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา พื้นที่หรืออาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยทั้งการปรึกษาสาธารณะ ซึ่งเป็นวิธีที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ออกความคิดเห็น และกลไกระดับรากหญ้า เป็นกรณีที่ประชาชนเป็นผู้เริ่มมีบทบาทในการอนุรักษ์โดยเป็นอาสาสมัคร และผู้เชี่ยวชาญ

- **การฝึกอบรม**

วิธีนี้เป็นมาตรการที่ช่วยในการสร้างรายได้แก่ท้องถิ่น โดยการให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิค และความรู้ทักษะเฉพาะด้านสำหรับกิจกรรมที่ต้องการความช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์

- **การส่งเสริมกิจกรรมและการให้การศึกษาแก่ชุมชน**

วิธีนี้เป็นวิธีที่สร้างความต่อเนื่องในการอนุรักษ์ โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ ซึ่งจะช่วยในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์แก่ประชาชน โดยมีรูปแบบต่างๆ

- การทำป้ายอนุสรณ์ เพื่อเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์แก่ผู้ที่มาเยือน

- การนำเสนอและการแปลความหมาย นิยมใช้กับอาคารที่ไม่มีคุณค่าเด่นมากแต่อยู่ในเขตที่ควรอนุรักษ์ เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้คนโดยการนำเสนอวิวัฒนาการ ความสำคัญในอดีตและการใช้งานในปัจจุบัน รวมทั้งระบุถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล

2.1.3 การกำหนดขอบเขตในการอนุรักษ์ชุมชน

ในการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ สำหรับเมืองหรือชุมชนที่ยังมีการเจริญเติบโตและเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรมและสภาพแวดล้อมต่างๆ นั้น จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตของอนุรักษ์ให้ชัดเจน เพื่อที่ว่าการดำเนินการอนุรักษ์จะสามารถสืบทอดกิจกรรมการใช้สอยเดิมหรือเปลี่ยนการใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการสืบทอดการใช้งานให้คงอยู่ และเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเรียกว่าเป็นการอนุรักษ์เมืองที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยขอบเขตของการอนุรักษ์อาจเป็นเพียงบางส่วน แต่ในความเป็นจริงในทางปฏิบัตินั้น บางครั้งไม่สามารถกระทำได้ทั้งหมดเพราะแต่ละเมือง แต่ละชุมชนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประชากร และอื่นๆ ซึ่งมาพร้อมการพัฒนาและวิวัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่งของชุมชน การอนุรักษ์ชุมชนจึงไม่ได้หมายถึงการไม่เปลี่ยนแปลงชุมชนเลย หากแต่เป็นวิธีการหรือทิศทางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับคุณค่าในด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน Catanese⁴ ได้ให้แนวทางในการเลือกขอบเขตของการอนุรักษ์ไว้หลายกลุ่มด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพขององค์ประกอบชุมชน รวมไปถึงระดับความสำคัญ

ขอบเขตในการการอนุรักษ์มีตั้งแต่ขึ้นส่วนหนึ่งหรือขึ้นส่วนใดของสถาปัตยกรรมที่ยังคงอยู่ อาคารหลัง หรือภูมิทัศน์ของถนนทั้งสายที่มีความต่อเนื่องกัน ไปจนถึงชุมชนหรือย่านที่มีความมีชีวิตที่ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ส่วนในการอนุรักษ์ในขอบเขตของย่าน คือการอนุรักษ์ย่านที่มีเอกลักษณ์ของตนเองและมีความเชื่อมโยงขององค์ประกอบและกิจกรรมในพื้นที่เป็นบริเวณที่มีขอบเขตและขนาด รวมไปถึงลักษณะของย่าน อย่างย่านการค้า ย่านพักอาศัย นอกไปจากนี้แล้วขอบเขตของอนุรักษ์เมืองยังขยายไปจนถึงในระดับของเมืองและหมู่บ้าน

⁴ Anthony J. Catanese and James C. Snyder, Introduction to Urban Planning (New York : McGraw-Hill. 1978) pp.304-309

2.2.4 การศึกษาองค์ประกอบกายภาพเพื่อการอนุรักษ์

จากการศึกษาทฤษฎีของ Nahoum Cohen⁵ ได้กล่าวถึงการพิจารณาองค์ประกอบกายภาพเพื่อการอนุรักษ์โดยได้กล่าวถึง ซึ่งสอดคล้องกับการพิจารณาของ Kevin Lynch⁶ ในองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่ เรื่องของ**โครงสร้าง (Structure)**, **ความหมาย (Meaning)** และ**เอกลักษณ์ (Identity)**

ในส่วนของ**โครงสร้าง (Structure)** คือ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบกายภาพที่มีต่อกันและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีต่อผู้รับรู้ ซึ่ง Cohen ได้กล่าวถึงเรื่องโครงสร้างไว้ใน**ส่วนประกอบสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ (Essential Qualities for Conservation)** โดยใช้**รูปแบบทางผังเมือง (Urban Settings)** ซึ่งพิจารณาขอบเขตของพื้นที่จากสภาพแวดล้อมและกายภาพโดยรอบกับ**การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (Internal Link)** ซึ่งได้แก่การเชื่อมต่อของที่ว่าง ลักษณะทางกายภาพพิเศษที่ทำให้องค์ประกอบในพื้นที่มีความโดดเด่นขึ้น ซึ่งหากพิจารณาใน 2 องค์ประกอบนี้ร่วมกันจะมีความหมายตรงกับโครงสร้างของ Lynch นั่นเอง

ในด้านของ**ความหมาย (Meaning)** ของ Kevin Lynch กล่าวว่า เป็นนิยยะสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความหมายของสิ่งต่างๆ ทั้งในด้านการใช้สอย อารมณ์ และความรู้สึก ในขณะที่ Cohen ได้มีการกล่าวถึง **Sense of Place** หรือการรับรู้ต่อสถานที่ว่าเป็นสิ่งที่สามารถบอกได้จากความรู้สึก ความเกี่ยวเนื่องทางประวัติศาสตร์ มุมมอง และภาพรวมของเมือง ความสบายและร่มเงา การพักผ่อนและการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ รวมไปถึงภูมิทัศน์และพืชพันธุ์ ซึ่งทั้งสองได้แสดงแนวความคิดที่ตรงกันถึงองค์ประกอบชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ ในด้านความหมาย

ในส่วนของ**เอกลักษณ์ (Identity)** ซึ่ง Lynch อธิบายว่าเอกลักษณ์ของเมืองคือองค์ประกอบเมืองและปรากฏในลักษณะที่แสดงออกถึงความเป็นพื้นที่นั้น ทั้งนี้ในส่วนของเอกลักษณ์ Lynch จะพิจารณาร่วมกับ**โครงสร้าง (Structure)** เป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันและสามารถทำให้เกิดจินตภาพของเมือง โดยใช้องค์ประกอบกายภาพ 5 องค์ประกอบด้วยกัน คือ **เส้นทาง (Paths)** **ย่าน (Districts)** **ขอบเขต (Edges)** **จุดสังเกต (Landmark)** และ**จุดศูนย์รวม (Node)** โดยการศึกษาในเรื่องของจินตภาพของ Lynch ใช้จุดสังเกตเป็นจุดอ้างอิงด้วยการเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรม รวมไปถึงการกำหนดขอบเขตให้กับพื้นที่ในการพิจารณาเมือง ภาพจากการประกอบกันขึ้นขององค์ประกอบต่างๆ ของเมือง ก่อให้เกิดเป็นจินตภาพของเมืองที่ถือเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถทำให้เข้าใจถึงเอกลักษณ์ของเมืองแต่ละเมืองได้ ในขณะที่ Cohen ได้ระบุเรื่องของเอกลักษณ์ไว้ในเรื่อง**ของลักษณะเด่นของพื้นที่ (Major Characteristics)** โดยอธิบายว่า การหาเอกลักษณ์ และลักษณะสำคัญของพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ ได้แก่ คุณภาพของประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ทางสังคม รวมทั้งความงามในด้านต่างๆ ของเมือง

⁵ Cohen, Nahoum. Urban Conservation, (Massachusetts : MIT Press. 1996), pp. 63-67

⁶ Lynch Kevin. The Image of the city , (Massachusetts : MIT Press, 1960) pp.46-49

นอกจากนี้แล้ว Worskett⁷ ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของเมือง ในลักษณะเฉพาะของเมือง (Character of Town) โดยพิจารณาในแนวทางของการอนุรักษ์ โดยอธิบายเรื่องของในภาพใหญ่ของเมือง ในเรื่องของ **ระเบียบของเมือง (Town Discipline)** ว่าเป็นการศึกษาร่วมกับรูปร่างของเมืองเพื่อค้นพบสิ่งที่คงอยู่ในปัจจุบันและเพื่อจะเรียนรู้ถึงอิทธิพลที่จะเกิดกับเมืองใหม่ควรจะเป็นอย่างไร เพื่อรักษาความต่อเนื่องของเมือง แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ คือ **การพิจารณาเอกลักษณ์ในระดับเมือง (Major Identity)** เป็นการศึกษาเอกลักษณ์ของเมือง โดยการระบุเอกลักษณ์จากสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ อย่างขนาดของเมือง (Scale) การใช้งาน (Use) รูปร่างของที่ดิน (Land Form) ไปจนถึงกำแพงเมือง ส่วน **การพิจารณาเอกลักษณ์ในระดับชุมชน (Local Identity)** เป็นการศึกษาเอกลักษณ์ของเมืองในขนาดที่เล็กลงและละเอียดขึ้น โดยพิจารณาจากรูปแบบของถนน (Street Pattern) การปิดล้อม (Enclosure) และที่ว่าง (Open Space) หรือสิ่งที่มีอยู่ที่สามารถมองเห็นได้และแสดงขอบเขตที่มีอยู่ โดยการศึกษาของ Worskett จะให้ความสำคัญอยู่ที่เรื่องของที่ว่าง (Open Space) รวมไปถึงลักษณะของที่ว่างและรูปแบบของที่ว่างที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ อย่าง อาคาร ต้นไม้ และระดับของพื้นที่เป็นต้น

นอกจากนี้ Cohen ได้พิจารณาองค์ประกอบนอกเหนือจากที่กล่าวมาในข้างต้น คือ **รูปแบบและการออกแบบ (Style and Design)** ที่สามารถพบได้ในองค์ประกอบกายภาพของพื้นที่ ได้แก่ วัสดุ ผิวสัมผัส โครงสร้าง ความเหมือนและความแตกต่างของอาคาร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ และเรื่องของฝีมือช่าง (*Workmanship*) คือ การใช้วัสดุในโครงสร้างและความต่อเนื่องของเทคนิคของช่าง

Norberg Schulz⁸ ได้ให้แนวคิดในการพิจารณาภาพลักษณ์ของเมือง เกิดขึ้นได้ใน 2 ลักษณะ คือ

ในแบบของคนที่อยู่ในพื้นที่และคนที่อยู่นอกพื้นที่ การพิจารณาในรูปแบบแรก คือ ในฐานะของคนใน โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ ประสบการณ์และความตั้งใจที่มีต่อพื้นที่อย่างลึกซึ้ง จนเป็นภาพที่เกิดจากสะสมซ้อนทับของความรู้ความเข้าใจจากการอยู่อาศัยและการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาอันยาวนาน

ส่วนการพิจารณาในแบบของคนนอก เป็นภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นโดยคนภายนอก ที่ผ่านประสบการณ์ร่วมกัน เกิดการยอมรับในความหมายของพื้นที่ เป็นความเข้าใจที่รับรู้โดยทั่วไปและความหมายของย่านสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จากการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม องค์ประกอบทางกายภาพและกิจกรรมในย่าน ทำให้เกิดความหมายที่ซับซ้อนและไม่ชัดเจน และสามารถหายไปได้ ถ้าสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์หรือสิ่งที่เป็นอันยอมรับร่วมกันนั้นหายไป

---

⁷ Worskett, Roy. *The character of Town ; An Approach to conservation* (London : Architectural Press. 1969)

⁸ Schulz, Norberg, *Existence, Space and Architecture* (New York: Praeger, 1971). p. 25 cited in Relph, E, *Place and Placelessness*. (London: Pion Limited. 1976), pp. 49-50

2.1 การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ถนนข้าวสารหรือพื้นที่ใกล้เคียง

องค์ประกอบกายภาพทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ โดย **แนนน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ**⁹ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบกายภาพรัตนโกสินทร์ในด้านกายภาพ โดยพิจารณาตำแหน่งที่ตั้งและความความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างองค์ประกอบที่สำคัญของเมือง ได้แก่ วัด วัง สถาบันราชการ บ้าน ตลาด และเส้นทางการสัญจรซึ่งประกอบไปด้วย คลอง สะพาน ถนน เพื่อเป็นพื้นฐานให้เข้าใจความเป็นมาและเหตุผลของการก่อตัวของแต่ละองค์ประกอบ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับอิทธิพลที่มีผลต่อการเติบโตและรูปแบบของชุมชนเมือง รวมทั้งการทดลองสังเคราะห์รูปแบบและลักษณะทางกายภาพของรูปสัณฐานของเมือง จากตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบหลักและความต่อเนื่องทางกายภาพที่เกิดขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นลำดับตั้งแต่เริ่มแรกของการสร้างกรุงจนถึงปัจจุบัน

การดำเนินการวิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเอกสาร โดยมุ่งไปในทิศทางของประวัติศาสตร์ตามลำดับขั้นตอนของเหตุการณ์ ทั้งนี้ได้ทำการวิจัยภาคสนามเพิ่มเติมเฉพาะในส่วนที่เป็นข้อมูลของบางองค์ประกอบในปัจจุบัน เพื่อแสดงภาพรวมของตำแหน่งที่ตั้งของแต่ละองค์ประกอบในแต่ละรัชกาล พื้นที่ที่ทำการศึกษา ได้แก่ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาไปถึงแนวคลองผดุงกรุงเกษม ตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบหลักของเมืองบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของผู้คน สมควรแก่การอนุรักษ์เพื่อรักษาเอกลักษณ์ และสัญลักษณ์ ของพื้นที่ให้คงอยู่พร้อมทั้งการปรับปรุงและพัฒนา ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบริเวณตามความเหมาะสม

ทั้งนี้บริเวณถนนข้าวสารเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของการศึกษา ข้อมูลในบางส่วนของการศึกษาจึงเป็นการศึกษาจากงานวิจัย องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

สามแพรง สามรูปแบบการแปรร่างเมือง (Three Types of Urban Transformation in Bangkok) เป็นการศึกษาส่วนหนึ่งของการศึกษาในเรื่องพัฒนาการสัณฐานกรุงเทพฯ (Bangkok Morphology) ซึ่งเป็นการทำงานวิจัยร่วมกับ Fujimori Lab, Institute of Industrial Science มหาวิทยาลัยโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นระหว่างปี พ.ศ. 2541-2545 เป็นการศึกษาในรูปแบบการแปรร่างเมืองโดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพกรุงเทพฯ โดยใช้การศึกษาวเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลจากแผนที่เก่า ทั้งในระดับภาพรวม เฉพาะบริเวณและเฉพาะกลุ่มอาคาร โดยศึกษาองค์ประกอบสำคัญของเมือง ได้แก่ ทางสัญจร อาคารและแปลงที่ดิน โดยเลือกพื้นที่กรณีศึกษาคือ บริเวณย่านสามแพรง การศึกษาอ้างอิงจากแปลงที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะของการแบ่งที่ดิน ก่อให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยใช้อาคารเป็นองค์ประกอบในการพิจารณา โดยจากการศึกษา พบรูปแบบการแปรร่างของเมืองบริเวณสามแพรงใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ แบบกลุ่มอาคารล้อมรอบที่ว่าง คือ บริเวณแพรงภูธร ที่เป็นต้นแบบการวางผังตามแบบอย่างตะวันตกและยังคงสภาพจนถึงปัจจุบัน แบบอาคารตามแนวถนนตัดใหม่ คือบริเวณแพรงนราที่เป็นแบบอย่างการพัฒนาอาคารแถวทั่วไปในกรุงเทพฯ และแบบอาคารกระจายทั่วไป คือบริเวณแพรงสรรพศาสตร์ ที่เกิดจากการแบ่งซอยที่ดินให้เล็กลง

⁹ แแนนน้อย ศักดิ์ศรี,ม.ร.ว. และคณะ. องค์ประกอบกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์. 2534) หน้า 2-3

ในการศึกษางานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาในระเบียบวิธีการ โดยการเปรียบเทียบแผนที่ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งนำมาใช้ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร

แผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์¹⁰ ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี พ.ศ. 2525 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้จัดโครงการประกวดงานออกแบบและวางผังเมืองกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นที่มาสำคัญของโครงการรัตนโกสินทร์และอยู่ในความควบคุมดูแลของคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ขอบเขตของโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบด้วย 3 พื้นที่ คือ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก บริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร ย่านบางลำพูอยู่บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก

รูปภาพ 2.1 แสดงพื้นที่โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านการค้าบางลำพู

2.2 ภาพการออกแบบโครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านการค้าบางลำพู

ที่มา : ชินครอนกรู๊ป. แผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เสนอต่อ สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2537. หน้า 165-173

โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านการค้าบางลำพูซึ่งเป็นโครงการหนึ่งในแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีแนวคิดโครงการคือ การจัดระเบียบและควบคุมกิจกรรมการค้าให้เบาบางลง รวมไปถึงการจัดทางเดินเท้า และจัดให้เป็นลานเปิดโล่ง บริเวณถนนไกรสีห์ ถนนตานี และถนนสิบสามห้าง การจัดระบบการจราจรบนถนนสิบสามห้าง ถนนตะนาวและถนนรามบุตรีให้สัมพันธ์กับการจัดทางเดินเท้าในพื้นที่ การรักษาด้านหน้าอาคารริมถนนตะนาวให้เป็นระเบียบ และปรับปรุงห้างสรรพสินค้าในพื้นที่ให้เกิดทัศนียภาพที่ส่งเสริมบริเวณพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

ทั้งนี้การดำเนินการในการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์เริ่มมีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยมีกำหนดนโยบายขึ้นเพื่อวางแผนบูรณะและปรับปรุงกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

¹⁰ ชินครอนกรู๊ป. แผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เสนอต่อ สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2537. หน้า 165 -173

- ออกเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อกำหนดบริเวณที่อาคารบางประเภท จะปลูกสร้างมิได้ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการห้ามสร้างอาคารสูงเกิน 4 ชั้น หรือ 16 เมตร ห้ามการต่อเติมอาคาร ที่สร้างก่อนกำหนด การก่อสร้างอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ โดยควบคุมที่ว่างในแปลงอาคาร อัตราเนื้อที่ดินและระยะร่น จากแม่น้ำเจ้าพระยา

- การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

- การวางผังแม่บทและการใช้ที่ดิน

การกำหนดควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตรัตนโกสินทร์มีเป้าหมายเพื่อหยุดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มีผลต่อสภาพทางกายภาพ แต่เนื่องจากการกำหนดกฎหมายในช่วงแรกไม่มีการควบคุมความสูงและการใช้ที่ดิน ของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดอาคารทำลายเส้นขอบฟ้าเมืองในที่สุด นอกจากนี้การฝ่าฝืนกฎหมายการสร้าง อาคารใหม่ ก็ยังสามารถพบได้ในพื้นที่บางแห่งของกรุงรัตนโกสินทร์

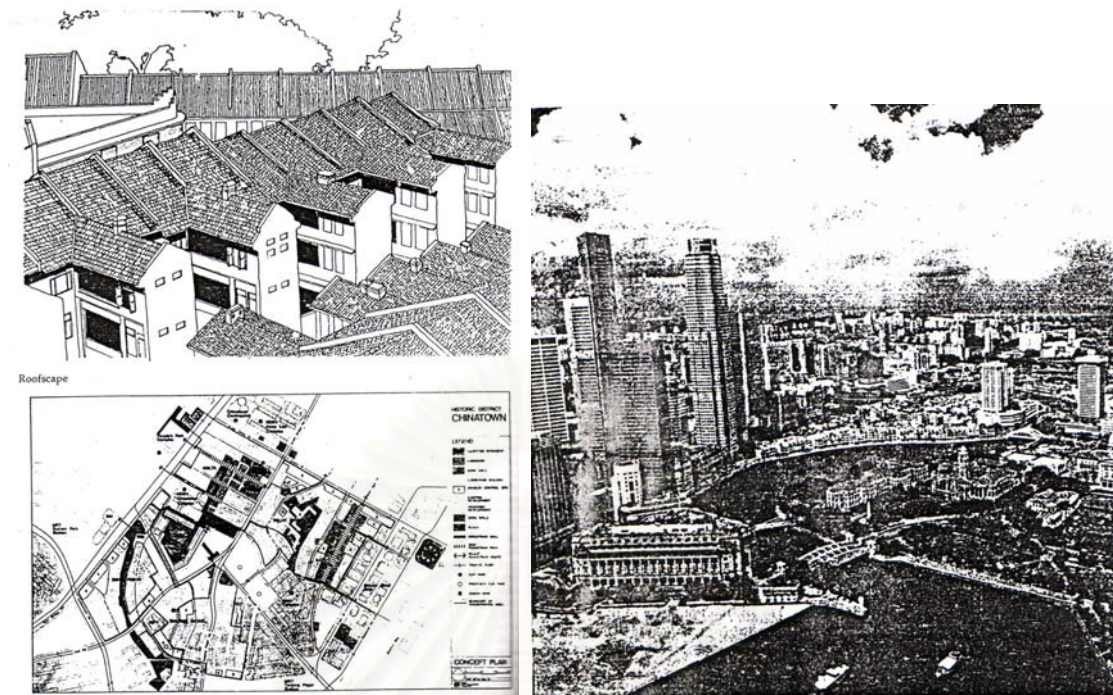
2.2 กรณีศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองในต่างประเทศ

2.3.1 การอนุรักษ์ในสิงคโปร์¹¹

การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสิงคโปร์ ได้มีการกล่าวถึงในช่วงต้นปี ค.ศ. 1963 เรื่อง การพัฒนาและการฟื้นฟูเมืองในสิงคโปร์ จนกระทั่งในปี 1970 การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเด็นในเรื่องของ การอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองได้ถูกยกขึ้นมา โดยการแบ่งโครงการการอนุรักษ์ของรัฐบาลสิงคโปร์ได้ทำการแยก ออกเป็นโครงการส่วนย่อยๆ ได้แก่ Murray Street , Cuppage Terrace และ Emerald Hill และได้รับการผลักดัน ให้เกิดการอนุรักษ์ในต้นปี 1980 จนกระทั่งในปี 1982 ได้มีการวางโครงการการอนุรักษ์เกิดขึ้นโดยมีจุดประสงค์ใน การสงวนรักษาและการพัฒนาขึ้นใหม่ให้กับกลุ่มของอาคารพาณิชย์ ในย่านธุรกิจบริเวณปากอ่าวของแม่น้ำ หรือที่ เรียกกันว่า Boat Quay โดยมุ่งเน้นให้มีการนำกลับมาใช้ใหม่ได้ในปี 1984

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ Ghosh, Santosh. "Singapore : The Singapore heritage society," in Architectural and Urban Conservation (India : Center for Built Environment. 1992-1993) pp.134-137

รูปภาพ 2.4 บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศสิงคโปร์

ที่มา : Ghosh, Santosh. "Singapore : The Singapore heritage society," in Architectural and Urban Conservation (India : Center for Built Environment.1992-1993) pp. 138-139

การออกกฎหมาย ในปี 1970 รัฐบาลสิงคโปร์ได้ประกาศใช้กฎหมายในการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานขึ้น และระบุดังอาคารที่ได้รับการประกาศให้เป็นอาคารที่ได้รับการขึ้นทะเบียน ต่อมาได้มีการก่อตั้งหน่วยงานที่เรียกว่า URA ซึ่งเป็นหน่วยงานทางด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองขึ้น โดย URA ได้ทำการบันทึกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและลักษณะของอาคาร และมาตรฐานในการทำการ การซ่อมแซม (restoration) รวมไปถึง ระยะเวลา และสี

ในช่วงเวลานี้ อาคารเก่าหลายหลังในสิงคโปร์ได้รับผลอันเนื่องมาจากสัญญาในการเช่า เนื่องมาจากการเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ดังนั้นในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ รัฐบาลได้เข้ามาดูแลในเรื่องของการเช่าอาคารโดยการทำการชดเชยในเรื่องค่าใช้จ่ายและอนุญาตให้เจ้าของนำอาคารคืนจากผู้เช่า และได้กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่

1. การยกเว้นภาษี
2. การยกเว้นการเก็บค่าจอดรถ

การทำการอนุรักษ์ในพื้นที่ Emerald Hill และ Tanjong Pagar ทำให้ URA มองเห็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานที่หลากหลาย (Mixed-Use Area) ด้วยร้านค้า ร้านอาหารและการทำเป็นสำนักงานในพื้นที่ชั้นล่าง และเป็นพื้นที่สำหรับพักอาศัยในชั้นบน ส่วนการอนุรักษ์ของพื้นที่ Boat Quay เนื่องจากพื้นที่บริเวณบริเวณนี้เป็นพื้นที่ของเอกชนเป็นส่วนใหญ่ การอนุรักษ์จึงมุ่งเน้นให้เจ้าของอาคารดูแลและรักษาอาคารให้มีความสวยงาม และด้วยศักยภาพของพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำ จึงมีการจัดการให้เป็นทางเดินริมน้ำ และการทำร้านอาหาร ร้านค้าบริเวณริมทางเดิน

การเปลี่ยนแปลงเพื่อการนำกลับมาใช้ใหม่เป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ที่นำมาใช้ในอนุสรณ์สถานของสิงคโปร์ ทั้งนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เกิดการใช้ประโยชน์อาคารในรูปแบบต่างๆ ให้กับอนุสรณ์สถานที่มีความสำคัญทางสถาปัตยกรรมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม โดย URA ได้มีการให้เปลี่ยนแปลงเพื่อการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยรักษาสภาพดั้งเดิมทางสถาปัตยกรรม เช่น ในกรณีของ Raffle's Hotel ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบ French Renaissance หรือการเสนอให้มีการซ่อมแซมและขยาย Telok Ayer Market ซึ่งเป็นโครงสร้างเหล็กหล่อในที่ของยุควิคตอเรียนในศตวรรษที่ 19 ให้มีการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้แล้วยังมีการเสนอให้มีการซ่อมแซม Convent of The Holy Infant Jesus ให้มีการผสมผสานการใช้งานทางพาณิชย์ ในส่วนของอื่นๆที่มีความสำคัญน้อยลง เช่น Clarke Quay นั้นได้มีการปรับเปลี่ยนโกดังให้เป็นพื้นที่ recreation และแหล่งรวมสถานบันเทิง หรือการปรับเปลี่ยนอาคาร Empress Place Museum ซึ่งเป็นอาคารของรัฐบาล เป็นพิพิธภัณฑ์

ในส่วนของกรอบนอกแบบในพื้นที่อนุรักษ์ ได้มุ่งเน้นในเรื่องของการสงวนรักษาย่านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและความสำคัญทางสถาปัตยกรรม ในช่วงแรกของการอนุรักษ์เป็นนโยบายทางการเมืองของทางรัฐบาลที่แสดงให้เห็นลักษณะของความเป็นชาติ คือการเป็นภาพรวมของความหลากหลายทางเชื้อชาติ โดยเป็นการปรับเปลี่ยนในลักษณะของ Rehabilitation และ Adaptation แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแล้วในกรณีของอาคารที่มีความซับซ้อนขึ้น ก็เสนอให้มีการประเมินนั้นๆ ขึ้นอยู่กับความดีเยี่ยมในการออกแบบและประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม

2.3.2 การอนุรักษ์เมืองเก่า Plaka ในประเทศกรีซ¹²

เมือง Plaka ย่านเมืองเก่าของเอเธนส์ ที่ทันสมัยที่สุดของกรีซ ตั้งแต่ยุคปลายนีโอคลิสิก ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันรวมระยะเวลากว่า 5,500 ปี โดยปัญหาในปัจจุบันมีการเชื่อมต่อการสงวนรักษานัยยะสำคัญของเมือง ด้วยเหตุนี้ในปี 1973 ได้เกิดหน่วยงานที่ประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ อย่างสถาปนิก นักโบราณคดี ทัศนศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น การค้นพบทางโบราณคดี แผนผังของเมือง Plaka มีลักษณะเด่นอยู่ที่รูปแบบของถนน ที่มีความเชื่อมโยงกับถนนเก่าของเมือง แสดงให้เห็นถึงความไม่หยุดนิ่งของเมืองในการใช้เป็นที่พักอาศัยตั้งแต่ในยุคมีดทางประวัติศาสตร์ ในปี 267 A.D.เป็นต้นมา การทับซ้อนของโบราณสถานในพื้นที่อนุสรณ์สถานในสมัยกรีกและโรมัน อย่าง Lysicrates , Roman Agora , เส้าแห่งลม , ห้องสมุดของ Hadrian หรือโบสถ์ในยุคไบเซนไทน์และหลังยุคไบเซนไทน์ ได้รับการสงวนรักษาไว้เช่นเดียวกับ มัสยิดของตุรกีและโรงอาบน้ำของชาวตุรกี นอกจากนี้แล้วยังมีการเปิดให้เห็นกำแพงเมืองของปลายยุคโรมันอีกด้วย

¹² Appleyard, Donald. "The future of the old sector of the city of Athens : Plaka," The Conservation of European Cities (Massachusetts : The M.I.T. Press, 1979) pp.154-163

รูปภาพ 2.5 ผังบริเวณของย่าน Plaka

2.6, 2.7 ทศนิยมภาพบริเวณเมืองเก่า Plaka

ที่มา : Appleyard, Donald. "The future of the old sector of the city of Athens : Plaka," The Conservation of European Cities. (Massachusetts : The M.I.T. Press, 1979) pp.154-163

เมือง Plaka ไม่ได้มีเพียงแต่โบราณสถานเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงพื้นที่เพื่อการพักอาศัยใกล้กับย่านเศรษฐกิจของเมือง แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมที่ยังมีชีวิต อาคารในพื้นที่มีการใช้งานที่หลากหลาย ทั้งเป็นบ้านพักอาศัย ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรมเล็กๆ ไปจนถึงสถานบันเทิง เพื่อรองรับชาวกรีกและนักท่องเที่ยว ผังเมืองที่มีความสัมพันธ์กับโบราณสถาน ได้แสดงให้เห็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างดีของโบราณสถานกับอาคารที่สร้างขึ้นในช่วงปี 1833 ถึง 1928 ซึ่งเป็นช่วงหนึ่งของการเป็นศูนย์กลางของกรีก และเวลา ที่แสดงให้เห็นถึงจุดจบของสถาปัตยกรรมในยุคนีโอคลาสสิก

ในปัจจุบันถนนที่แคบและเล็กของ Plaka ได้ใช้เส้นทางสัญจรของรถและถูกใช้เพื่อการจอดรถ บ้านเรือนหลายๆหลัง ได้ถูกรื้อและถูกใช้เป็นที่โล่งสำหรับเป็นลานจอดรถ อาคารบ้านเรือนหลายๆ หลังได้ถูกเปลี่ยนแปลงให้มีหน้าตาแปลกไปจากเดิม ในขณะที่ในช่วงเวลากลางคืนเสียงรบกวนจากสถานบันเทิงและจากความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวที่อยากให้เห็นชีวิตในเมืองเก่าอย่างเอเธนส์ ทำให้เกิดความอึดอัดและทำให้การใช้เป็นที่พักอาศัยน้อยลง เมือง Plaka กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาในปัจจุบันกับความต้องการเมืองใหม่ๆ ซึ่งความเป็นศูนย์กลางของเอเธนส์ได้ส่งผลกระทบต่อ Plaka เป็นอย่างมาก

ทางด้านนักโบราณคดีได้ให้ความน่าสนใจในเรื่องของที่ว่างของเมืองว่าเป็นองค์ประกอบที่ควรให้ความสำคัญ และ UNESCO ได้สรุปเอาไว้ว่า การปกป้องพื้นที่ของอะโครโพลิส เป็นเรื่องที่จะต้องทำอย่างเร่งด่วน ควรให้มีการวางผังแม่บท สำหรับพื้นที่และบริเวณรอบๆเมือง Plaka ทั้งนี้ Plaka เองมีความจำเป็นอย่างมากในเรื่องของการสงวนรักษาเนื่องจากรูปทรงที่เด่นชัดและการคงอยู่ของคุณภาพของเอกลักษณ์ความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ การศึกษาจะต้องใส่ใจในเรื่องของการบำรุงรักษาและการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมของเมืองเก่าที่ยังคงอยู่

การทำงานที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของเมือง ได้แบ่งการตรวจสอบในหลายด้าน ทั้งในด้านของสถาปนิกที่ต้องทำการรวบรวมอาคาร และการทำการบันทึกลักษณะทางกายภาพสถาปัตยกรรม ลักษณะของการใช้งานอาคารต่างๆ อย่างการทำกิจการร้านค้า ร้านอาหาร และในขั้นสุดท้าย การติดต่อโดยตรงกับผู้อาศัยถึงรายละเอียดและสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว อย่างเช่น รายได้ต่อเดือน ครอบครัว หรือความคิดเห็นที่ต้องการในอนาคต ข้อมูลเหล่านี้จะนำมาประกอบกันเพื่อเสนอแนวทางในการอนุรักษ์ให้กับพื้นที่

การอนุรักษ์เมือง Plaka เสนอให้อนุรักษ์พื้นที่ปิดล้อมระหว่าง Hadrian's way และ ซากหินเมืองอะโครโพลิส รอบโบสถ์ St. Catherine และถนน Kydatheion หน่วยงานอนุรักษ์ได้ถูกก่อตั้งขึ้นซึ่งจะทำการศึกษารณีต่างๆ และมีการนำเสนอการกู้เงินให้กับเจ้าของในระยะยาวและในอัตราต่ำ เพื่อดึงดูดให้เกิดความสนใจในการทำการซ่อมแซมโดยเป็นการซ่อมแซมในรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม รวมไปถึงการนำเสนอรูปแบบของอาคารที่จะถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ถูกทำลายไปและก่อสร้างอาคารใหม่ในรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม รวมไปถึงการยอมรับการใช้วัสดุใหม่และรูปแบบสมัยใหม่ แต่ต้องแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณและการเคารพต่อสภาพแวดล้อมและขนาดเมือง Plaka และสำหรับเจ้าของอาคารที่ไม่ยินยอมในข้อตกลง ทางหน่วยงานก็จะเสนอให้มีการเวนคืนบนราคาที่ยุติธรรม

2.3.3 การอนุรักษ์ศูนย์กลางเมืองเก่าเกียวโต¹³

เมืองเกียวโตเป็นเมืองประวัติศาสตร์อายุราว 1,200 ปี ที่มีระยะเวลาในการเป็นเมืองหลวงของประเทศญี่ปุ่นยาวนานที่สุด ภายหลังจากการตายของนักปกครองไทยโตโยมิฮิเดโยชิและการขึ้นสู่อำนาจของโตกุกาว่า ส่งผลให้มีการย้ายศูนย์กลางการปกครองจากเกียวโตซึ่งอยู่ทางตะวันตก ไปทางตะวันออกคือเมืองเอโดะหรือโตเกียวในปัจจุบัน ความสมบูรณ์ของเมืองอยู่มาได้จนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เหตุเพลิงไหม้ใหญ่ในเกียวโตได้เผาทำลายบ้านเรือนไปกว่าร้อยละแปดสิบ ตลอดสมัยเอโดะ ประชาชนในเมืองยังต้องฟื้นฟูเมืองมากกว่าแปดครั้งจากเพลิงไหม้ การย้ายเมืองหลวงไปยังเมืองโตเกียวในสมัยเมจิ ได้ส่งผลกระทบครั้งใหญ่ต่อเมืองเกียวโต และแผนแม่บทเมืองเกียวโตก็ได้รับการจัดทำเพื่อพัฒนาเป็นเมืองที่ทันสมัย กล่าวคือ พัฒนาให้เป็นเมืองการค้า เมืองอุตสาหกรรม และเมืองมหาวิทยาลัย

ในช่วงปี ค.ศ. 1960 เริ่มเกิดกลุ่มประชาชนที่ต้องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม จากการเรียกร้องให้คุ้มครองอาคารสถานีรถไฟ พร้อมกับต่อต้านการสร้างสถานีรถไฟแห่งใหม่ การเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดการออก *กฎหมายคุ้มครองเมืองประวัติศาสตร์ (Ancient Capital Law)* ในปี ค.ศ. 1966 โดยเป็นการคุ้มครองบริบททั้งหมดของเมือง มีใช้คุ้มครองเพียงแต่พื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เฉพาะแห่ง ต่อเนื่องจากกฎหมายนี้ ในปี ค.ศ. 1967 เทศบาลเมืองเกียวโตก็ประกาศให้พื้นที่ศูนย์กลางเมือง 60 ตารางกิโลเมตร เป็น *พื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historical Landscape Preservation District)*

ในปัจจุบัน *“การรักษาเมืองเก่าให้เป็นเมืองที่มีชีวิต”* เป็นวัตถุประสงค์หลักของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเกียวโต โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และการดำเนินงานจากภาคประชาชนร่วมกับภาคเอกชนและองค์กรชุมชน การดำเนินงานร่วมกันภายใต้หลักการ *“การปลุกชุมชน” (มะจิซึคิอิ)* มากกว่าห้าสิบปี มีรายละเอียดการดำเนินงาน ได้ดังนี้

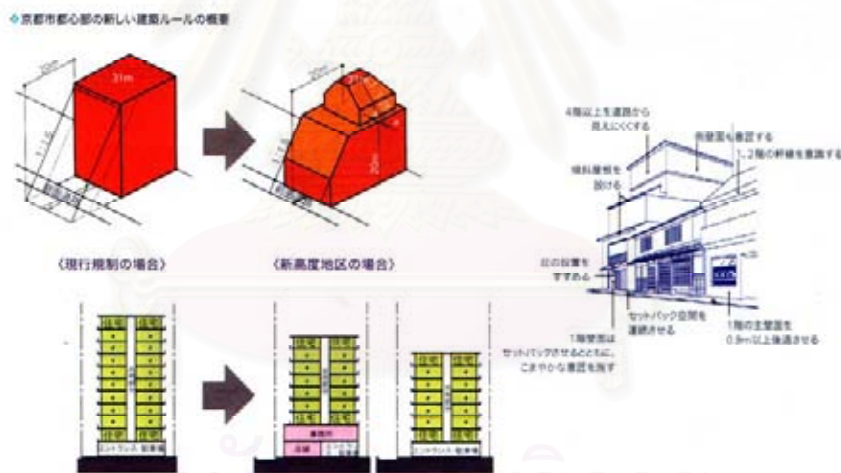
¹³ วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, การศึกษากรอบความคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนตามหลักการการปลุกชุมชน(มะจิซึคิอิ) ในชุมชนประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น เพื่อเป็นแนวทางให้กับพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์, การประชุมสวาระศาสตร์ครั้งที่ 8 การประชุมวิชาการสถาปัตยกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง วันที่ 21-22 ตุลาคม 2547

ก. กิจกรรมการรักษาคุณภาพอาคารและภูมิทัศน์ของเมือง

ในระดับการวางแผน ตัวอย่างการรักษาอาคารและพื้นที่ ที่ให้ประชาชนและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การผ่านกฎหมายควบคุมอาคารฉบับใหม่เพื่อใช้กับพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าเกียวโต การแก้ไขกฎหมายป้องกันอัคคีภัยในย่านกิออน ชิมาชิ และการจัดทำแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูย่าน

- กฎหมายควบคุมอาคารฉบับใหม่เพื่อใช้กับพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าเกียวโต

- การควบคุมความสูงและรูปทรงอาคาร: จากเดิมการสร้างอาคารในพื้นที่ศูนย์กลางเมืองสามารถสร้างอาคารได้สูงถึง 31 เมตร จากระยะถอยร่นจากถนน 20 เมตร แต่ในกฎหมายใหม่ รูปทรงอาคาร ถูกลดทอนลงไปเพื่อให้เหมาะสมกับอาคารห้องแถวเก่ามาจิบะ และไม่บังแดดลมให้กับถนน
- การควบคุมภูมิทัศน์และภูมิสถาปัตยกรรม: มีการรักษารูปด้านของอาคารเมื่อมองจากถนนให้เป็นเอกภาพ รักษาแนวชายคาให้เกิดความต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์แก่คนเดินเท้า
- การฟื้นฟูกิจกรรมภายในย่านการค้าใจกลางเมือง: ในปัจจุบันความต่อเนื่องของร้านค้าลดลงเนื่องจากมีอาคารพักอาศัยและที่จอดรถมาขึ้นขวาง กฎระเบียบใหม่จึงสร้างแรงจูงใจแก่ประชาชนโดยหากสร้างอาคารใหม่ แล้วจัดพื้นที่ชั้นล่างและชั้นที่สองของอาคารเป็นร้านค้าและร้านอาหาร จะได้รับสิทธิสร้างอาคารได้สูงชันกว่าการใช้พื้นที่เป็นอาคารพักอาศัยหรือสำนักงาน

รูปภาพ 2.8 แสดงกฎหมายควบคุมอาคารฉบับใหม่เพื่อใช้กับพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าเกียวโต

ที่มา : วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, การศึกษากรอบความคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนตามหลักการ การปลูกชุมชน(มะจิซึคิริ) ในชุมชนประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น เพื่อเป็นแนวทางให้กับพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์. การประชุมสารศาสตร์ครั้งที่ 8 การประชุมวิชาการสถาปัตยกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง วันที่ 21-22 ตุลาคม 2547

- การแก้ไขกฎหมายป้องกันอัคคีภัยในย่านกิออน ชิมาชิ ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ในระบบคุ้มครองพื้นที่ประวัติศาสตร์ ชุมชนมีความเข้มแข็ง กระทั่งสามารถผลักดันให้เกิดการปรับปรุง กฎหมายป้องกันอัคคีภัย (Fire prevention law) ใช้กับพื้นที่ของตนได้

- การจัดทำแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูย่าน (District plan; chiku keika) เป็นแผนอนุรักษ์ที่เทศบาลเมืองเกียวโตสนับสนุนให้ชุมชนแต่ละแห่งมีส่วนในการจัดทำ โดยในแผนจะระบุถึงการใช้งานพื้นที่ตามความต้องการของชุมชน ในรายละเอียดที่ลงลึกไปจากกรอบการพัฒนาเมืองในแผนแม่บทที่ภาครัฐกำหนดไว้

- การพัฒนารูปแบบอาคารพักอาศัยในชุมชน โดยให้ภาคเอกชน นักวิชาการและภาครัฐ ร่วมกันศึกษาวิจัยรูปแบบอาคารที่เหมาะสม และให้ประชาชนผู้อาศัยในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ช่วงต้นของโครงการ เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น

รูปภาพ 2.8 โครงการพัฒนารูปแบบอาคารพักอาศัยในชุมชน

ที่มา : วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, การศึกษากรอบความคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนตามหลักการ การปลูกชุมชน(มะจิซึคิอิ) ในชุมชนประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น เพื่อเป็นแนวทางให้กับพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์. การประชุมสาระศาสตร์ครั้งที่ 8 การประชุมวิชาการสถาปัตยกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง วันที่ 21-22 ตุลาคม 2547

- การปรับปรุงอาคารเก่าและห้องแถวเก่ามาจียะ ในการปรับปรุงอาคารเก่า ภาครัฐบาลนำโดย ศูนย์การปลูกชุมชน จะจัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบเพื่อรักษา และฟื้นฟูการใช้งานห้องแถวเก่ามาจียะ วัตถุประสงค์สำคัญ คือเพื่อส่งเสริมให้คนอยู่อย่างมีความสุขในบ้านหลังเก่า และเพิ่มค่าให้กับอาคารเก่าด้วยการใช้งานใหม่

ข. กิจกรรมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของประชาชนและการฟื้นฟูเมือง

“เมืองมีความหลากหลายในการใช้งาน ประชาชนสามารถอยู่อาศัยและทำกิจกรรมชุมชนร่วมกัน
” เป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองจากแผนแม่บทเมืองเกียวโต ที่แสดงให้เห็นว่าเมืองเกียวโตให้ความสำคัญกับการอยู่อาศัยและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ไม่น้อยไปกว่าส่งเสริมการท่องเที่ยว แม้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวจะถือเป็นรายได้หลักของเมืองก็ตาม กิจกรรมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและการฟื้นฟูเมือง มีรายละเอียด ดังนี้

- การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการทำงานของภาครัฐ ศูนย์การปลูกชุมชน เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่โดยตรงในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งถือเป็นรากฐานในการทำงานของเมือง และเป็นตัวกลางระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในหลายด้าน

- การฟื้นฟูเศรษฐกิจในศูนย์กลางเมืองเก่า เพื่อให้ใจกลางเมืองมีชีวิตชีวา ไม่ถูกทิ้งร้าง และมีการเพิ่มค่าให้กับอาคารเก่าด้วยการใช้งานใหม่ ภาครัฐและภาคประชาชนได้ดำเนินงานร่วมกันในหลายโครงการ มีตัวอย่าง ดังนี้

- โครงการนำร่อง “Promoting the Nishijin Soho Project” เป็นโครงการที่จังหวัดเกียวโตจัดทำขึ้น เพื่อส่งเสริมการลงทุนขนาดเล็กและกลางในย่านเก่า โดยปรับปรุงอาคารเก่าเป็นสำนักงานขนาดเล็กให้เช่า
- การสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์และแกลเลอรีขนาดเล็ก โดยอาศัยการผลิตศิลปหัตถกรรมงานดั้งเดิมของชาวเกียวโตเป็นพื้นฐานและสร้างสรรค์งานใหม่
- การสร้างระบบการเช่าและซื้ออาคารห้องแถวเก่ามาจียะ เพื่อเปิดโอกาสให้ภาคธุรกิจเข้ามาร่วมลงทุน ปรับปรุงห้องแถวเก่าเป็นร้านอาหารและร้านค้า

นอกจากการเพิ่มค่าให้กับอาคารเก่าด้วยการใช้งานใหม่ เพื่อให้ใจกลางเมืองได้รับการฟื้นฟูแล้ว การจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม และการเสริมสร้างกระบวนการวิจัย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ก็เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เมืองมีชีวิตชีวาขึ้นได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3.4 การวิเคราะห์กรณีศึกษา

	สิงคโปร์	เมือง Plaka	เมืองเก่าเกียวโต
ลักษณะของเมืองเก่า	กลุ่มอาคารแถวเก่าบริเวณริมน้ำ	โบราณสถานซากหินของเมือง Acropolis และย่านชุมชนเก่า	เรือนแถวไม้เก่าและย่านชุมชนเก่า
ปัญหาที่เกิดผลกระทบกับพื้นที่	การเติบโตของย่านธุรกิจมีการพัฒนาพื้นที่เป็นอาคารสูง	- การพัฒนาการท่องเที่ยวส่งผลต่อโบราณสถาน, รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารเก่าในชุมชนเมือง, ความคับคั่งของจราจรและการรั่วอาคารที่จอดรถ	ความทรุดโทรมของย่านเมืองเก่าและชุมชนเก่า, ปัญหาเรื่องไฟไหม้ชุมชน
เอกลักษณ์และลักษณะสำคัญของพื้นที่อนุรักษ์	- กลุ่มอาคารแถวเก่าที่มีความสำคัญทางสถาปัตยกรรม - อาคารแถวเก่าริมน้ำ	- การอยู่ร่วมกันของโบราณสถานและชุมชน - ที่ว่างและการเชื่อมโยงภายในของเมือง - ทางเดินที่แคบและเล็ก	- ย่านชุมชนพื้นถิ่นที่มีความเป็นอยู่ต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน - กลุ่มอาคารแถวเก่า
แนวความคิดในการอนุรักษ์	- การนำอาคารกลับมาใช้ใหม่ และการใช้งานพื้นที่แบบ Mixed-use - การมีส่วนร่วมด้วยการใช้กลยุทธ์ในการลดภาษีและการยกเว้นการเก็บค่าจอดรถ	- การนำอาคารกลับมาใช้ใหม่ และการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็น Entertainment Hub - การเสนอกู้เงินในระยะยาวและในอัตราต่ำให้แก่เจ้าของในการอนุรักษ์	- การสงวนรักษาสถาปัตยกรรมชุมชนและวิถีชีวิตชุมชนเก่า - โครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้พื้นที่ - การใช้กลยุทธ์เกี่ยวกับการให้ประโยชน์กับเจ้าของอาคารในเรื่องของการลดภาษีและอาคารที่ทำการที่ใกล้เคียงกับอาคารจะได้สิทธิประโยชน์มากขึ้น - ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงานอนุรักษ์ทุกขั้นตอน

บทที่ 3

ลักษณะทางกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร

3.1 ลักษณะทางกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร

3.1.1 ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

พื้นที่ศึกษาบริเวณถนนข้าวสาร อยู่ในแขวงตลาดยอด เขตพระนคร ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 0.193 ตร.กม. ในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ศึกษา พิจารณาที่ความต่อเนื่องของพื้นที่และกิจกรรมที่มีความใกล้เคียงกันกับพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร โดยใช้ถนนเป็นตัวกำหนดขอบเขตของพื้นที่ ดังนี้

ทิศเหนือ	จรดกับ	ถนนตานี
ทิศตะวันออก	จรดกับ	ถนนตะนาว
ทิศใต้	จรดกับ	ถนนราชดำเนินกลาง
ทิศตะวันตก	จรดกับ	ถนนจักรพงษ์

3.1.2 ประชากร

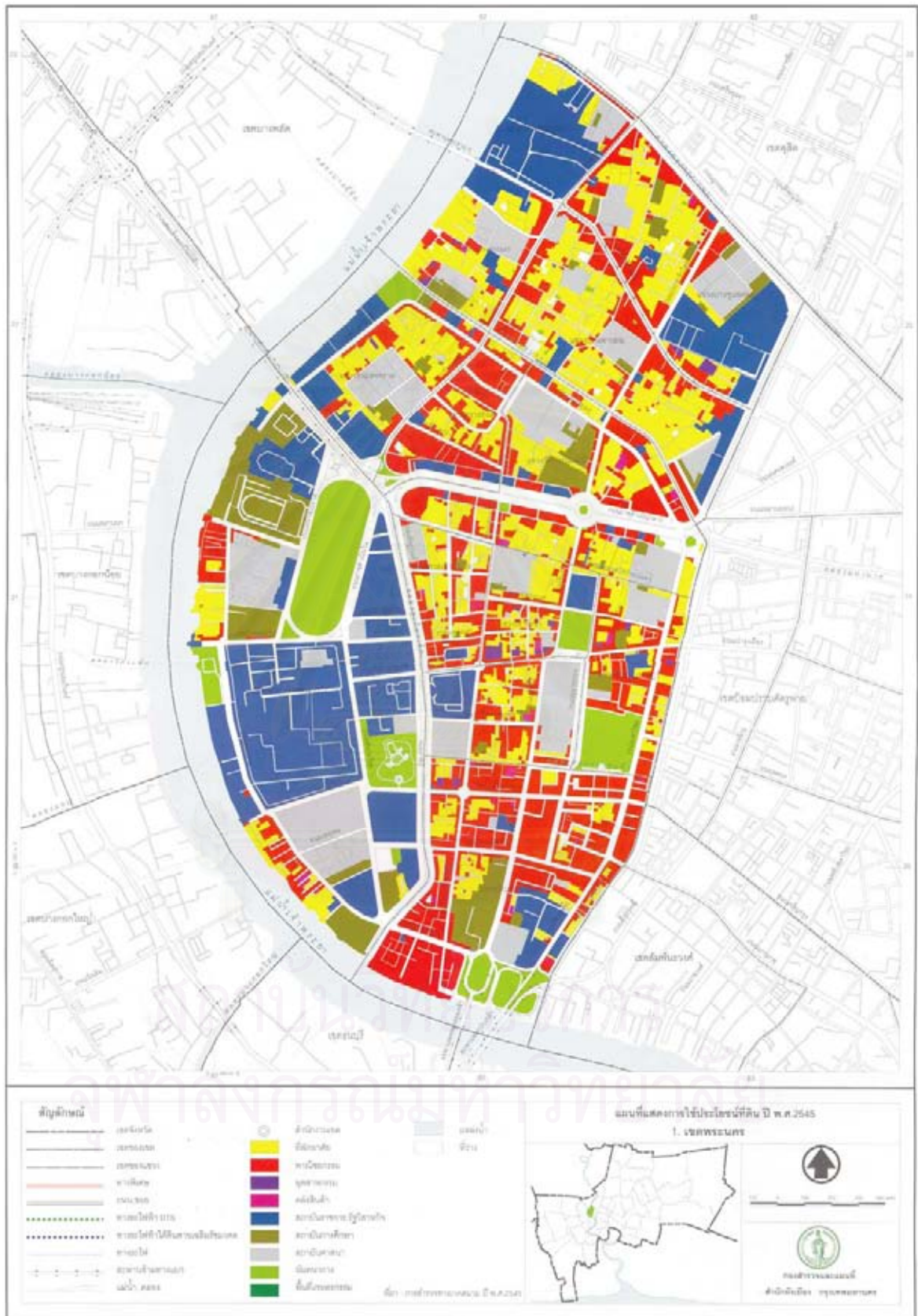
ประชากรบนพื้นที่ถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแขวงตลาดยอด จากสถิติของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ในปี พ.ศ. 2548 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นรวม 3,792 คน โดยเป็นประชากรชาย 1,675 คนและหญิง 2,117 คน

เนื่องมาจากพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร เป็นพื้นที่ที่มีการรองรับการท่องเที่ยว จึงมีประชากรส่วนหนึ่งเป็นนักท่องเที่ยวทั้งค้างคืนและมาเที่ยวในลักษณะจร รวมไปถึงแรงงานที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ ทำให้ประชากรในพื้นที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

3.1.3 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ. 2546 ของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร แบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ศึกษา จากแผนที่ 3.1 เป็นบริเวณสีแดง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีสัดส่วนมากที่สุดในพื้นที่ โดยเป็นการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม สามารถพบได้บริเวณริมถนนทั้งถนนจักรพงษ์ ถนนข้าวสาร ถนนรามบุตรี ถนนตานีและถนนตะนาว ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของอาคารประเภทตึกแถว ส่วนพื้นที่ระหว่างตรอกมะยมและถนนข้าวสาร เป็นลักษณะของอาคารประเภทตึกแถวและอาคารเก่าที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยเพื่อการพาณิชย์ และอาคารขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเกสต์เฮ้าส์ขนาดใหญ่ ส่วนบริเวณที่มีสัดส่วนรองลงมาคือพื้นที่สีเหลือง ซึ่งเป็นพื้นที่พักอาศัย ได้แก่ บริเวณที่ด้านหลังอาคารแถวริมถนน อาคารประเภทบ้านเรือน

ส่วนการใช้ที่ดินเป็นอาคารราชการที่พบในพื้นที่ ได้แก่ โรงพักขณะสงคราม สำนักงานสลากกินแบ่งฯ และกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ซึ่งจากแผนที่เป็นพื้นที่บริเวณสีน้ำเงิน

แผนที่ 3.1 ผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน
 ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

3.1.4 กรรมสิทธิ์และการครอบครอง

การครอบครองที่ดินของพื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะของการครอบครองที่หลากหลาย กรรมสิทธิ์และการครอบครองนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพในพื้นที่ โดยส่วนใหญ่แล้วแปลงที่ดินที่เป็นของเอกชนจะมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงมากกว่าแปลงที่ดินที่ครอบครองโดยทางรัฐ ในการพิจารณาการอนุรักษ์องค์ประกอบกายภาพในพื้นที่ ความเป็นไปได้ในการทำโครงการอนุรักษ์ที่มีแปลงที่ดินที่ครอบครองโดยทางรัฐมักจะประสบความสำเร็จ เนื่องจากสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงและการดูแลองค์ประกอบกายภาพได้

การครอบครองพื้นที่ของบริเวณถนนข้าวสารประกอบไปด้วย 5 หน่วยงานด้วยกัน โดยส่วนใหญ่ของพื้นที่ศึกษาเป็นที่ของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์คือ บริเวณด้านใต้ของถนนข้าวสารและบริเวณห้วมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี ส่วนด้านเหนือของถนนข้าวสารเป็นพื้นที่เอกชนรวมไปถึงพื้นที่ของถนนรามบุตรี ส่วนบริเวณถนนตะนาวเป็นที่ของวัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนห้วมุมถนนราชดำเนินกับถนนจักรพงษ์ เป็นที่ของกรมธนารักษ์ นอกจากนี้ ยังมีที่ส่วนพระองค์ซึ่งอยู่บริเวณปั้มน้ำมันริมถนนจักรพงษ์ และที่ของกรมศาสนา บริเวณห้วโค้งด้านใต้ถนนรามบุตรี (ดูแผนที่ 3.2)

จากการพิจารณากรรมสิทธิ์และการครอบครองที่ดินบริเวณถนนข้าวสาร บริเวณที่มีการครอบครองโดยทางรัฐยังมีสภาพของอาคารที่สมบูรณ์ คือกลุ่มตึกแถวเก่าที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ บริเวณถนนตะนาวและห้วมุมถนนจักรพงษ์และรามบุตรี

3.1.5 การใช้อาคาร

จากสถิติการใช้อาคารจากสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง จำนวนสถานประกอบการในพื้นที่แขวงตลาดยอด ปี พ.ศ. 2547 ดังนี้

กิจการค้า 70 แห่ง จำหน่ายอาหาร 93 แห่ง สะสมอาหาร 40 แห่ง รวม 203 แห่ง

การใช้อาคารของพื้นที่ถนนข้าวสารส่วนใหญ่เป็นการประกอบกิจการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว การใช้อาคารส่วนใหญ่มีการใช้อาคารเป็นที่พักของนักท่องเที่ยวต่างชาติ อาคารที่ตั้งอยู่ริมถนนส่วนใหญ่จะมีการทำเป็นกิจการร้านค้าประเภทต่างๆ ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ บริษัททัวร์ ร้านหนังสือหรือร้านขายของที่ระลึก โดยใช้พื้นที่ในส่วนชั้นล่างของอาคารในการประกอบกิจการ

ส่วนการใช้อาคารในพื้นที่ด้านหลังของอาคารที่อยู่ริมถนนเข้าไป เป็นลักษณะของเกสต์เฮาส์ซึ่งพบได้ทั้งในลักษณะของบ้านเรือนเก่าแบ่งเป็นห้องเช่า และอาคารขนาดใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อการทำเป็นห้องพักของนักท่องเที่ยว หรืออาคารเก่าในพื้นที่ที่มีการเปิดพื้นที่เป็นร้านต่างๆ เช่น ร้านกาแฟสตาร์บัค ร้านทรูอินเทอร์เนต นอกจากนี้แล้วยังมีอาคารบางส่วนที่มีการทำกิจการประเภทสถานบันเทิง เช่น ผับ บาร์

การใช้อาคารบริเวณถนนข้าวสารมีความหลากหลายมาก มีการเกิดกิจการใหม่ขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป อย่างเช่นการทำกิจการประเภทร้านอาหารฟาสต์ฟู้ดหรือกระทิงอินเตอร์เน็ต รวมไปถึงกิจการเก่าที่ทำกันมาตั้งแต่ก่อนที่ถนนข้าวสารจะได้รับความนิยม ซึ่งกิจการเหล่านี้จะอยู่บริเวณรอบพื้นที่ถนนข้าวสารอย่างเช่นอาคารเก่าบริเวณถนนตะนาว

ตารางแสดงการใช้อาคารตึกแถวและห้องแถวไม้

ร้านค้า	จำนวน (แห่ง)
1.ร้านค้าสะดวกซื้อ	8
- Seven eleven	7
- Family Mart	1
2. ร้านอาหาร	20
3. Guest House	19
4. Pub	4
5. ธนาคาร	2
- กรุงไทย	1
- กสิกรไทย	1
6. ร้านเสริมสวย	5
7. ร้านขายเครื่องเงิน	43
8. ร้านนวดแผนโบราณ	5
9. ร้าน Computer & Internet	4
10. ร้านจอบตัวเครื่องบิน และบริษัทนำเที่ยว	14
11. ร้านขายเสื้อผ้า	71
12. Wedding Studio	15
13. ร้านขายหนังสือ	5
14. ร้านทอง	12
15. ร้านขายยา	2
รวม	420

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

นอกจากนี้การใช้พื้นที่บนถนนข้าวสารยังมีลักษณะของการเป็นร้านค้าแบบชั่วคราวที่เรียงรายอยู่เต็มทางเดินเท้าตลอดแนวถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นการขายสินค้าประเภทของเสื้อผ้า ของที่ระลึก เป็นต้น ทั้งนี้กิจกรรมบนถนนข้าวสารจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา เช่น ในช่วงเวลาที่ถนนข้าวสารเข้าล้งถึงเวลาค้าจะเป็นช่วงเวลาถนนข้าวสารมีความคึกคักที่สุด

3.1.6 ทางสัญจร การเข้าถึงและที่จอดรถ

- ทางสัญจรหลักบริเวณถนนข้าวสาร ได้แก่ ถนนราชดำเนินกลาง เป็นถนนขนาดใหญ่ 10 ช่องทาง ซึ่งเป็นถนนสายหลักของเกาะรัตนโกสินทร์ในการเดินทางออกไปยังที่อื่นๆ

- ทางสัญจรในระดับรองลงมาคือถนนจักรพงษ์ ถนนตะนาว และถนนตานี
ถนนจักรพงษ์เป็นถนนขนาด 4 ช่องทาง ซึ่งเป็นถนนเก่าจากถนนพระสุเมรุมายังบริเวณสนามหลวง ผ่านบริเวณหน้าวัดชนะสงครามและเชื่อมต่อกับถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี
ถนนตะนาวถนนเก่าขนาดสองช่องทางเป็นถนนที่ค่อนข้างแคบ อยู่ฝั่งตะวันออกของถนนข้าวสาร และใช้เป็นที่จอดรถรับส่งผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวยังถนนข้าวสาร บริเวณทางแยกที่เชื่อมกับถนนข้าวสาร ทำให้การเดินทางของถนนคับคั่งมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลากลางคืน
ถนนตานีเป็นถนนที่เชื่อมถนนจักรพงษ์และถนนตะนาว เป็นถนนขนาดสองช่องทาง ถนนเส้นนี้การจราจรไม่คับคั่ง

รูปภาพ 3.1, 3.2 และ 3.3 บริเวณถนนราชดำเนินกลาง ถนนตะนาวและถนนจักรพงษ์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

- การสัญจรภายในบริเวณถนนข้าวสาร ได้แก่ถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี
ถนนข้าวสารเป็นถนนขนาดเล็กขนาดสองช่องทาง เป็นถนนที่มีการเดินทางเดียว ถนนเส้นนี้ในเวลากลางวันจะใช้เป็นเส้นทางสัญจรจากถนนจักรพงษ์มายังถนนตะนาว และมีการใช้เป็นพื้นที่ในการจอดรถส่งของ ส่วนทางเท้าของบริเวณถนนข้าวสารจะมีการขายของเป็นร้านค้าชั่วคราว ส่วนในเวลากลางคืนถนนข้าวสารจะไม่มีรถให้ถนนผ่านเข้าออก โดยให้ใช้เส้นทางโดยรอบในการเดินทางเข้าสู่ถนนข้าวสาร ทำให้ถนนข้าวสารกลายเป็นถนนคนเดิน
ถนนรามบุตรีเป็นถนนที่ถมมาจากคลองจึงมีลักษณะเป็นถนนโค้ง เชื่อมต่อจากถนนสิบสามห้างไปยังถนนจักรพงษ์ เป็นถนนขนาด 2 ช่องทาง ถนนเส้นนี้เป็นถนนภายในมีการจอดรถบริเวณริมถนน และมีการสัญจรของรถแต่เนื่องจากถนนที่แคบและมีรถเข็นขายของอยู่ทั่วไป ทำให้การจราจรในพื้นที่ไม่สะดวกนัก

รูปภาพ 3.4 และ 3.5 บริเวณถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

นอกจากเส้นทางสัญจรที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ถนนข้าวสารยังประกอบไปด้วยถนนซอยที่เชื่อมต่อระหว่างถนนสู่ถนน เช่น ถนนข้าวสารไปยังถนนรามบุตรี ตรอกมะยม บางเส้นทางมีการลัดเลาะไปตามอาคารที่อยู่ภายใน เป็นทางแคบขนาด 1-2 เมตร

รูปภาพ 3.6, 3.7 และ 3.8 แสดงการสัญจรภายในพื้นที่

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

ที่จอดรถ

ที่จอดรถสำหรับบริเวณถนนข้าวสาร โดยส่วนใหญ่ของพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารเป็นการใช้อาคารเต็มพื้นที่ การจอดรถบริเวณถนนข้าวสารจึงเป็นการจอดรถบริเวณริมถนนเช่นเดียวกับถนนรามบุตรี หรือบริเวณสำหรับจอดรถในพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนบริเวณที่มีการใช้เป็นที่จอดรถคือที่ว่างบริเวณหัวมุมบริเวณถนนราชดำเนินและถนนจักรพงษ์ ซึ่งเป็นที่จอดรถโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีที่จอดรถอื่นๆ เช่น บริเวณธนาคารกรุงไทย เป็นต้น ส่วนที่จอดรถบริเวณใกล้เคียงได้แก่ อาคารจอดรถของกทม.

ส่วนการเดินทางของนักท่องเที่ยวกลางคืนที่นำรถยนต์มา จะทำการจอดรถริมถนนเช่นถนนตานี ถนนสิบสามห้างหรือถนนบริเวณใกล้เคียงเนื่องจากเป็นเวลากลางคืน ร้านค้าบริเวณนั้นก็ปิดลงแล้ว จึงให้มีการจอดรถได้

รูปภาพ 3.9 และ 3.10 แสดงที่จอดรถบริเวณถนนข้าวสาร

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

การเข้าถึงบริเวณถนนข้าวสาร

การเข้าถึงบริเวณถนนข้าวสารสามารถเดินทางได้หลายทาง ทั้งรถประจำทางที่ผ่านย่านบางลำพู และรถประจำทางที่ผ่านถนนราชดำเนิน (หน้ากองสลาก)

- รถประจำทางที่ผ่านย่านบางลำพู

สาย 3,6,9,15,32,33,43,64,82,ปอ.3,ปอ.32,ปอ.64,ปอ.506 และ 524

- รถประจำทางที่ผ่านถนนราชดำเนิน

สาย 2,15,39,47,59,79,ปอ.39,ปอ.44,ปอ.503,ปอ.509,ปอ.511

การเดินทางโดยรถสามล้อ และรถแท็กซี่ เป็นการเดินทางที่มีการใช้มากในการเข้าถึงถนนข้าวสาร เนื่องจากการเดินทางโดยกลุ่มของนักท่องเที่ยวต่างชาติและคนไทยที่เข้ามาเที่ยวบริเวณถนนข้าวสาร โดยเดินทางจากถนนราชดำเนินกลางเข้าสู่แยกคอกวัวแล้วเข้าสู่ถนนตะนาว หรือสามารถเข้าถึงได้จากถนนจักรพงษ์ บริเวณโรงพักชนะสงคราม

3.1.7 พื้นที่เปิดโล่งและที่ว่าง

พื้นที่เปิดโล่งและที่ว่างบนถนนข้าวสารนั้น เนื่องมาจากพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารที่มีความหนาแน่นของอาคารจำนวนมาก และมีการสร้างอาคารจนเต็มพื้นที่ในแปลงที่ดินและเว้นที่ว่างตามกฎหมาย แต่ในบางกรณียังมีสิ่งปลูกสร้างคลุมพื้นที่ว่างที่ไม่เป็นไปตามระเบียบและกฎหมาย เช่นการสร้างหลังคาคลุมเชื่อมระหว่างตึกแถว 2 ชวงเข้าด้วยกัน หรือการสร้างอาคารคลุมที่ว่าง เช่น อาคารเดอะคลับ เป็นผลให้ที่ว่างบริเวณถนนข้าวสารมีไม่มาก ที่ว่างบนถนนข้าวสารแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ

- **ที่ว่างสาธารณะ** สำหรับที่ว่างสาธารณะบริเวณถนนข้าวสาร ได้แก่พื้นที่บริเวณถนนทั้งถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี ทางเดินเล็กๆ อย่างตรอกมะยม และทางเดินแคบที่เชื่อมถนนสองถนนหรือทางเดินที่ตัดเลาะไปตามอาคารในพื้นที่

- **ที่ว่างบริเวณหน้าอาคาร** อาคารที่มีลักษณะเป็นบ้านเรือนในบริเวณถนนข้าวสารจะมีพื้นที่ด้านหน้าอาคาร โดยเฉพาะอาคารเก่า เช่น บ้านไกรจิตติ ร้านต้มยำกุ้งซึ่งเป็นบ้านพักอาศัยในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือบ้านไม้เก่าบริเวณตรอกมะยม ถึงแม้ว่าในภายหลังอาคารเหล่านี้จะมีการต่อเติมพื้นที่บางส่วนในด้านหน้าเพื่อทำเป็นร้านค้า แต่ก็ยังมีการเว้นที่ว่างไว้ และใช้งานเป็นร้านอาหาร

รูปภาพ 3.11, 3.12 และ 3.13 แสดงพื้นที่โล่งว่างบริเวณบ้าน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

- **ที่ว่างกึ่งเปิดโล่ง** ได้แก่ ใต้ถุนของตึกแถวบริเวณด้านหน้าอาคาร ที่ว่างลักษณะนี้เป็นที่ว่างเพื่อใช้ในการเข้าถึงอาคารที่อยู่ด้านใน และแบ่งขอบเขตของพื้นที่ดินเอกชนและสาธารณะ ที่ว่างเหล่านี้มีการใช้งานร่วมด้วย เช่น การเปิดเป็นร้านหนังสือ ในบริเวณทางเข้าร้านต้มยำกุ้ง หรือ ร้านฮิปปีบาร์ หรือเป็นร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ส่วนที่ว่างที่พบอีกลักษณะหนึ่งคือที่ว่างเชื่อมถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี ในบริเวณใกล้กับบ้านไกรจิตติ เป็นทางเดินที่มีหลังคาคลุม ส่วนบริเวณ 2 ข้างทาง มีกิจการหลายอย่าง ทั้งผับ บาร์ หรือร้านอื่นๆ เช่น ร้านหนังสือเก่า ร้านขายของที่ระลึกและเสื้อผ้า

รูปภาพ 3.14 และ 3.15 แสดงพื้นที่กึ่งเปิดโล่ง

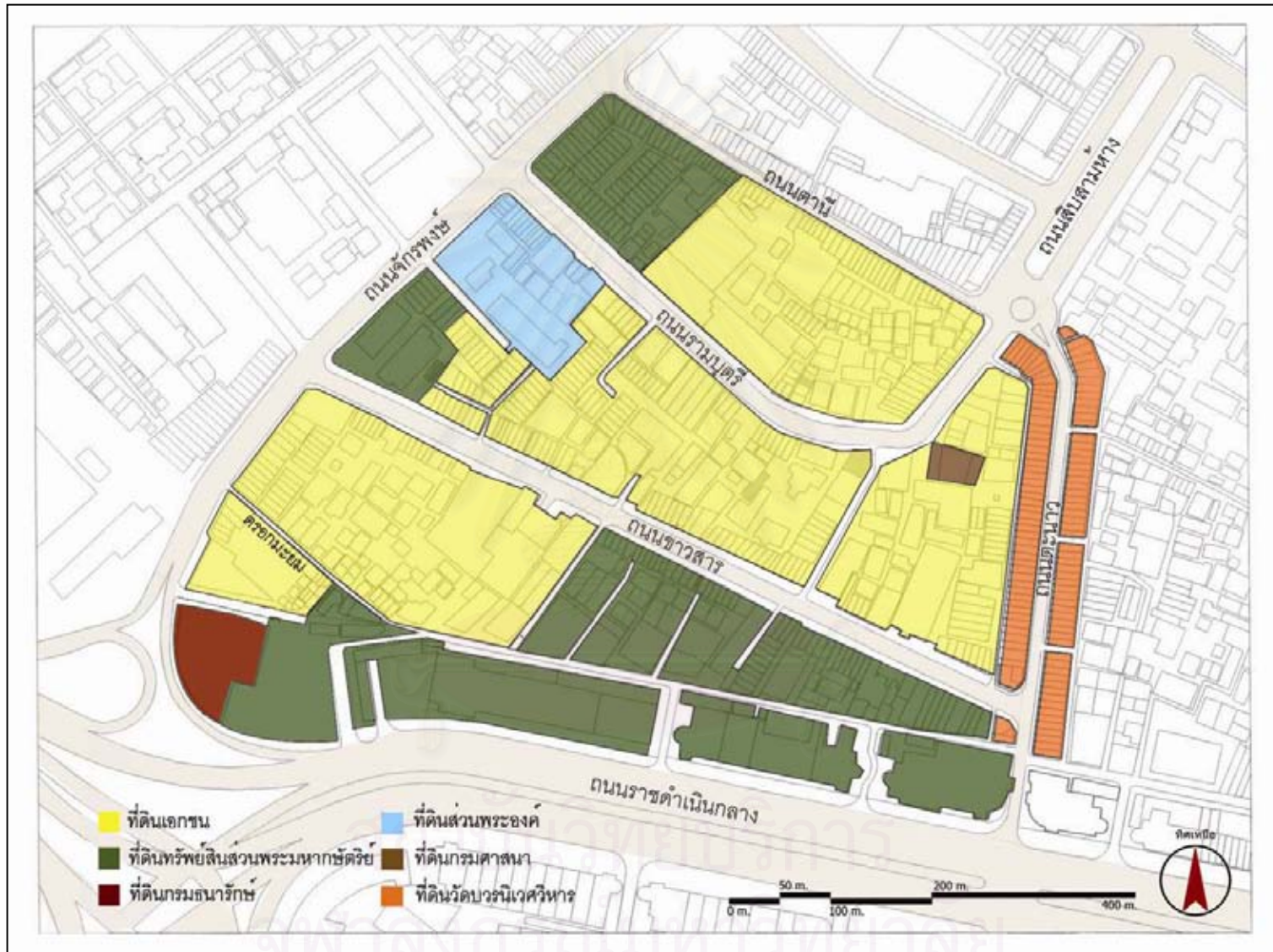
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

นอกจากที่ว่างที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว บริเวณถนนข้าวสารยังมีที่ว่างอื่นๆ อีก เป็นลักษณะของที่ว่างในลักษณะของ **ที่ว่างที่เคยเป็นพื้นที่เปิดโล่ง** ได้แก่ สถานที่บนเทิงชื่อ เดอะ คลับ ทางเข้าของ เดอะ คลับ เกิดจากทางเดินเล็กระหว่างตึกแถว เป็นทางเดินเล็กเข้าไปภายในซึ่งเป็นที่ว่าง ที่เป็นพื้นที่ปิดล้อม ที่เกิดจากผนังของตึกแถวโดยรอบ ปัจจุบันมีการทำหลังคาคลุมด้านบน โดยพื้นที่ของร้านจะแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นพื้นที่ว่าง และพื้นที่ภายในตึก เป็นที่ว่างลักษณะใหม่ที่เกิดขึ้นจาก ความต้องการพื้นที่เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางธุรกิจ ซึ่งอาคารหลังนี้มีแนวโน้มในเรื่องของการต่อเติมที่ผิดกฎหมาย

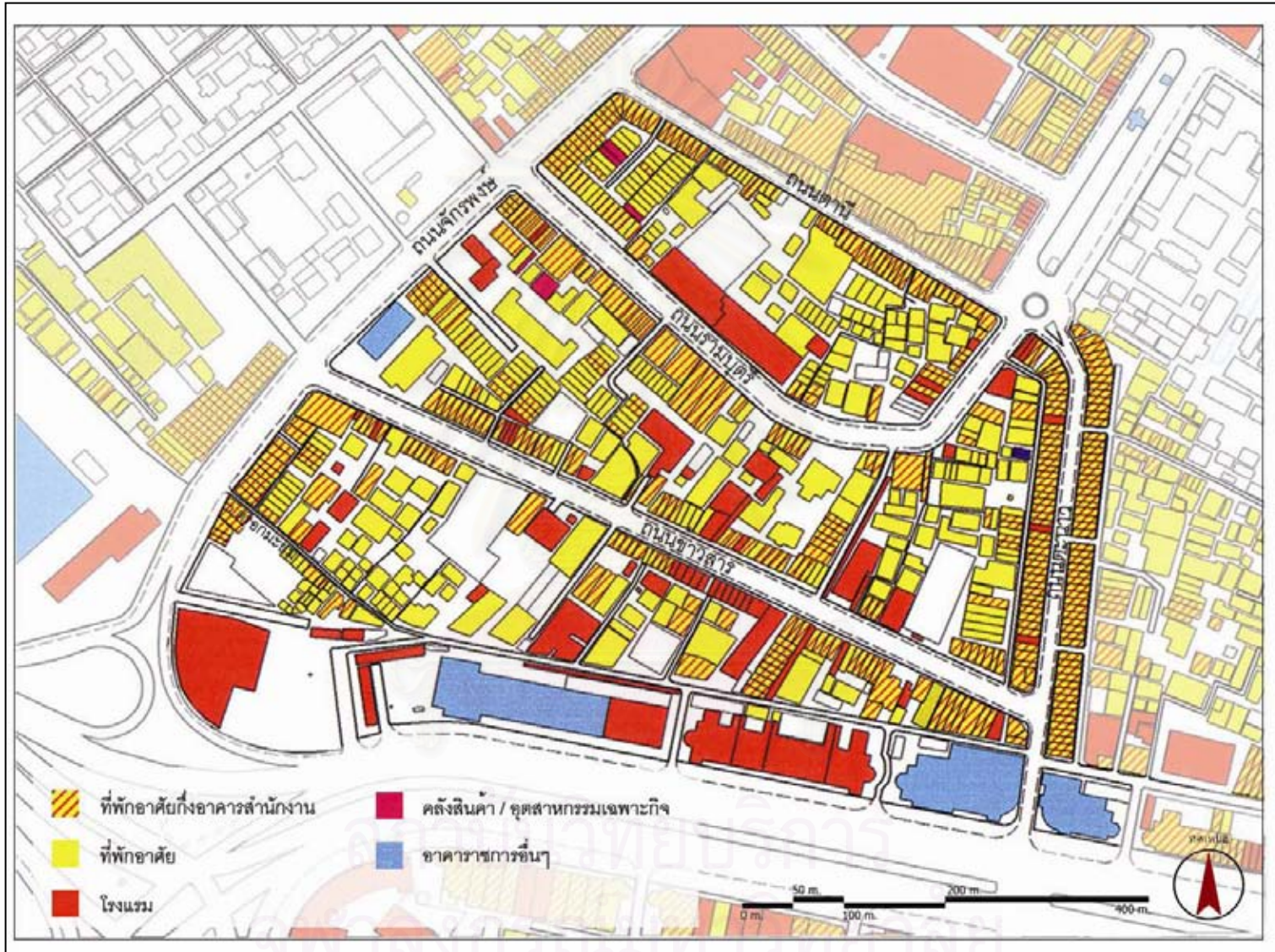
รูปภาพ 3.16 และ 3.17 แสดงพื้นที่เคยเป็นที่เปิดโล่ง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤษภาคม พ.ศ. 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.2 แผนที่แสดงกรรมสิทธิ์และการครอบครองที่ดิน

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

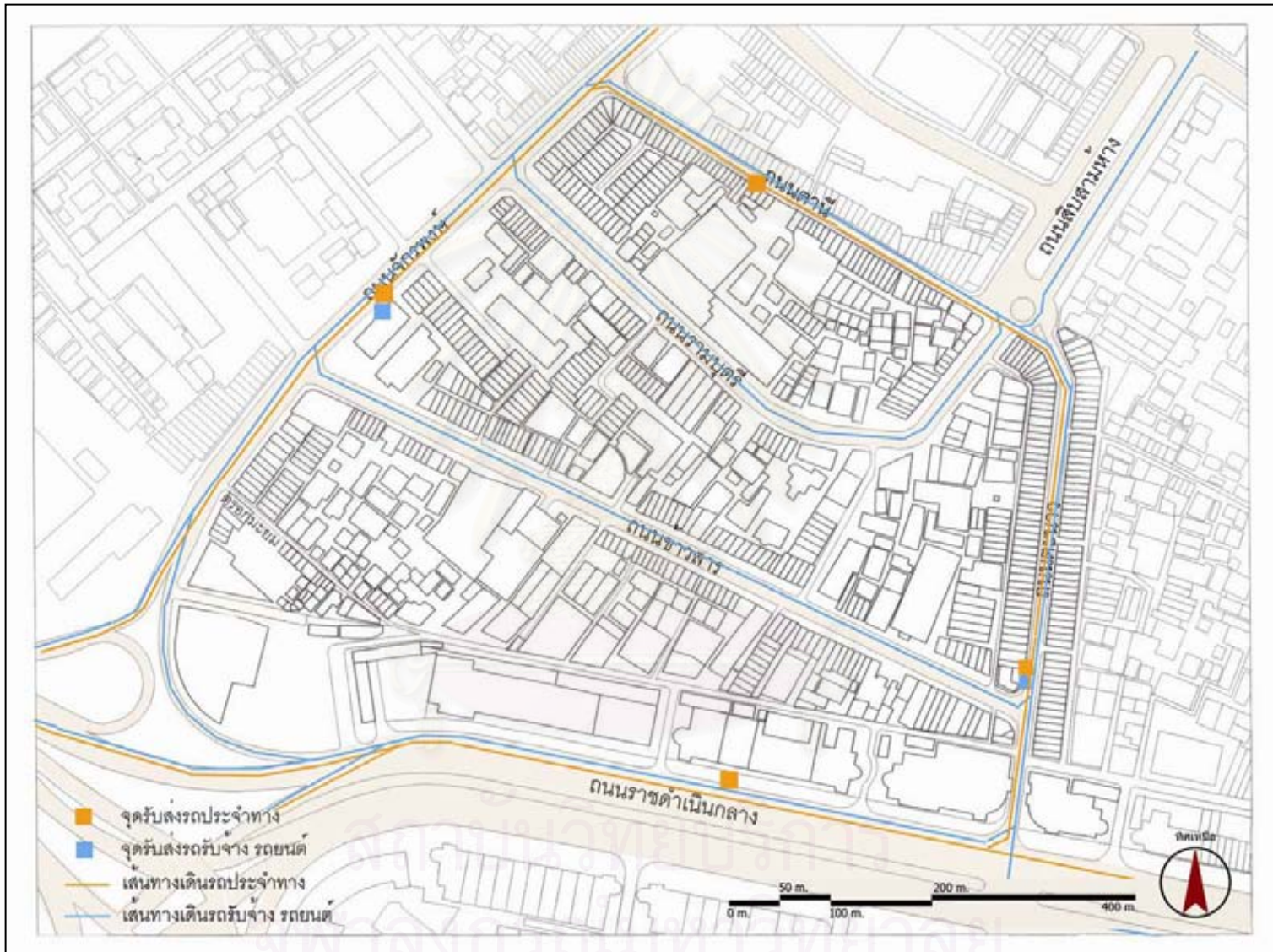

แผนที่ 3.3 แผนที่แสดงการใช้อาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

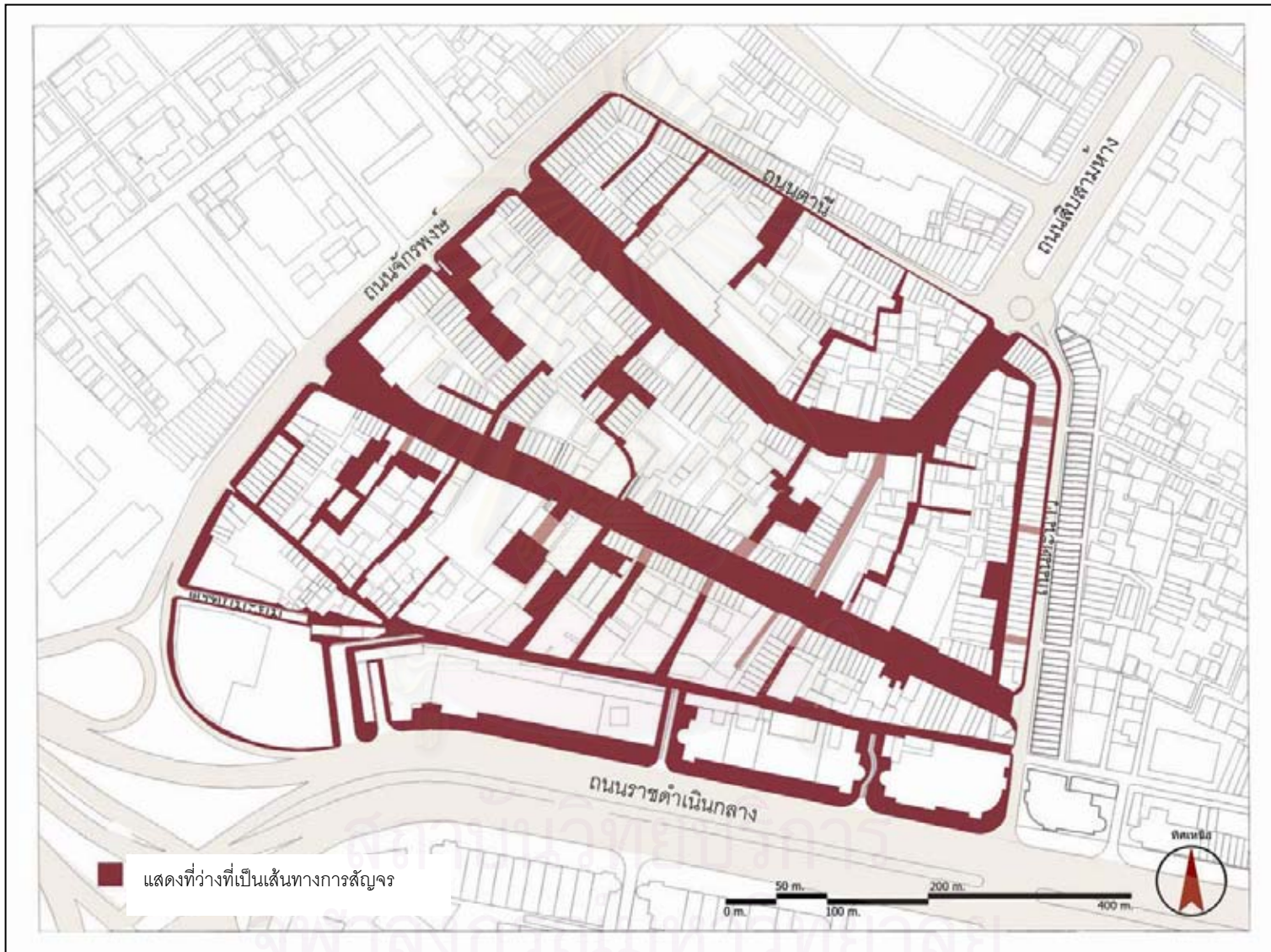
แผนที่ 3.4 แผนที่แสดงการสัญจร
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

แผนที่ 3.5 แผนที่แสดงการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

แผนที่ 3.6 แผนที่แสดงที่ว่างที่เป็นการสัญจร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

3.1.7 ลักษณะทางกายภาพสถาปัตยกรรม

- ลักษณะการจัดกลุ่มอาคาร

การจัดกลุ่มอาคารบนพื้นที่ถนนข้าวสาร ในปัจจุบันได้ถูกกำหนดเป็นเขตพาณิชย์กรรมในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มอาคารบนถนนข้าวสารมีอยู่หลายกลุ่มและมีความหลากหลายของกลุ่มอาคารทั้ง ตึกแถว อาคารบ้านเรือนและกลุ่มของอาคารประเภทโรงแรมซึ่งเป็นอาคารขนาดใหญ่ รวมไปถึงกลุ่มของอาคารราชการ

- กลุ่มอาคารราชการ ตั้งอยู่บริเวณริมถนนราชดำเนินกลางซึ่งเป็นอาคารยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อเนื่องไปตลอดตามแนวถนนราชดำเนินกลาง

- กลุ่มอาคารประเภทตึกแถว แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มของอาคารตึกแถวเก่า ซึ่งอยู่บริเวณริมถนนตะนาวและหัวมุมถนนรามบุตรีและถนนจักรพงษ์ ส่วนอาคารตึกแถวใหม่พบบริเวณริมถนนทั้งถนนข้าวสาร ถนนรามบุตรี และบริเวณริมถนนซอยที่อยู่ภายในพื้นที่

- ส่วนกลุ่มของอาคารประเภทบ้านเรือน อาคารกลุ่มนี้มีกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ พบมากบริเวณตรอกมะยมและบริเวณหลังตึกแถวริมถนนตะนาวใกล้กับถนนรามบุตรี และบริเวณตรอกมะยม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาคารไม้เก่า

- ส่วนกลุ่มอาคารขนาดใหญ่ อย่างโรงแรมมีอยู่เป็นจำนวนมาก พบได้ทั่วไปในพื้นที่ทั้งบริเวณริมถนนข้าวสาร ถนนรามบุตรี และบริเวณพื้นที่ภายในใกล้กับธนาคารกรุงไทย อาคารในกลุ่มนี้มีแนวโน้มในการเกิดขึ้นใหม่ในหลายพื้นที่ในบริเวณถนนข้าวสาร

- การจำแนกกลุ่มสถาปัตยกรรม

1. อาคารประเภทตึกแถว ห้องแถว ในบริเวณถนนข้าวสารแบ่งอาคารประเภทตึกแถวได้หลายลักษณะ ดังนี้

- **ตึกแถว 2 ชั้น บริเวณริมถนนตะนาวและหัวมุมถนนรามบุตรี และถนนจักรพงษ์** เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีอายุประมาณ 100 ปี เป็นตึกแถว 2 ชั้น โครงสร้างของอาคารในชั้นล่างเป็นโครงสร้างระบบกำแพงรับน้ำหนัก ส่วนโครงสร้างพื้นชั้นสองและหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ หลังคามุงกระเบื้องว่าว ชั้นล่างของอาคารมีการใช้งานเพื่อทำการค้า ด้านหลังเป็นส่วนครัว ห้องน้ำ ส่วนชั้นสองมีการใช้เป็นส่วนพักอาศัย

อาคารบริเวณถนนตะนาวมีการเปลี่ยนแปลงเป็นกิจกรรมสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหน้าต่างและประตู เช่น ร้านวิสาหกิจ ร้านเครื่องเงิน เป็นต้น ซึ่งสามารถพบได้จำนวนมาก ส่วนกิจกรรมดั้งเดิมพบได้น้อยมาก ส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงภายใน ส่วนอาคารที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมทั้งภายในคือร้านขายยาหน้าวัว ซึ่งเป็นร้านขายยาโบราณซึ่งทำกิจการนี้มาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ส่วนบริเวณถนนหัวมุมถนนรามบุตรีและถนนจักรพงษ์ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารน้อยมาก ลักษณะของประตูและหน้าต่างยังคงเดิมรวมไปถึงกิจกรรมในอาคารด้วย

อาคารทั้งสองบริเวณมีลักษณะของอาคารเหมือนกัน และมีรูปแบบของอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงมีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงของอาคาร โดยให้มีการต่อเติมในส่วนด้านหลังอาคารได้เป็นอาคาร 3 ชั้น แต่เนื่องจากอาคารทั้งสองบริเวณมีความแตกต่างกันในด้านของกรรมสิทธิ์ที่ดิน สภาพของอาคารจึงมีความแตกต่างกัน โดยบริเวณริมถนนตะนาวมีการทาสีใหม่ และมีสภาพเรียบร้อยกว่าบริเวณหัวมุมถนนรามบุตรีและถนนจักรพงษ์

รูปภาพ 3.18 อาคารตึกแถวบริเวณถนนตะนาว

3.19 อาคารตึกแถวบริเวณหัวมุมถนนรามบุตรีและถนนจักรพงษ์

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

- **ห้องแถวไม้เก่า** อยู่บริเวณริมถนนข้าวสารทางด้านใต้ อาคารชุดนี้เป็นอาคารเก่า มีอายุอาคารไม่ต่ำกว่า 80 ปี อาคารกลุ่มนี้แบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นห้องแถวชั้นเดียวและ 2 ชั้น โดยมีโครงสร้างของอาคารเป็นโครงสร้างไม้ หลังคามุงสังกะสี โดยมีการใช้อาคารชั้นล่างใช้เป็นที่ทำการค้า ด้านหลังใช้เป็นส่วนครัว ห้องน้ำ ส่วนชั้นสองใช้เป็นส่วนพักอาศัยและเก็บของ

อาคารกลุ่มนี้มีกรรมสิทธิ์อยู่ในที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาคาร ปัจจุบันอาคารมีสภาพที่ทรุดโทรมมาก

รูปภาพ 3.20 อาคารแถวไม้ริมถนนข้าวสาร

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

- **ตึกแถว 2 ชั้น สร้างประมาณ พ.ศ. 2468-2478** อาคารชุดนี้มี อายุประมาณ 50 ปี เป็นอาคารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 7 อาคารกลุ่มนี้พบได้กระจุกกระจายทั่วไป โดยพบมาก บริเวณริมถนนตานี และบริเวณถนนรามบุตรี โดยโครงสร้างอาคารเป็นโครงสร้าง ค.ส.ล. ระบบเสา-คาน ส่วนพื้น ชั้นสองและโครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้าง ค.ส.ล. การใช้อาคารชั้นล่างใช้เป็นที่ทำการค้า ด้านหลังใช้เป็นส่วน ครุฑ ห้องน้ำ ส่วนชั้นสองใช้เป็นส่วนพักอาศัยและเก็บของ

รูปภาพ 3.21 อาคารแถว 2 ชั้น ริมถนนตานี
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

- **ตึกแถวสมัยใหม่** หลังปี พ.ศ. 2513 พบได้มากบริเวณริมถนน ซ้ำวสาร เป็นอาคารโครงสร้าง ค.ส.ล. ระบบเสาคาน สูง 3 ชั้นขึ้นไป โดยการใช้อาคารชั้นล่างทำการค้า ด้านหลังใช้ เป็นส่วนครุฑ ห้องน้ำ ส่วนชั้นสองใช้เป็นส่วนพักอาศัยและเก็บของ อาคารกลุ่มนี้มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมและมีการต่อเติมอาคารเพิ่มชั้นขึ้น

รูปภาพ 3.22, 3.23 อาคารตึกแถวสมัยใหม่บริเวณถนนซ้ำวสาร
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

2. **อาคารประเภทบ้านพักอาศัย** ลักษณะอาคารบ้านพักอาศัยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากทั้งสภาพ และการใช้งาน บ้านเรือนส่วนใหญ่มีการแบ่งเป็นห้องเช่า การต่อเติม บางส่วนมีการรื้อถอนสร้างเป็นอาคารสมัยใหม่

- **บ้านพักอาศัย** อาคารบ้านพักอาศัยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- บ้านข้าราชการ อาคารประเภทนี้พบได้น้อยมากสามารถพบได้บริเวณริมถนนข้าวสาร อายุอาคารประมาณ 100 ปี เป็นอาคารเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม เนื่องจากเป็นรูปแบบของอาคารในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 โครงสร้างอาคารเป็นอาคาร 2 ชั้น โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก พื้นชั้นสองเป็นโครงสร้างไม้ หลังคาปูกระเบื้องว่าว แต่เดิมนั้นใช้เป็นอาคารพักอาศัย แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานเป็นร้านอาหาร และกิจกรรมสมัยใหม่และมีสภาพดีเนื่องจากการปรับเปลี่ยนการใช้งานเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว

อาคารสำคัญในกลุ่มนี้ได้แก่ บ้านพระยาทรง ซึ่งเป็นอาคารขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2540 ปัจจุบันมีการเปิดเป็นร้านอาหาร ชื่อว่า Sidewalk cafe และบ้านไกรจิตติ ซึ่งเป็นบ้าน ม.ล. ช่าง กุลชร ณ อยุธยา ปัจจุบันทางครอบครัวได้ทำกิจการเป็นร้านอาหาร และร้าน Starbucks coffee เป็นอาคารที่ได้รับรางวัลอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยาม

รูปภาพ 3.24 บ้านไกรจิตติ

3.25 บ้านพระยาทรง

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

- **บ้านเรือนของประชาชนทั่วไป** พบได้บริเวณตรอกมะยมและด้านหลัง

อาคารริมถนนตะนาว เป็นอาคาร 2 ชั้น และเป็นอาคารที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม โครงสร้างอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารโครงสร้างไม้ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง แต่เดิมมีการใช้งานเป็นบ้านพักอาศัยของประชาชนทั่วไป แต่ในปัจจุบันมีการใช้งานเป็นห้องเช่าสำหรับนักท่องเที่ยว โดยชั้นล่างใช้เป็นร้านอาหาร ส่วนชั้นบนเป็นห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อาคารในกลุ่มนี้พบได้บ้างแต่ไม่มากนัก มีการต่อเติม และสภาพค่อนข้างดี

อาคารสำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่ บ้านตมย่ากุง ซึ่งเป็นบ้านพักอาศัย สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นอาคารโครงสร้างไม้ 2 ชั้น ปัจจุบันเป็นร้านอาหาร ส่วนพื้นที่ภายในอาคารเป็นร้านทรูอินเทอร์เนต

ส่วนบริเวณตรอกมะยมยังสามารถพบได้ คือบ้านไม้เก่าบริเวณตรอกมะยม ซึ่งเป็นบ้านเก่า ที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น และบ้านมะยม บ้านเก่าที่มีการทำเป็นเกสต์เฮ้าส์

รูปภาพ 3.26 บ้านตัมย้ากุง

3.27 บ้านไม้เก่าบริเวณตรอกมะยม

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

3. อาคารอื่นๆ ในบริเวณถนนข้าวสารได้แก่ โรงแรม แพลต โรงพักชนะเลิศสงคราม

- **โรงแรม** เป็นอาคาร ค.ส.ล. ระบบเสาคาน สูง 4 ชั้นขึ้นไป ใช้เป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว อาคารในกลุ่มนี้เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เป็นอาคารขนาดใหญ่ อย่างเช่น โรงแรมเวียงใต้ มีอายุประมาณ 30 ปี

รูปภาพ 3.29 อาคารโรงแรมริมถนนข้าวสาร

3.30 โรงแรม มะยมบุรี

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมษายน พ.ศ. 2549

- โรงพักขณะสงคราม เป็นอาคาร ค.ส.ล. ระบบเสาคาน เป็นอาคาร 2 ชั้น เป็นอาคารทางราชการ อาคารนี้เป็นอาคารใหม่ที่สร้างขึ้นแทนที่โรงพักหลังเดิมที่ตั้งอยู่บริเวณนี้

- แพลตโรงพักตำรวจเป็นอาคาร ค.ส.ล. ระบบเสาคาน สูง 4 ชั้นขึ้นไป หลังคาเป็นคานฟ้า ค.ส.ล. ใช้เป็นที่พักอาศัย อาคารในกลุ่มนี้เป็นอาคารที่พบได้บริเวณโรงพัก มีอายุอาคารประมาณ 30 ปี

3.6.1 ความสูง ขนาดและสภาพอาคาร

- ความสูงอาคารและขนาดอาคาร

ความสูงของอาคารบริเวณถนนข้าวสาร มีความสูงของอาคารที่หลากหลาย อาคารที่เป็นอาคารบ้านเรือนจะมีความสูง 2 ชั้น ส่วนอาคารประเภทตึกแถว อาคารแถวเก่าจะเป็นอาคารขนาด 2 ชั้น เช่น อาคารบริเวณถนนตะนาว หรือตึกแถวไม้เก่า ส่วนอาคารสมัยใหม่ทั้งตึกแถวและอาคารโรงแรมจะเป็นอาคารสูงขนาด 4 ชั้นขึ้นไปหรือมีการต่อเติมขึ้นไปเป็น 5 ชั้น ความสูงควบคุมของบริเวณถนนข้าวสารเป็นความสูงควบคุมตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคารของเมืองเก๋าร์ตันโกสินทร์ ขนาดของอาคารบริเวณนี้ โดยทั่วไปอาคารเป็นหน่วยอาคารขนาดเล็ก ส่วนอาคารขนาดใหญ่เป็นอาคารประเภทโรงแรมซึ่งเป็นอาคารคอนกรีต มีสัดส่วนความกว้างความยาวเต็มแปลงที่ดิน

- สภาพอาคาร

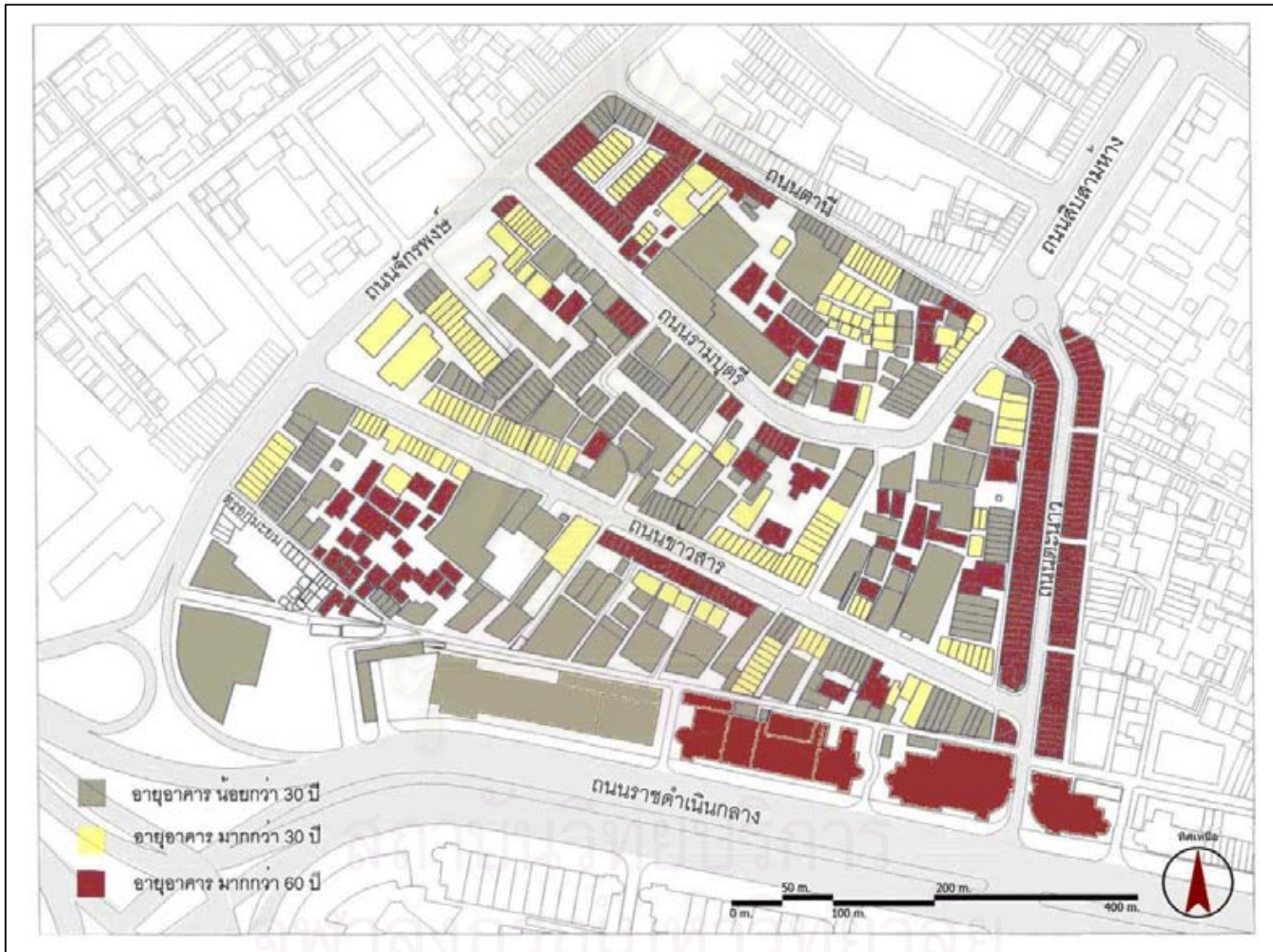
เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีอาคารเก่าใหม่อยู่ร่วมกัน โดยส่วนใหญ่ของอาคารในพื้นที่ที่เป็นอาคารเก่าจะมีสภาพทรุดโทรม นอกจากบางอาคารที่มีการบำรุงรักษา ส่วนอาคารบริเวณริมถนนข้าวสารบางส่วนบริเวณค่อนข้างไปทางถนนจักรพงษ์มีสภาพที่ทรุดโทรมมาก นอกจากนี้ที่ตั้งของอาคารภายในพื้นที่จะมีสภาพทรุดโทรมเนื่องจากไม่สามารถมองเห็นจากภายนอกจึงไม่ได้รับการให้ความสำคัญ

3.6.2 โบราณสถานในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง

- วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

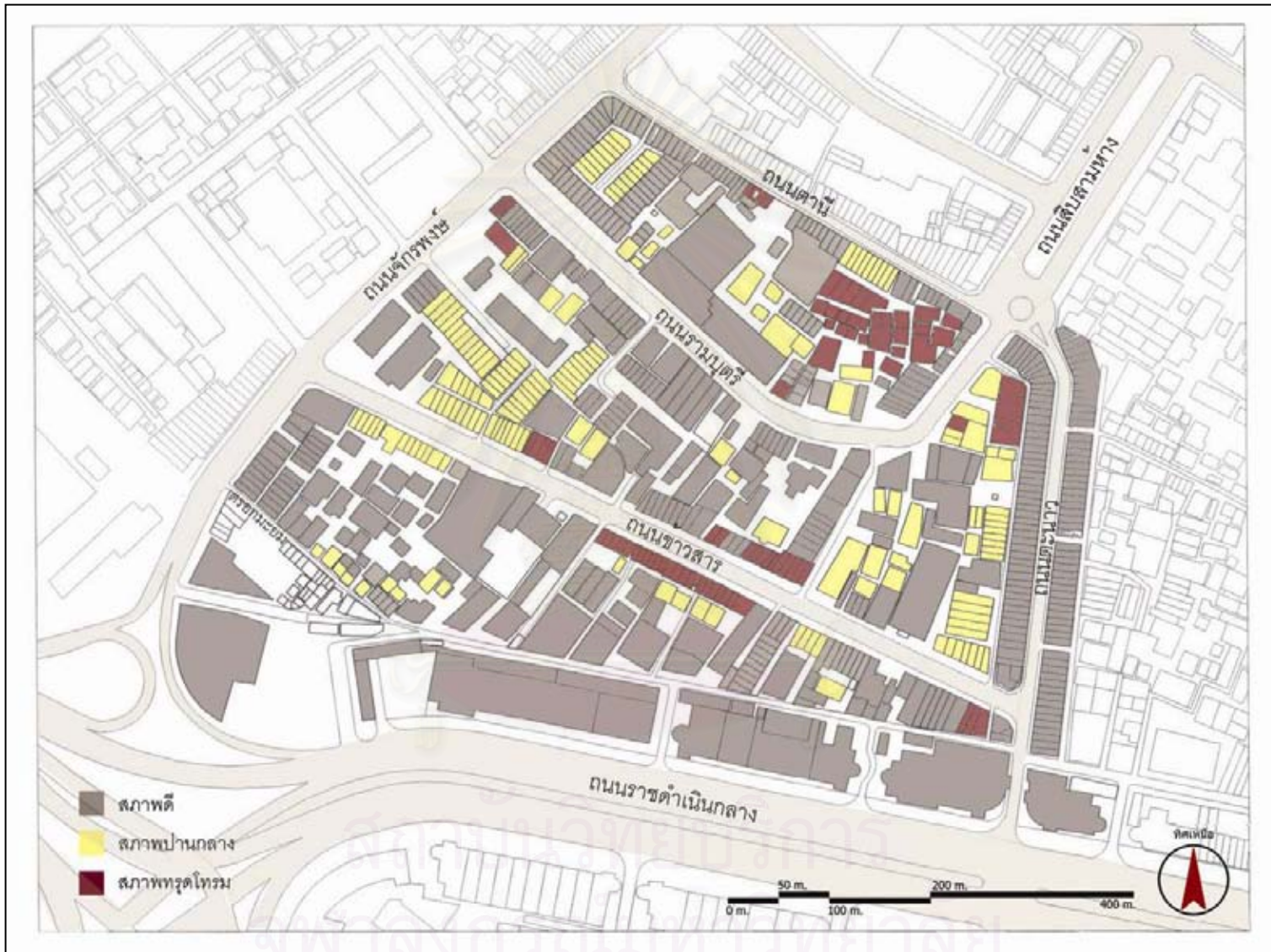
วัดชนะสงครามเดิมชื่อวัดกลางนา ต่อมากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงรวบรวมชาวมอญและพระสงฆ์รามัญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารให้ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบวัด แล้วบูรณะวัดดังกล่าวเพื่อให้พระสงฆ์รามัญจำพรรษา พร้อมกับประทานนามใหม่ว่า วัดตองปุ ก่อนที่จะได้รับพระราชทานนามจาก ร.1 ใหม่กว่า วัดชนะสงคราม ตามเหตุการณ์ที่กรมพระราชวังบวรฯ มีชัยในสงครามเก้าทัพ ในระหว่าง พ.ศ. 2328-2330 และเนื่องจากเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (วังหน้าใน ร.1) ได้ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งหมดโดยช่างวังหน้า ศิลปะสกุลช่างวังหน้า ศิลปะสกุลช่างวังหน้าจึงมีเหลืออยู่ให้เห็นที่พระอุโบสถ

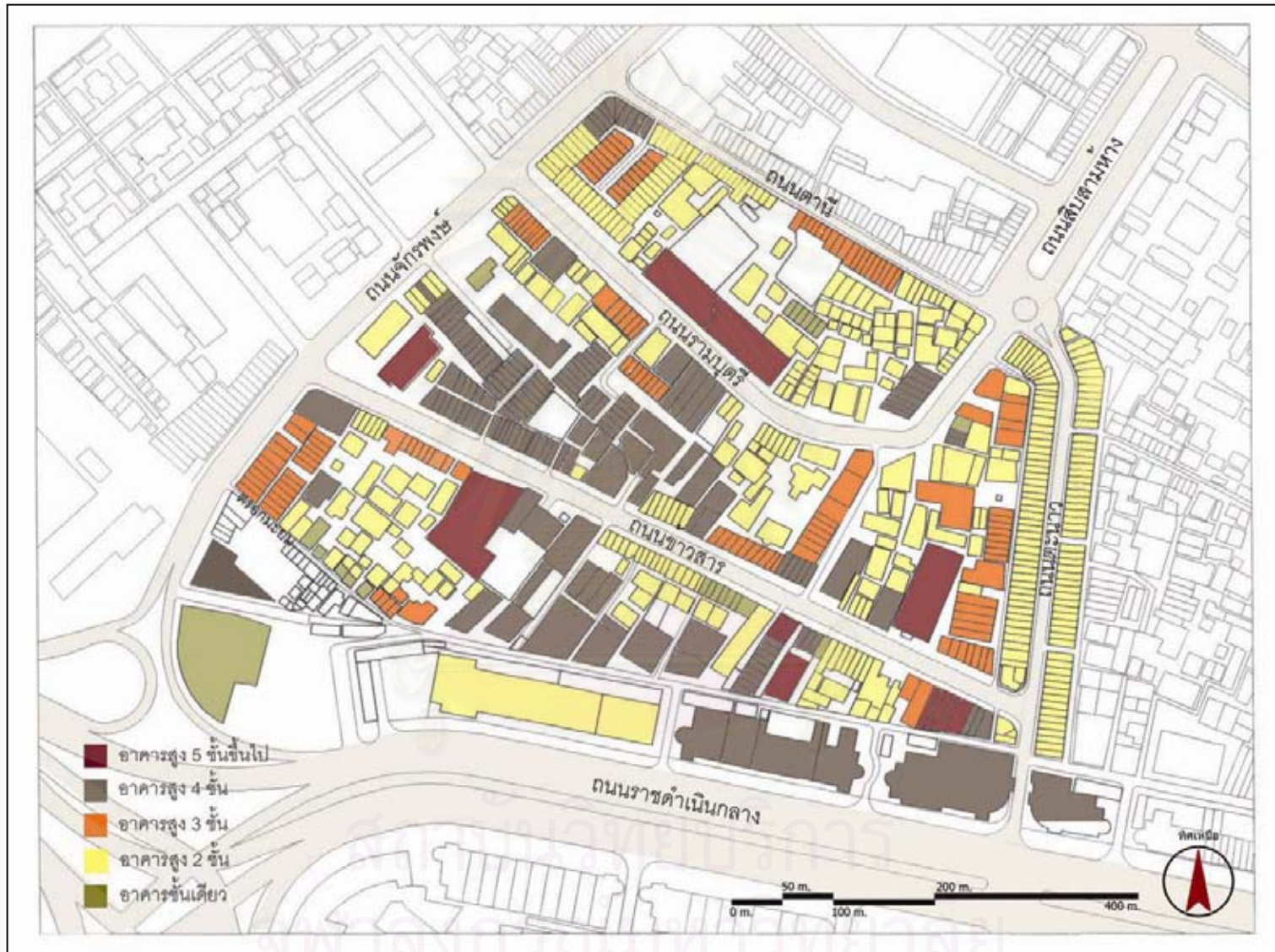
แผนที่ 3.8 แผนที่แสดงอายุอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

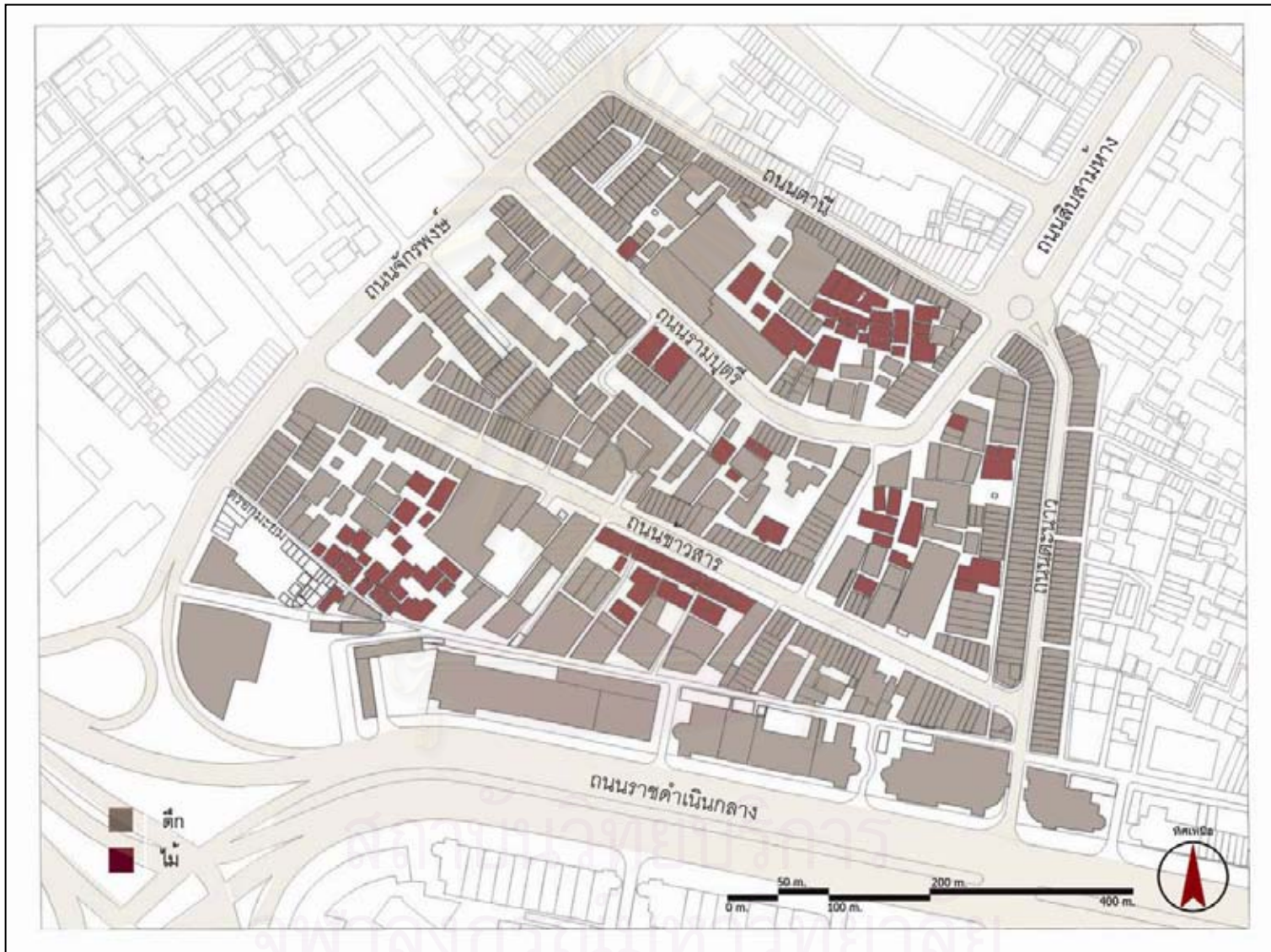
แผนที่ 3.9 แผนที่แสดงสภาพอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

แผนที่ 3.10 แผนที่แสดงจำนวนชั้นอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

แผนที่ 3.11 แผนที่แสดงวัสดุอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

- วัดบวรนิเวศวิหาร

สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2367-2375 โดยกรมพระราชวังบวรมหาดคีดิพลเสพ วังหน้าใน ร.3 แล้วเรียกว่า วัดใหม่ ตั้งอยู่ใกล้กับวัดรังสีสุทธาวาส ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น อุดมรัตนราชาธิ พระราชโอรสใน ร.3 ทรงสร้าง เมื่อกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์นี้สิ้นพระชนม์ ร.3 ทรงมิได้ตั้งวังหน้าองค์ใหม่ แต่โปรดเกล้าฯ ให้เชิญสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดราชาธิวาสมาจำพรรษายังวัดแห่งนี้ โดยจัดชบวนแห่อย่างพระมหาอุปราชา แล้วพระราชทานนามว่า วัดบวรนิเวศวิหาร

- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์

กรมศิลปากรจัดตั้งหอศิลปะแห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ 19 เม.ย. 2517 โดยนำอาคารเก่าสมัย ร.5 ซึ่งเคยเป็นโรงผลิตเหรียญกษาปณ์ชื่อ โรงกษาปณ์สิทธิการ มาปรับปรุงจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ ปัจจุบันรู้จักกันในนาม หอศิลป์เจ้าฟ้า เนื่องจากตั้งอยู่ริม ถนนเจ้าฟ้า

- กลุ่มวังบนถนนพระอาทิตย์

อาคารที่ 19 ถ.พระอาทิตย์ (ทำเนียบท่าช้าง)

อาคารทำเนียบท่าช้างเป็นส่วนหนึ่งของอาณาบริเวณวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ ที่มีพื้นที่วังตั้งแต่ท่าช้างวังหน้าไปจนถึงอาคารที่ทำการพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย เป็นอดีตบ้านพัก ปรีดี พนมยงค์ และวังกรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์

อาคารยูนิเซฟ

เป็นตึกแรกๆของกรมพระนเรศรวรฤทธิ์ ตึกนี้เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมที่สร้างใน ร.5 ก่ออิฐถือปูน ปัจจุบันภายในอาคารปรับปรุงเป็นสำนักงานกองทุนเพื่อเด็กแห่งประชาชาติ

อาคารเอฟเอไอ

ร.6 พระราชทานพระราชทรัพย์ให้สร้างท้องพระโรงขึ้นขึ้น เมื่อพระองค์เจ้ากฤษฏาภินิหาร ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมพระนเรศรวรฤทธิ์และเป็นเสนาบดีกระทรวงมรุธาธร อาคารเป็นอาคารแบบยุโรป ก่ออิฐถือปูนสองชั้น

3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

3.2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

เดิมนั้นบริเวณถนนข้าวสารเป็นท่าขึ้นข้าวสาร และเป็นที่ตั้งของวังและที่พักอาศัยของข้าราชการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อมีการตั้งตลาดขึ้น คือตลาดบางลำพู หรือตลาดยอดบริเวณริมคลองบางลำพู ทำให้พื้นที่ในย่านนี้กลายเป็นย่านการค้า และเนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ใกล้กับวัดสองแห่ง คือ วัดชนะสงครามและวัดบวรนิเวศ จึงทำให้บริเวณถนนข้าวสารเป็นย่านการค้าขายเครื่องสังฆภัณฑ์ ที่ใช้ในศาสนาพุทธ เช่น พระไตรปิฎก สมุดภาพพระพุทธประวัติต่างๆ กัณฑ์เทศ และเป็นที่ยู่อักกันทั่วไปในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด สำหรับผู้ที่ต้องการทำบุญและสร้างพระไตรปิฎกถวายวัด

ต่อมาย่านบางลำพูจากการค้าขายตลาดยอด มาเป็นย่านการค้าเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องหนัง กระเป๋า รองเท้า ทั้งชายปลีกชายส่ง เกิดโรงแรมขึ้นหลายแห่งเพื่อรองรับทั้งผู้ที่มาทำธุรกิจค้าขาย ข้าราชการที่มาติดต่อกับส่วนกลาง เนื่องจากอยู่ในย่านที่สะดวกในการซื้อขายจับจ่าย ส่วนโรงแรมก็เป็นโรงแรมที่ราคาไม่แพง สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

ในด้านของการประกอบอาชีพของผู้คนบนถนนข้าวสารนั้น สมัยก่อนคนไทยนิยมอาชีพ ข้าราชการ อาชีพตำรวจ นอกจากนี้ยังมีอาชีพรับราชการอื่นๆอยู่ทั่วไปอย่างเช่น หมอ พยาบาล ครู ส่วนอาชีพที่เป็นอาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนบนถนนข้าวสารคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพรับจ้างนี้มีหลายรูปแบบทั้งการรับจ้างที่ใช้แรงงานหรือเป็นแรงงานที่ไม่มีความรู้และแรงงานที่มีการศึกษา มีความรู้ เป็นพนักงานของบริษัท ห้างร้าน ทั้งที่อยู่ภายในหรือบริเวณที่ไกลออกไป

นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ อย่างอาชีพถือสามล้อ เป็นอาชีพที่เกิดขึ้นหลังจากการลากรถที่ชาวจีนยึดถือเป็นอาชีพกันอยู่ ซึ่งการลากรถนี้อยู่ได้ไม่นาน เพราะต่อมามียานพาหนะอื่นๆ ที่สะดวกขึ้น หรือกระทั่งอาชีพโสเภณี ซึ่งเป็นอาชีพเก่าแก่มาตั้งแต่เดิมซึ่งมีอยู่ทั่วไปในย่านที่ชุมชนใหญ่ๆ ของกรุงเทพฯซึ่งรวมถึงในย่านบางลำพูและในย่านชุมชนข้าวสารด้วย

ปัจจุบันย่านบางลำพูยังคงเป็นย่านการค้าแหล่งใหญ่ มีการสร้างห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เช่น ตั้งฮั่วเส็ง เป็นต้น ส่วนพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารกลายเป็นย่านเกสต์เฮ้าส์ มีการสร้างโรงแรมและเกสต์เฮ้าส์ขึ้นมากมาย ทำให้เกิดกิจการใหม่ๆ ตามมาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทั้งบริษัททัวร์ หรือกระทั่งกิจการเล็กๆ ตอบสนองนักท่องเที่ยวอย่างร้านขายของที่ระลึก เสื้อผ้า ร้านหนังสือมือสองที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนหนังสือเก่าของนักท่องเที่ยว หรือร้านขายซีดีเพลง ความคับคั่งของย่านธุรกิจยังทำให้อาคารเก่าๆ ในพื้นที่เปลี่ยนหน้าตาอาคารเก่าแต่เป็นกิจการใหม่ ทั้งร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด ร้านไอศกรีม หรือร้านสะดวกซื้อที่มีอยู่มากมาย

3.2.2 ลักษณะทางสังคม

พัฒนาการชุมชนบางลำพูและถนนข้าวสาร นับจากต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ชุมชนบางลำพูเริ่มต้นจากการเป็นชุมชนสำหรับพักอาศัยของแขกตานีและชุมชนของข้าราชการบริวารบริเวณวัดกลางนาหรือวัดชนะสงคราม ตั้งอยู่ริมถนนสะพานเสี้ยว ด้านเหนือของคลองโรงไหม ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการขยายเมืองออกทางด้านทิศเหนือโดยมีกำแพงเมืองล้อมรอบกรุงมีคลองรอบกรุง หรือคลองบางลำพู เป็นแนวเขตป้องกันมีป้อมปืนเรียงรายอยู่ตามแนวกำแพงเมืองจากปากคลองบางลำพู เช่น ป้อมพระสุเมรุ ป้อมมหากาฬ มีการสร้างพระราชวังให้เป็นที่ประทับของเจ้านายและพระราชโอรสหลายวังในพื้นที่บางลำพูบริเวณปากคลองชนะสงคราม ป้อมพระสุเมรุบริเวณถนนพระอาทิตย์ ในรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ทรงสถาปนาวัดนี้เป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญ เพื่อเทิดเกียรติทหารชาวรามัญในกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ทรงสถาปนาวัดนี้ เป็นวัดนิยมเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดตองปุ” ต่อมาเมืองมีชัยชนะต่อข้าศึกในสงครามจึงพระราชทานนามพระอารามใหม่ว่า “วัดชัยชนะสงคราม”

ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมทางบกเริ่มปรากฏให้เห็นเป็นช่วงๆ เช่น ถนนบ้านตะนาวเชื่อมวัดมหรพาราม กับวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ชุมชนราษฎรไทยทั่วไปยังอาศัยอยู่บนเรือนแพและเรือค้าขายจอดอยู่บริเวณริมปากคลองที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ปากคลองบางลำพู ปากคลองโรงไหม ใน

สมัยรัชกาลที่ 4 ถนนเพ็ญนครได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมต่อถนนเจริญกรุงและถนนบำรุงเมือง ผ่านหน้าวัดมหรณพดู ตารามสอง ข้างทางมีตึกแถวชั้นเดียวอย่างตึกแถวในประเทศสิงคโปร์ ถึงหน้าบริเวณวัดบวรนิเวศวิหารและวัดราช ประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามที่รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าให้สร้างขึ้นบนถนนเพ็ญนคร จึงเป็นถนนสำคัญสายหนึ่ง ที่ ต้องผ่านเชื่อมโยงแหล่งชุมชนกลางพระนครและชุมชนทางเหนือ ซึ่งมีตลาดยอดบางลำพูเป็นตลาดใหญ่ของชุมชน ในบริเวณนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองได้ขยายตัวออกโดยเฉพาะทางทิศเหนือ ถนนจักรพงษ์ได้ตัดผ่านหน้า วัดชนะสงครามไปสู่ประตูบางลำพูและต่อเนื่องไปทางทิศเหนือเรียกชื่อว่าถนนสามเสน พื้นที่ด้านเหนือของเมืองจึง เริ่มมีประชากรตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่มากขึ้นทุกที

- ประเพณีและวัฒนธรรมบริเวณถนนข้าวสาร

บริเวณถนนข้าวสารในอดีตเป็นสังคมชาวพุทธที่มีความผูกพันกับวัด ประเพณีส่วนใหญ่จึง เหมือนกับที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ส่วนประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ คือ วันสงกรานต์จะมีอัญเชิญหลวงปู่ข้าวสาร และ จัดงานฉลองของคนในพื้นที่ขึ้นเพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ จนปัจจุบันเมื่อถนนข้าวสารเป็นแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมของถนนข้าวสารที่เป็นที่รู้จัก ยังคงมีประเพณีวันสงกรานต์ แต่ลักษณะและ รูปแบบของวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ประเพณีการอัญเชิญหลวงปู่ข้าวสารหายไป ส่วนถนนข้าวสารได้รับการ แนะนำให้เป็นบริเวณที่มีการเล่นน้ำสงกรานต์ มีการปิดถนนหลายสายในย่าน

- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของชุมชนบนถนนข้าวสาร แต่เดิมนั้นมีวัดเป็นศูนย์กลาง โดยเป็นทั้งสถาน ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่วัดชนะสงคราม ซึ่งเป็นวัดที่อยู่จุดเชื่อมของถนนข้าวสารและถนนจักรพงษ์ เป็นวัดที่อยู่ในบริเวณนี้และเป็นวัดที่อยู่ใกล้ชุมชนมากที่สุด และวัดบวรนิเวศ ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป ซึ่งเป็นวัดที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช นอกจากวัดแล้วสถานที่พบปะของผู้คนในอดีต ยังพบได้ทั่วไป เช่น ร้านกาแฟ ร้านเหล้า สถานที่สังสรรค์ระหว่างเพื่อนฝูง นักเลงเก่า นักเลงใหม่ เรื่องเล่า จนเกิดเป็นตำนาน ส่วน โรงหนัง โรงลิเก แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนข้าวสารในสมัยก่อน ส่วนใหญ่จะเป็นโรงหนัง โรงลิเก ในย่านบางลำพูมี อยู่หลายแห่ง

ความสัมพันธ์ของชุมชนถนนข้าวสารในอดีต จึงเป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัย มีความ ร่วมมือในการทำกิจกรรมระหว่างกัน มีความเป็นอยู่อย่างราบรื่น ร่มเย็นซึ่งในอดีตเป็นไปอย่างเรียบง่าย และดำรง เอกลักษณ์ทางด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจที่เป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมไทย บรรดาเอกลักษณ์ เหล่านี้เริ่มจะเปลี่ยนแปลงไป เมื่อถนนข้าวสารเพิ่มเปิดรับคนแปลกหน้าให้เข้ามาพละคลายหน้าของชุมชน และ เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในอดีตที่เป็นอยู่แต่เดิมให้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งอย่าง

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในปัจจุบัน เมื่อเวลาผ่านไปผู้คนบนถนนข้าวสารก็เปลี่ยนแปลง ไป คนที่เข้ามาในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาอาศัยชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยยึดเอาห้องเช่าในย่านถนน ข้าวสารเป็นเพียงที่พักระหว่างทางหรือเป็นจุดเริ่มต้นที่เริ่มต้นที่จะเดินทางท่องเที่ยวไปยังที่อื่นๆ การพบปะของ

ผู้คนเป็นไปในทางของการทำกิจกรรมทางธุรกิจ เป็นความร่วมมือในทางสร้างผลทางการค้า ความสัมพันธ์ของชุมชนจึงมีความเปลี่ยนแปลงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจและการพบปะระหว่างคนในพื้นที่กับนักท่องเที่ยว

นอกจากการศึกษาในด้านของเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาองค์ประกอบในด้านของความหมาย จะเป็นการศึกษาถึงการรับรู้และความรู้สึกของคนที่มีต่อพื้นที่ในช่วงเวลาต่างๆ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบริเวณถนนข้าวสาร

3.2.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบในด้านความหมาย

ในการทำการศึกษาด้านการหาความหมาย (Meaning) โดยสามารถพิจารณาได้จากการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อพื้นที่ Sense of place และบรรยากาศบริเวณถนนข้าวสาร โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์ เพื่อหาเอกลักษณ์ด้านความหมาย ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ทั้งคนที่เป็นคนนอกพื้นที่และคนในพื้นที่ ซึ่งคนในทั้งสองแบบจะสามารถรับรู้ถึงความหมายของพื้นที่แตกต่างกัน ซึ่งคนในพื้นที่จะสัมผัสกับพื้นที่ในลักษณะของภาพลึกลับ ที่เกิดจากการซ่อนทับความรู้สึกที่มีต่อสถานที่ ส่วนคนนอกพื้นที่จะสามารถรับรู้ความหมายของพื้นที่ในภาพกว้าง ซึ่งจะรับรู้ในลักษณะเดียวกันและเป็นความหมายที่เปลี่ยนแปลงได้

โดยการสัมภาษณ์จะทำการสัมภาษณ์ในมุมมองของผู้ถูกสัมภาษณ์ ถึงบรรยากาศ การรับรู้เกี่ยวกับสถานที่ ภาพลักษณ์ และสิ่งทีคิดว่าเป็นเอกลักษณ์ของถนนข้าวสาร จากการสัมภาษณ์ สามารถแสดงบรรยากาศบริเวณถนนข้าวสาร รวมไปถึงบรรยายถึงการรับรู้ต่อสถานที่ หรือ Sense of Place ดังนี้

- ถนนข้าวสารเมื่อยังเป็นย่านที่พักอาศัย

เนื่องจากการสัมภาษณ์มีความจำกัดในช่วงเวลาของผู้สัมภาษณ์ที่เป็นช่วงอายุรุ่นหลัง จึงขาดความหมายในช่วงอดีตบางช่วง ทั้งนี้สามารถพิจารณาจากประวัติศาสตร์ร่วมด้วย ซึ่งจากประวัติศาสตร์พบว่า ในถนนข้าวสารในช่วงแรกเป็นย่านที่พักอาศัย จากที่ตั้งของวังเจ้านาย ข้าราชการ จนมาถึงเป็นชุมชนที่พักอาศัยในพื้นที่ ซึ่งยังคงความหมายของย่านที่พักอาศัยก่อนจะเปลี่ยนเป็นย่านที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยว

การให้ความหมายในฐานะของคนใน

แต่เดิมนั้นบริเวณพื้นที่ศึกษา ถนนข้าวสาร เป็นย่านที่พักอาศัยเหมือนกับที่อื่นๆ ตามที่พบได้ทั่วไปในกรุงเทพฯ บรรยากาศที่เงียบสงบ ประชาชนบริเวณถนนข้าวสารมีการประกอบการค้าบ้าง แต่ไม่มากนัก ส่วนถนนรามบุตรีและตรอกมะยม เป็นที่พักอาศัย ส่วนที่เป็นอาคารบ้านเรือนเป็นอาคารในสมัยรัชกาลที่ 5-6 บรรยากาศทั่วไปในตอนนั้น เป็นชุมชนที่อยู่กันอย่างเรียบง่าย บางทีมีการให้เช่าซื้ออาคารแถวในระยะให้กับผู้ที่ต้องการพักอาศัย หรือทำการค้า เนื่องจากเป็นที่ราคาถูก จนกระทั่งมีนักท่องเที่ยวแบคแพคเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนถนนข้าวสาร จากคำบอกเล่าบรรยากาศของถนนข้าวสารไว้ดังนี้ “อยู่มาตั้งแต่เกิด อยู่มาตั้งแต่รุ่นพ่อกับแม่แต่งงานกันแล้วก็ย้ายมาอยู่ที่นี่ ประมาณ 30 ปี ได้ ถนนข้าวสาร แต่ก่อนนี้ไม่มีคนเลย เห็นที่นี่เงียบๆ ยังไม่มีฝรั่งเลย จนตอนประมาณ 10 ขวบ ก็เริ่มมีฝรั่งแบคแพค มาเช่าเกสต์เฮ้าส์ ราคาถูก ตอนนั้นก็ประมาณ 80 บาท ส่วนที่อยู่ตอนนี้เป็นตึกแถวไกลๆ กับบ้านไกรจิตติ เป็นตึกที่เช่าซื้อ 30 ปี จากเจ้าของที่เป็นหม่อมราชวงศ์ ชื่อ มรว.สินี สุพรรณพงษ์ ให้เช่าซื้อในราคาที่ถูกลงมาก ได้เงินน้อยมาก เพราะที่นี่ไม่มีอะไร แต่ก่อนเป็นบ้านแล้วหม่อมก็

ไปอยู่ที่อื่น ก่อนหน้านี้บ้านหลังนี้ (บ้านไกรจิตติ) ก็โทรมมาก แบบดูไม่สวยเลย ปูนก็แตก ตอนนั้นก็สวยขึ้นเยอะมาก ส่วนตึกแถวริมถนน ก็มีทุบอาคารแล้วสร้างใหม่บ้างเป็นตึกแถว 4-5 ชั้น” คุณดาราดิ¹ ส่วนคุณดลรตี² ได้บอกเล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อนนี้อยู่แถวถนนรามบุตรี อยู่ข้างๆ ร้านบัวสอาด ตรงหัวโค้งถนนรามบุตรี ตอนนี่ที่ขึ้นเป็นตึกสร้างใหม่เป็นเกสต์เฮาส์ สูง 4 ชั้น ก็ให้เช่าซื้อที่ระยะเวลา 30 ปี แล้วก็ย้ายมาอยู่แถวงามวงศ์วาน แถวถนนข้าวสาร ถนนรามบุตรีแต่ก่อนนี้มีแต่บ้านคน” จากคำบอกเล่าของคุณดลรตี

ในช่วงของการเป็นย่านที่พักอาศัย ผู้ที่ให้ความหมายเป็นประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ โดยความหมายของคนในพื้นที่จะแสดงถึงความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ในชุมชนว่า สังคมของเด็กที่วิ่งเล่นกัน เรียนโรงเรียนเดียวกันที่โรงเรียนอัมพรไพศาล เป็นชุมชนเล็กๆ ที่รู้จักกันหมด “ตอนนั้นคนแถวนี้ก็รู้จักกันหมดนะส่วนใหญ่เรียนโรงเรียนเดียวกัน โรงเรียนอัมพรไพศาล แต่ตอนนี้ก็ย้ายออกไปหมดแล้ว” คุณดลรตี “ส่วนถนนข้าวสาร แต่ก่อนก็เป็นร้านขายข้าวขายของทั่วไป บางหลังก็ปิดประตูเหล็ก เป็นบ้านอยู่อาศัย มีแต่ต้นไม้ มีฟุตบอลแคบๆ ก่อนจะขยายฟุตบอลแบบตอนนี้ วางต้นไม้หน้าบ้าน ก็วิ่งเล่นซิกกรยานกับเพื่อน ๆ ส่วนตรงที่บ้านไกรจิตตินี้เคยเป็นบ้านหม้อ ส่วนตึกด้านหน้าก็เป็นร้านหม้อมาก่อน ก่อนที่จะเป็นแบบทุกวันนี้”³ ร้านหม้อหรือบ้านไกรจิตติ เป็นสถานที่สำคัญของพื้นที่บริเวณนี้ คนในพื้นที่จะรู้จักบ้านคุณหม้อและสามารถบอกเล่าถึง ครอบครัวของคุณหม้อ ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งในการบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของคนในบริเวณนั้นได้เป็นอย่างดี ตรงกับคำบอกเล่าของคุณดลรตีที่ได้บอกเล่าถึงบ้านคุณหม้อไว้ว่า “บ้านไกรจิตติ แต่ก่อนเป็นบ้านคุณหม้อ ตอนนี่ก็ยังอยู่ ส่วนตรงที่บ้านเก่าๆ ตรงข้างบ้านไกรจิตติ เป็นครอบครัวเดียวกัน แต่แบ่งที่ให้ลูกๆ หลายคน ตึกแถวด้านหน้าก็ให้เช่า แต่ก่อนตึกแถวด้านหน้าเป็นร้านหม้อ คลินิกรักษาผู้มีบุตรยาก” จนเมื่อความเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงพื้นที่ ก่อนที่จะรู้สึกว่ารวยากาคานั้นๆ ได้หายไป โดยเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้แล้วยังมีกลุ่มสมาคมที่มีบทบาทต่อพื้นที่ในขณะนั้นคือ ชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร เป็นชมรมที่เกิดจากคนดั้งเดิมก่อนที่จะเป็นเกสต์เฮาส์ กิจกรรมในพื้นที่ เช่น ในวันสงกรานต์มีการอัญเชิญหลวงพ่อข้าวสาร ได้มีการจัดงานฉลองร่วมกัน มีการเลี้ยงรับประทานอาหาร เป็นกิจกรรมเพื่อกระชับความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ ปีละครั้ง เป็นประเพณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนในขณะนั้น

ปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ เปลี่ยนแปลงไป เป็นความสัมพันธ์ในด้านธุรกิจ ดังจะเห็นได้ในลักษณะของสมาคมผู้ประกอบการต่างๆ ในพื้นที่ถนนข้าวสาร และประเพณีวัฒนธรรมของพื้นที่หายไป เช่น ในขณะที่มีการละเล่นน้ำสงกรานต์ของพื้นที่ถนนข้าวสารกลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งว่าเป็นสถานที่แห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ที่ได้รับความนิยมจากผู้คน เป็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของถนนข้าวสาร ในขณะที่การอัญเชิญหลวงพ่อข้าวสารในวันสงกรานต์หายไป การจัดงานฉลองในชุมชนหายไป ส่วนหลวงพ่อข้าวสารกลับตั้งอยู่ในพื้นที่

¹ สัมภาษณ์ ดาราดิ อนันตธนะสาร, 24 สิงหาคม 2549.

² สัมภาษณ์ ดลรตี ชูติมันต์, 24 สิงหาคม 2549.

³ สัมภาษณ์ ดาราดิ อนันตธนะสาร

ด้านหลัง โดยที่คนในพื้นที่หลายคนก็ไม่รู้จักหลวงปู่ชาวसार การเชื่อมความสัมพันธ์ของพื้นที่ในลักษณะที่เคยมีในอดีตก็หายไปเช่นกัน

- ย่านที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

การให้ความหมายในฐานะของคนใน

ในช่วงของการเป็นย่านที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ลักษณะของชาวต่างชาติในช่วงแรกๆ เป็นฝรั่งแบบแบคแพค ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่มาแบบง่ายๆ พร้อมกับเป้ใบใหญ่ใบเดียวสะพายขึ้นหลัง จึงเรียกว่า Backpacker ซึ่งเป็นรูปแบบของนักท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง “ฝรั่งช่วงแรกๆ ก็เป็นพวก ฮิปปี๊ มาแบบงบน้อยๆ มาหาที่พักราคาถูก” คุณดลฤดี อายุ 29 ปี ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของคุณดารานี “ก่อนฝรั่งที่มาที่นี่จะเป็นฝรั่งสกปรก พวกฝรั่งจ๋าไม่กั๊ว แบคแพคมาหาที่พักราคาถูกที่นี่ แล้วก็มีเรื่องยา มีฝรั่งตายในห้อง ฉีดยาเยอะเกิน” นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ได้สร้างภาพลักษณ์ให้กับบริเวณถนนข้าวสาร และส่งอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ในบริเวณถนนข้าวสารในยุคต่อมา เป็นมุมมองของคนในที่มองภาพถนนข้าวสารในขณะนั้น ว่าเป็นการเข้ามาที่ทำให้ถนนข้าวสารเปลี่ยนไป กลายเป็นสถานที่ที่มีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี และมีแนวโน้มของการเป็นแหล่งเสื่อมโทรม โดยที่ประชาชนในพื้นที่ยังคงอยู่อาศัยได้อย่างเป็นปกติ เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ยังมีจำนวนไม่มาก แต่ถือเป็นช่วงที่เริ่มเป็นจุดเปลี่ยนของถนนข้าวสาร จากย่านที่พักอาศัยเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การให้ความหมายในฐานะของคนนอก

ต่อมากิจกรรมบริเวณถนนข้าวสารเริ่มมีมากขึ้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกัน อิทธิพลจากบริเวณถนนพระอาทิตย์ ได้ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวของคนไทยมากขึ้น ในฐานะของย่านบางลำพู ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของไทย กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนถนนข้าวสารเริ่มมากขึ้น เริ่มมีคลับ บาร์ ในพื้นที่ รวมไปถึงกิจกรรมอื่นๆ บริเวณถนนข้าวสาร “ตอนแรกที่มาที่นี่นี่เพราะอยากเล่นอินเทอร์เนต บางครั้งอยากเล่นต่อนกลางดึกๆ ก็เลยมาเล่นที่นี่นี่เพราะที่อื่นปิดหมดแล้ว มาตอนแรกๆ ก็ชอบมาดูคนเล่นอะไรแปลกๆ เล่นพวกจ๊กกิ้ง ควงเชือก แต่ตอนที่มาตอนนั้นไม่ได้แค่มานั่งแต่จะเดินไปนั่งเล่น สวนสันติชัยปราการ แล้วพอค่าลง คนจากสวนสันติชัยปราการก็จะมาอยู่ที่นี่ เวลาที่มาถนนข้าวสาร บางครั้งก็มาดูของเก่า ของที่พวกฝรั่งไม่เอาแล้ว อย่างพวกเบ๊ ถูงนอน ทุกอย่าง ขนาดอุปกรณ์ดำน้ำที่แพงๆ ก็มี แล้วก็จะมีคนไทยมาเปิดบูทขายของฝรั่ง ตอนนั้นคนไทยไม่เยอะขนาดนี้” จากคำบอกเล่าของคุณชลัทพงษ์⁴ แสดงให้เห็นว่า ในช่วงนั้นถนนข้าวสารเริ่มเป็นสถานที่ที่มีความน่าสนใจ กิจกรรมต่างๆ บนถนน หรือแหล่งท่องเที่ยวกลางคืนในพื้นที่ ได้เริ่มดึงดูดให้คนเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น

ส่วนการให้ความหมายของคนภายนอกที่ได้เข้ามาบริเวณถนนข้าวสารในช่วงนี้ ได้มีการบรรยายถึงภาพลักษณ์และความรู้สึกที่มีต่อสถานที่ ของบริเวณถนนข้าวสารไว้ดังนี้ “แต่ก่อนไม่มาถนนข้าวสาร

⁴ สัมภาษณ์ ชลัทพงษ์ พงษ์เกสร, 15 สิงหาคม 2549.

เลย เพราะได้ยินมาว่ามันไม่ค่อยดี มันเถื่อน” คุณนุชนารถ⁵ “แต่ก่อนไม่ค่อยชอบที่นี่ ฝังใจว่ามันไม่ดี มีแต่ฝรั่งดูสกปรกแล้วก็นึกถึงเรื่องยา ที่พักก็เป็นแบบเอาไว้แค่นอน ตอนกลางวันก็ไปเที่ยวที่อื่น ตอนเย็นมีเพื่อนบางคนก็ทำเดดล็อค ก็ทำให้นึกถึงที่นี่” คุณกฤษฎา⁶ ในขณะที่ คุณวิรัตน์มีความเห็นในลักษณะเดียวกันแต่มองว่าลักษณะเช่นนี้ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว “จริงๆ แล้ว พี่คิดว่าฝรั่งคงจะคาดหวังว่าที่นี่จะดิบๆ กว่านี้ แต่พอมาจริงๆ ก็ไม่ถึงขนาดนั้น คิดว่าจริงๆ แล้วคนเข้าใจว่าที่นี่เถื่อน มีคนที่ยากจะมาสัมผัสความเถื่อนแบบนี้ก็เลยมีคนเข้ามาที่นี่มากขึ้น แต่ทุกวันนี้ถึงมันดูดีขึ้น แต่ก็ไม่ได้บูติคนะ ตอนนี้อยู่ก็ยังเป็นอยู่ มันเหมือนกับความเถื่อนเป็นแฟชั่นที่ทำให้คนอยากเข้ามาสัมผัส”⁷ แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวของถนนข้าวสาร

ภาพบรรยากาศของถนนข้าวสารในขณะนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของการนำอาคารเก่ามาใช้ คือ บ้านพระยาทรง ซึ่งเป็นอาคารขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร มีการรื้อรั้วด้านหน้าเชื่อมพื้นที่โล่งว่างของถนนข้าวสารกับที่ว่างหน้าอาคารพักอาศัยเข้าด้วยกัน มีการเปิดเป็นบาร์ ด้านหน้าอาคารเป็นที่นั่งของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จนเป็นผลให้อาคารบริเวณฝั่งตรงข้าม คือบ้าน ส.ธรรมภักดี จนเป็นสมาคมสหทัยสงเคราะห์ ได้ปรับปรุงพื้นที่ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นอาคารตึกสูง 4 ชั้น ของกลุ่มธุรกิจที่เรียกว่า กลุ่มบัดดี้ บรรยากาศในบริเวณถนนข้าวสาร นี้ได้สร้างเอกลักษณ์ให้ถนนข้าวสาร ด้วยการเชื่อมโยงอาคารเก่า ที่มักจะอยู่ด้านใน กับพื้นที่กิจกรรม จากคำบอกเล่าเป็นดังนี้ “ตอนนี้มีคนไทยเยอะขึ้นเยอะ เป็นคนที่มาเที่ยวผับ บาร์ แถวถนนข้าวสาร แต่ก่อนตอนเริ่มๆ คิดว่าน่าจะเริ่มจากเอาบ้านเก่ามาทำผับก่อน บ้านเก่าตรงหัวถนนข้าวสาร ฝั่งที่ไม่ได้ติดกับถนนรามบุตรีนะ ที่ตอนนี้เป็น Sidewalk แต่ก่อนมีรั้ว ตอนหลังเอารั้วออก แล้วก็มีคนมานั่งเยอะขึ้น ส่วนตรงถนนข้าวสารส่วนใหญ่ก็จะเป็นตึกแถวเอาไว้ขายของ” คุณดลรติ ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของคุณดารานี “ก่อนหน้านี้มีบ้าน ตรง ส.ธรรมภักดี เป็นบ้านตึก หน่อย หน้าตาคัลล่ายๆ โรงเรียน แล้วก็เปลี่ยนมาเป็นสมาคมอะไรสักอย่าง ทาประตูดีแดง มีสระว่ายน้ำด้วย แต่ตอนนี้เปลี่ยนเป็นตึกสูง 4 ชั้น ไปแล้ว”

“บ้านเก่าก็มีส่วนช่วยให้ที่นี่มีบรรยากาศ แต่ก่อนนี้บ้านเก่าที่มีก็จะเป็นตรงร้าน sidewalk ก็ชอบนะ สวยดี บรรยากาศดีแต่ก็ไม่ได้ไปนั่งหรอกนะ เพราะชอบบรรยากาศริมถนนมากกว่า ตรงฝั่งตรงข้ามร้าน sidewalk ก็ดี มันจะเป็นตึกเก่าๆ เหมือนโรงเรียน สวยเลยนะ แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว ส่วนบ้านเก่าหลังอื่นๆ ยังไม่ค่อยเห็นเลย อย่างตรงที่เป็นบ้านไกรจิตติ แต่ก่อนก็ไม่เห็น ส่วนตรงบ้านที่เป็นร้านต้มยำกุ้ง แต่ก่อนก็มีเปิดให้เข้าไปนั่งได้ ก็น่า นั่ง มีหนังสือให้อ่าน เข้ามาแล้วสบาย เป็นบรรยากาศที่สร้างขึ้นให้นั่งสบาย ตัวบ้านก็มีส่วนช่วยให้บรรยากาศดูสบายด้วย” คำบอกเล่าของคุณชลัทพงษ์ที่ช่วยสนับสนุนให้เห็นบรรยากาศในขณะนั้นมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วผู้คนสามารถรู้สึกถึงบรรยากาศโดยรวมของพื้นที่และความรู้สึกที่มีความเก่าอยู่ แต่อาคารเป็นในลักษณะของการส่งเสริมบรรยากาศของพื้นที่เท่านั้น ไม่ได้เป็นความรู้สึกพิเศษที่มีต่ออาคาร ทั้งนี้จากการวิเคราะห์พบว่า แนวคิดในการอนุรักษ์ อาคารเก่าในพื้นที่เริ่มต้นในจุดนี้ และมีส่วนช่วยสร้างบรรยากาศให้กับถนน

⁵ สัมภาษณ์ นุชนารถ ปรากฏกิจ, 15 สิงหาคม 2549.

⁶ สัมภาษณ์ กฤษฎา พลทรัพย์, 15 สิงหาคม 2549.

⁷ สัมภาษณ์ วิรัตน์ ไตอินทร์, 15 สิงหาคม 2549.

ข้าวสาร แม้ในช่วงแรกจะเป็นเพียงอาคารเดียวที่สามารถเห็นได้จากถนนข้าวสาร ปัจจุบันอาคารอาคารหลังนี้ ต้นไม้ใหญ่ต้นเดียวหน้าอาคาร ริมถนนข้าวสาร และซุ้มประตูที่ยังคงอยู่ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของถนนข้าวสาร ที่แสดงให้เห็นถึงอดีตได้เป็นอย่างดี

- ถนนข้าวสารเมื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การเปลี่ยนแปลงในช่วงต่อมา คือ ถนนข้าวสารเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวกลางคืน แห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ และชาวต่างชาติได้เริ่มรู้จักถนนข้าวสารในฐานะของย่านที่พัก เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง ในขณะที่ธุรกิจทัวร์ที่ตอบรับนักท่องเที่ยว เช่น บริษัททัวร์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้สร้างให้ถนนข้าวสารกลายเป็นชุมทางของนักท่องเที่ยวนานาชาติ ก่อนจะเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในประเทศไทย อาคาร ร้านค้า สถานที่ต่างๆ เริ่มปรับตัวเองเพื่อตอบรับการท่องเที่ยว ในขณะที่ถนนข้าวสารได้พัฒนาการตัวเองจนกลายเป็นถนนคนเดินในยามค่ำคืน ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนถนนข้าวสาร ก็มีความหลากหลาย

การให้ความหมายในฐานะของคนใน

ความรู้สึกของคนในที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ได้มีการย้ายออกจากบริเวณถนนข้าวสาร เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ได้ทำการรบกวนในเวลาค่ำคืน ประชาชนที่อยู่ในปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวแต่ยังมีความจำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เนื่องจากทำเลที่ตั้งในการประกอบการค้า และประชาชนที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยมีเจ้าของอาคารบางส่วนให้เช่าซื้อพื้นที่ในระยะยาวให้กับนายทุนที่มาขอเช่าซื้อเพื่อทำธุรกิจในพื้นที่ ซึ่งจากคำบอกเล่าของคุณของคุณดลรัตน์ "ส่วนแม่พี่จริงๆ แล้วไม่ค่อยอยากย้าย คุณยายอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่ถนนรามบุตรียังเป็นคลอง ก็สร้างบ้านชิตคลอง ตอนหลังก็ถมคลอง บ้านถูกเซทไปอยู่ด้านหลัง คนแถวนี้ก็เป็นคนไทย มีคนมอญบ้าง เพราะวัดชนะสงครามเป็นวัดมอญ บ้านไกรจิตติก็เป็นไทยมอญ พอย้ายออกมากการค้าเงินชีวิตเปลี่ยนไปเลย แต่ก่อนสะดวกข้าวของก็หาซื้อง่าย แต่ก่อนตอนอยู่ที่นี้ก็มีคนเมาตีกันทุกคืน" ซึ่งตรงกับที่คุณดาราดิได้บรรยายไว้ว่า "ส่วนคนที่อยู่ที่นี้ ถ้าเป็นคนเก่าๆ ก็เซ็งก็ขายกันไปหมด น่าจะเป็นเพราะมีกลุ่มนายทุนมาเสนอ เรื่องซื้อบ้านซื้อที่ ส่วนบางคนก็ไม่ชอบถนนข้าวสารเดี๋ยวนี้นะ ถ้าเป็นคนเก่าๆ หน่อย เพราะเสียงดัง เดี๋ยวนี้นี้มีคนนอกเข้ามาเยอะ อย่างคนที่มาถกผมก็จะมา เอาเก้าอี้มาตั้ง แล้วก็ไม่ค่อยสนใจใคร ก็มีปัญหากันบ้าง ส่วนที่เป็นพวกสมาคมเวลาจะมีงานก็จะมีการทำแบบสอบถาม ขอความร่วมมือเวลาจัดงานอย่างพวกงานสงกรานต์ แต่ตอนนี้แถวนี้ก็เสียงดัง มีลูกค้าที่บางคนก็ย้ายไปอยู่แถววัดชนะสงคราม"

"ถ้ามองในด้านของการท่องเที่ยวก็คิดว่าดีขึ้น เป็นสถานที่ต่างชาติรู้จัก แต่ตอนนี้มันไม่ใช่ที่เหมาะสมสำหรับอยู่อาศัยแล้ว แต่พี่ก็คิดว่าถนนข้าวสารน่าจะสนใจนะ ถ้าไม่ใช่คนที่นี่ เพราะมันมีตลาดตอนกลางคืน มีแสงสี ก็น่าสนใจดี บางทีเดินเห็นตึกเก่า บ้านเก่า แต่เดี๋ยวนี้อาจไม่ได้ไปเลย ไม่มีที่จอดรถ แต่ถ้าไปก็จะไปเดินเล่น ซื้อของ แต่ถ้าถามว่านี่ถึงอะไรถ้าพูดถึงถนนข้าวสาร ก็จะมีถึงฝรั่ง ร้านเหล้า ผับ บาร์" คุณดลรัตน์ "ถ้าถามว่าถนนข้าวสารมีเอกลักษณ์ยังไง ก็คิดว่า มันมีความเก่า บรรยากาศเก่าๆ พื้นที่รอบๆ เองก็เป็นเมืองเก่า แต่ว่าที่ตรงนี้นั้นมีสีสัน"

“แต่ก่อนดีกว่านี้ มีอะไรก็คุยกันได้ เพื่อนบ้านส่วนใหญ่ย้ายออกไปหมดแล้ว บ้านที่ยังอยู่ก็เป็นบ้านที่เป็นประตูเก่า คิดว่าช่วงนี้เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงก็ต้องอดทนไปก่อน คิดว่าต่อไปต้องดีกว่านี้ ต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง แต่คิดว่าจะพยายามเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุด เพราะไม่กระดานทุกแผ่นคุณปูเป็นคนสร้าง มันมีความทรงจำอยู่ ถ้าเราเปลี่ยนมันก็หายไป” คุณภักติวิภา⁸ พูดถึงกิจการร้านขายยาโบราณหน้าวัวที่อยู่มาเป็นร้อยปี ถึงความรู้สึกที่มีต่อร้าน และความภูมิใจกับที่อยู่อาศัย ตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว ส่วนคุณป้า ยินดี⁹ “ก็ไม่อยากย้ายไปไหน อยู่ที่นี่สะดวกดีข้าวของก็หา কিনง่าย แต่เดี๋ยวนี้ค่าเช่าแพง ส่วนบรรยากาศถนนข้าวสารก็เฉยๆ นะ พอ 6 โมงก็ปิดบ้านนอนแล้ว”

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนที่ยังอยู่ในพื้นที่ เป็นทั้งประชาชนที่ได้รับประโยชน์ทางธุรกิจที่ต่อบริการเป็นแหล่งท่องเที่ยว กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการเสี่ยงและบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงไป แต่มีความจำเป็นที่ยังต้องอยู่ เนื่องจากทำเลธุรกิจการค้า และลูกค้ากลุ่มเดิมๆ ส่วนประชาชนเดิมในพื้นที่ย้ายออกจากถนนข้าวสารเป็นจำนวนมากซึ่งได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ที่มีความต้องการจะย้ายออกอยู่แล้ว เมื่อมีนายทุนมาเสนอให้มีการเช่าซื้อพื้นที่ในระยะยาว จึงทำสัญญาตกลงกัน เจ้าของที่ดินก็จะได้รับประโยชน์จากการเช่าซื้อนี้ด้วย ซึ่งเป็นได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย แต่ก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพของพื้นที่ จากอาคารบ้านเรือน เป็นอาคารโรงแรมขนาดใหญ่ ความรู้สึกที่มีต่อสถานที่

เมื่อประชาชนในพื้นที่มีจำนวนลดลง ความเป็นชุมชนบริเวณถนนข้าวสารค่อยๆ ลดลงตามไปด้วย การเข้ามาของการท่องเที่ยวได้ส่งผลในวงกว้าง เมื่อไม่ได้มีการเสนอแนวทางที่ชัดเจนในการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ในช่วงนี้ยังได้เกิดกลุ่ม สมาคม ในหลายๆ กลุ่ม โดยกลุ่มนักธุรกิจในพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร มีอยู่หลายกลุ่มด้วยกัน จากคำบอกเล่าของคุณปิติ¹⁰ “ผู้จักบริเวณถนนข้าวสาร ในฐานะที่ทำงานร่วมกันมาหลายงาน ก็มีอยู่หลายกลุ่ม กลุ่มแรกก็คือ **ชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร** เป็นชมรมที่เกิดจากคนดั้งเดิมก่อนที่จะเป็นเกสต์เฮ้าส์ จนกระทั่งตอนหลังๆ มีการเข้ามาของธุรกิจ ก็มีคนรุ่นใหม่ๆ ที่เข้ามาสืบสานองค์กรนี้ ตั้งขึ้นมาเป็น ชมรมผู้ประกอบการค้า มีการทำกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น โดยผ่านชมรมนี้ โดยยังคงกิจกรรมเก่าๆ ของบริเวณถนนข้าวสาร กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการรายย่อย หรือแผงลอย จนถึงผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลาง

ต่อมาก็มีการแยกตัวออกมาจากกลุ่มนี้ มาเป็นสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจถนนข้าวสาร ก็คือ**กลุ่มบัณฑิต** กลุ่มนี้เป็นกลุ่มของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ แล้วก็มี **สหพันธ์เกสต์เฮ้าส์สากลกรุงเทพฯ**

⁸ สัมภาษณ์ ภักติวิภา สุคนธ์ไธสง, 2 กันยายน 2549.

⁹ สัมภาษณ์ ยินดี แซ่เต๋อ, 2 กันยายน 2549.

¹⁰ สัมภาษณ์ ปิติ กุลศิริโรจน์, 20 สิงหาคม 2549.

สากล ชมรมผู้ประกอบการค้าเครื่องเงินบริเวณถนนข้าวสาร ทั้งสองกลุ่มนี้เพิ่งเริ่ม นอกจากนี้แล้วก็มีกลุ่ม กก.ตร. หรือกรรมการตำรวจ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของโรงพัก ด้วยการตั้งประชาชน เป็นกรรมการ ช่วยดูแลพื้นที่ จัดกิจกรรมหลายอย่างด้วยกัน แต่กลุ่มสองกลุ่มแรกคือ ชมรมผู้ประกอบการค้าถนน ข้าวสาร กับสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจถนนข้าวสาร จะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทมาก โดยในบรรดาคนที่ทำธุรกิจ มีการ คละกันของทั้งคนเก่าที่พัฒนาขึ้นมา กับคนใหม่ที่พอมายู่ยาวนานเข้าก็กลายเป็นคนเก่า คละๆ กันและค่อยๆ พัฒนาขึ้นมา” ทั้งนี้ คุณปิติมองว่า การทำงานของกลุ่ม หรือสมาคมไม่มีความเป็นเอกภาพเท่าที่ควร และคิดว่าช่วง นี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของถนนข้าวสาร ส่วนทัศนคติที่มีต่อถนนข้าวสาร “คิดว่าดีนะ ในด้านที่ช่วยเศรษฐกิจ แต่ คิดว่าเป็นแหล่งที่ไม่มีการพัฒนาที่ดี การจัดการไม่เป็นเอกภาพและค่อนข้างจะเป็นไปตามยถากรรม คิดว่าถ้าเป็น ต่อไป อย่างนี้ ศักยภาพจะเป็นไปทางที่ดีมากๆ ก็ได้ หรือจะเป็นไปในทางที่เสื่อมก็ได้ และคิดว่าถ้าไม่มีแผนที่ฉลาด ก็จะถูกกลายเป็นแหล่งอบายมุขและแหล่งโลเก็ย ถ้าปล่อยไปอีกระยะก็จะไปในทางเสื่อม”

“ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นวัฒนธรรมที่ดี บางอย่างไม่ดีแต่ก็ไม่ได้เลวร้าย แต่มันด้านเดียว เป็นธุรกิจเอนเตอร์เทน แทนที่นักท่องเที่ยวจะได้เห็นวัฒนธรรมอย่างที่เป็นเอเชีย เป็นไทยหรือ เซาท์อีสเอเชีย แต่ก็ ไม่ได้เห็นเลย มันมั่วเกินไป หลายๆ อย่างก็ไม่ใช่ที่นักท่องเที่ยวต้องการ แต่เป็นคนไทยที่เข้าใจเค้าผิดๆ หลายๆ อย่างเป็นคนไทยที่ยกตัวเอง ฝรั่งเศสไปที่อื่น คนไทยก็มาเที่ยวผับ บาร์ เพราะเข้าใจว่ามีฝรั่งอยู่ เรียกว่า เหนือฝรั่ง มันขัดกัน ควรจะเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการตอบสนองฝรั่งซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย กลายเป็นว่าได้เงินจากคน ไทย ถ้าวางสัดส่วนไม่ดี ฝรั่งก็จะหายแล้วนานเข้าคนไทยก็จะเลิกมา แล้วถนนก็จะตาย” คุณปิติซึ่งมองในเรื่องของ การจัดการ คิดว่า แนวโน้มของถนนข้าวสารตอนนี้ค่อนข้างมีแนวโน้มไปในทางที่ไม่ดีนัก

การให้ความหมายในฐานะของคนนอก

ส่วนการให้ความหมายในฐานะคนนอกในที่นี้เป็นกลุ่มของนักท่องเที่ยวในบริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งมีทั้งชาวต่างชาติและคนไทย

โดยสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มองว่าถนนข้าวสารเป็นถนนที่มีชีวิตชีวา มีบรรยากาศที่ สนุกสนาน เป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศไทย เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศไทยจะต้องมาที่นี่ ก่อนจะใช้ที่นี่เป็นชุมทางในการเดินทางไปยังที่อื่นๆ จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวต่างชาติ ดังนี้ “Because Khoasarn is famous place everyone’s come here and I think it’s very lively and interesting. But I stay at Chinatown. I will go to Sri Langa tomorrow and before this I went to Chiangmai yesterday.”¹¹ เบ็คกี้ นักท่องเที่ยวชาวอังกฤษได้พูดถึงถนนข้าวสารไว้ ใกล้เคียงกับแคลร์ นักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ เช่นกัน “I think Khoasarn Road is very good touristy and many shops. I like shopping. This old building is very pretty and the atmosphere of this is very good. Stay here for 2 days at the Buddy lodge, Khoasarn Road and we will go to Goh Pangan tomorrow.”¹²

¹¹ สัมภาษณ์ เบ็คกี้ คอลลาคีต, 25 สิงหาคม 2549.

¹² สัมภาษณ์ แคลร์และเอวี, 25 สิงหาคม 2549.

สำหรับมุมมองของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นลักษณะของคนนอกที่มาเที่ยวบริเวณถนนข้าวสาร “เดี๋ยวนี้ความรู้สึกเปลี่ยนไป คนไทยมากขึ้น ร้านเหล้ามากขึ้น **ลักษณะเดิมก็หายไปเยอะ แต่ก็ดีกว่าเดิมมากในด้านของกายภาพ** ก็ดีอย่างเสียดาย มันท้องแลงนะ แต่สมัยนี้มาก็รู้สึกเฉยๆ เหมือนกับมันไม่มีการเคลื่อนไหวแล้ว เวลาที่มานี้ก็จะชอบมาดูคน คนที่มาขายของสนุกดี เหมือนกับว่าใครอยากทำอะไรก็ทำ ของตัวเองขายที่อื่นไม่ได้ก็มาขายที่นี่” คุณชัชพงศ์

“เหมือนกับบนถนนมีกิจกรรมตลอด เหมือนกับงาน Full Moon Party ที่พอถึงวันพระจันทร์เต็มดวงก็จะมีการจัดงาน แต่ที่นี่เหมือนมีงาน Full Moon Party ทุกวัน **บรรยากาศก็เลยสนุกทุกวัน** แล้วก็เหมือน walking street ธรรมชาติ คิดว่าเป็น Walking street ที่แรกของกรุงเทพฯ เลย มันขายตัวมันเองด้วยความสนุกและกิจกรรมต่างๆ บนถนน คิดว่าพอที่นี่เริ่มเป็นที่นิยม คนนอกก็เริ่มมาเยอะขึ้น แล้วก็เริ่มมีร้านเหล้าเยอะขึ้น” คุณกฤษฎา และให้ความเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบริเวณถนนข้าวสารว่า “คิดว่า แต่ก่อนฝรั่งเป็นคนเอาวัฒนธรรมแปลกๆ มา จนพอถนนเริ่มเป็นที่รู้จักในความน่าสนใจของพื้นที่ ก็พาเอาคนที่สนใจเกี่ยวกับศิลปะอย่างเด็กดีส์ ดีเกนิเทค เข้ามา พอถนนข้าวสารมีชื่อเสียงมากขึ้นก็เลยเกิดแหล่งท่องเที่ยวกลางคืน ดึงดูดนักท่องเที่ยวกลางคืนให้เข้ามาบริเวณถนนข้าวสารมากขึ้น”

คุณวิรัตน์ได้สนับสนุนถึงบรรยากาศบริเวณถนนข้าวสาร “มาเพราะชอบบรรยากาศของถนนข้าวสาร **ชอบตรงที่มีกิจกรรมหลากหลาย สนุก บางครั้งก็มาดูคนที่มาเดินบนถนนข้าวสาร เวลาที่มาไม่** **อยากเจอคนไทย ชอบมาดูฝรั่ง** ส่วนอาคารเก่าในพื้นที่นี้ก็ไม่ได้รู้สึกอะไรเป็นพิเศษ ชอบกิจกรรมบนถนนมากกว่า บางครั้งมา ซ็อบบี้เซเว่นชวดหนึ่ง แล้วก็นั่งกินข้างถนนก็มี แต่บางครั้งก็มีนั่งตามร้านข้างร้านที่นั่นก็จะ เป็นร้านที่อยู่ด้านใน ไม่ใช่ริมถนน ส่วนบรรยากาศของถนนข้าวสารก็มีการเปลี่ยนแปลงตลอด บางวันก็เจอแต่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เกาหลี บรรยากาศก็เป็นอีกแบบ **เหมือนมันมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา”**

จากการสัมภาษณ์จะสามารถสรุปถึงลักษณะของนักท่องเที่ยว ในลักษณะของนักท่องเที่ยวชาวไทยในกลุ่มแรก จะเป็นกลุ่มคนที่สนใจกิจกรรมในพื้นที่ ว่าทำให้ถนนเส้นนี้เป็นถนนที่น่าสนใจและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีบรรยากาศที่สนุกสนาน มีความหลากหลายและมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และให้ความสำคัญกับบรรยากาศของพื้นที่ที่เข้าไปทำกิจกรรมต่างๆ ลักษณะของการใช้พื้นที่ของคนกลุ่มนี้ จะเป็นการใช้พื้นที่โดยส่วนใหญ่ของถนนข้าวสารและกินพื้นที่เข้ามาถึงร้านต่างๆ ที่อยู่ภายในจากถนนเข้าไป ในขณะที่ร้านต่างๆ ก็แสดงถึงรูปแบบเฉพาะของคนในกลุ่มนี้ด้วย คนในกลุ่มนี้จึงจัดอยู่ในกลุ่มคนที่เป็นคนภายนอก แต่ก็มีความเข้าใจในพื้นที่ระดับหนึ่ง ในภาพลักษณ์ของถนนข้าวสารว่าเป็นสถานที่ที่มีรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ในกลุ่มที่สองจะเป็นกลุ่มของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นนักท่องเที่ยวกลางคืน คนในกลุ่มนี้จะมี ความเข้าใจพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารว่าเป็นสถานที่เที่ยวกลางคืน โดยจะเข้ามาในพื้นที่ในช่วงเวลากลางคืนจนถึง

เมื่อเวลาที่สถานบันเทิงต่างๆ ปิดลงเท่านั้น ส่วนการใช้พื้นที่บริเวณถนนข้าวสารของคนในกลุ่มนี้จะเป็นลักษณะของเส้นทาง โดยเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง คือสถานบันเทิง เป็นกลุ่มที่มีจุดหมายที่ชัดเจน

“ส่วนใหญ่ถ้ามาก็จะมากับเพื่อนๆ มาเที่ยว ส่วนร้านที่ไปบ่อยจะเป็นร้านที่เป็นผับ บาร์ มากินเหล้า บางครั้งก็มีเดินบ้าง แต่ถ้าถามถึงถนนข้าวสารจะนึกถึง ผับกับร้านเหล้า เวลามาก็จะชอบนั่งในร้านที่เป็น Indoor มากกว่า ไม่ชอบนั่งข้างนอกเท่าไร” ส่วนคุณณัฐจิราได้พูดถึงถนนข้าวสารว่า¹³ “เวลามากก็มาเดินเล่นชอบมาดูของที่ขายตามถนนข้าวสาร แต่ก็ไม่ได้ซื้ออะไร จะเป็นแบบเดินเล่นมากกว่า บางครั้งก็มากับเพื่อนๆ มาเที่ยวสังสรรค์กับเพื่อนๆ ก็จะไปตามผับและบาร์ ส่วนบรรยากาศที่เป็นบ้านเรือนอาคารเก่าคิดว่าก็น่าสนใจดี ก็มีบ้างที่ไปที่ร้านแบบนั้น ส่วนถ้าถามถึงถนนข้าวสารก็จะนึกถึงผับกับที่เที่ยวกกลางคืน” คุณไรววดา¹⁴ “แต่ก่อนถ้ามาก็จะมากินเหล้ากับเพื่อนๆ ส่วนร้านที่นั่งประจำ จริงๆ แล้วก็นั่งหลายๆ ร้าน ร้านที่มีอาคารเก่าอย่างตั้มยำกุ้งก็ไป เพราะบรรยากาศดี คิดว่าอาคารเก่าๆ มีส่วนในการดึงดูดความสนใจ ให้น่านั่ง” เมื่อถามว่าอยากใหถนนข้าวสารเป็นอย่างไร คุณชัชตอบว่า “ก็เป็นแบบนี้แหละ ถ้าไม่ใช่แบบนี้ก็ไม่ใชถนนข้าวสาร พี่ว่ามันก็มีเสน่ห์ของมันดี”¹⁵ ได้แสดงความรู้สึกที่มีต่อถนนข้าวสาร ว่าเป็นสถานที่ที่มีความน่าสนใจ ด้วยความไม่เปรียบเทียบทำให้บรรยากาศของพื้นที่ดูสนุกสนาน

จึงสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะเฉพาะตัวที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยชื่นชอบบริเวณถนนข้าวสาร คือความหลากหลาย ความเคลื่อนไหวและการที่ถนนข้าวสารมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้บรรยากาศบริเวณถนนข้าวสารเป็นสถานที่ที่น่าสนใจ และสนุกอยู่เสมอ ประกอบกับบรรยากาศที่รวมองค์ประกอบในพื้นที่กับกิจกรรมเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน แต่สำหรับนักเที่ยวกกลางคืนมองว่าเป็นสถานที่เที่ยวกกลางคืนแห่งหนึ่ง เป็นเรื่องของการเปลี่ยนบรรยากาศ

จากการวิเคราะห์ องค์ประกอบในด้านความหมายของบริเวณถนนข้าวสารจึงสามารถสรุปได้ว่า จากย่านที่พักอาศัยที่ตั้งของวังเจ้านาย มาเป็นย่านที่พักอาศัยของข้าราชการในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 การอยู่อาศัยเกิดเป็นชุมชน แต่เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณที่พักอาศัยที่มีขอบเขตเนื้อที่ของตนเอง ลักษณะความเป็นชุมชนจึงไม่ได้เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น แต่เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในอดีต ที่คนในพื้นที่รู้จักกันหมด มีการปฏิสัมพันธ์กัน รวมไปถึงมีกิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณีที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ต่อคนในชุมชน แสดงให้เห็นความหมายของการเป็นย่านที่พักอาศัยในอดีต

¹³ สัมภาษณ์ ณัฐจิรา ศิริพันธ์, 15 สิงหาคม 2549.

¹⁴ สัมภาษณ์ ไรววดา ทองรอด, 15 สิงหาคม 2549.

¹⁵ สัมภาษณ์ ชัช วาริทวีทรัพย์, 15 สิงหาคม 2549.

จนมาเป็นย่านที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ชาวต่างชาติในแบบ Backpacker ได้สร้างรูปแบบเฉพาะในกับพื้นที่ และบรรยากาศต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่มากับชาวต่างชาติกลุ่มนี้ เช่น กิจกรรมการเล่นของเล่นแปลกๆ หรือกิจกรรมที่ชาวต่างชาติ ที่มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ไป ถูงนอน จนถึงหนังสือ บางครั้งก็มีอุปกรณ์แปลกๆ ส่วนสมัยก่อนบริเวณที่ใช้งานจะถูกใช้ในบริเวณถนนข้าวสารเท่านั้น เป็นถนนคนเดินที่มีแต่ชาวต่างชาติ และยังมีคนไทย เป็น บรรยากาศหนึ่งที่ส่งผลให้ถนนข้าวสารให้เกิดเอกลักษณ์ในความหลากหลายให้แก่ถนนข้าวสารจนกระทั่งรูปแบบและความน่าสนใจจากสถานที่ที่มีชาวต่างชาติ และกิจกรรมต่างๆ ได้ดึงดูด ให้กลุ่มคนที่มีความสนใจในด้านของศิลปวัฒนธรรม เข้ามาเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น ก็มีการจัดร้านต่างๆ ให้มีรูปแบบและมีลักษณะเฉพาะตัว จนกลายเป็นถนนคนเดินที่คึกคักไปด้วยผู้คนและกิจกรรม อย่างในปัจจุบัน

การสะท้อนกิจกรรมของคนในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ยังแสดงออกมาถึงวัฒนธรรมในการแลกเปลี่ยน นักท่องเที่ยวแบบ Backpacker ได้สร้างวัฒนธรรมของตัวเองบนพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร เช่น มีการขายของก่อนจะเดินทางกลับ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ากันขึ้น หรือตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมนี้บนถนนข้าวสาร คือร้านหนังสือมือสองที่พบได้หลายแห่ง โดยเริ่มต้นจากการที่ชาวต่างชาติเหล่านี้เดินทางมาท่องเที่ยว ได้นำหนังสือเพื่อมาอ่านในเวลาท่องเที่ยว เมื่ออ่านจบก็จะมีการขายและแลกเปลี่ยนซื้อหนังสือเล่มใหม่ไปอ่าน ร้านขายหนังสือมือสอง ก็กับการใช้ที่ว่างเพียงสองฝั่งผนังของตึกแถวชั้นล่างที่ถูกใช้เป็นทางเข้าบ้าน เป็นเอกลักษณ์ที่พบได้บนถนนข้าวสาร กิจกรรมทั้งร้านขายของแบบกับดิน ทั้งแผงลอยที่เห็นได้บนถนนข้าวสารทำให้ที่ว่างถนนข้าวสารยิ่งคึกคักมากขึ้น หรือกระทั่งคอนเสิร์ตที่จัดขึ้นบนถนน หรืองานเทศกาลต่างๆ

นอกจากนี้แล้วลักษณะของการถักผมและทำการสัก ก็เป็นวัฒนธรรมที่พบได้บริเวณถนนข้าวสาร เหมือนกับเป็นการแสดงให้เห็นว่า ถ้ามีการทำผมทรงนี้ ต้องมาที่ถนนข้าวสาร รวมไปถึงการแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใส และสพาย่าม กิจกรรมทั้งหลายที่กล่าวมาในข้างต้นสามารถพบได้บริเวณถนนข้าวสาร แสดงถึงกิจกรรมที่หลากหลายบนการใช้งานผ่านอาคารและที่ว่าง กิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวจึงได้ส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์ให้กับบริเวณถนนข้าวสาร

จนปัจจุบัน ความหมายของถนนข้าวสารเปลี่ยนเป็นแหล่งที่พักของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและไม่ได้มีแต่รูปแบบของนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker ที่ต้องการที่พักราคาถูกเท่านั้น แต่เป็นรูปแบบที่มาพักโรงแรมที่ราคาแพงขึ้น เนื่องจากถนนข้าวสารได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของไทย และเป็นชุมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ไปยังที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ และยังเป็นแหล่งสถานบันเทิงที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวชาวไทย เป็นถนนคนเดินที่คึกคักไปด้วยผู้คนกิจกรรมต่างๆ บนถนน

จากการวิเคราะห์ความหมายและกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนถนนข้าวสาร สามารถสรุปถึงความเป็นไปของถนนข้าวสารได้ว่า ในขณะที่บรรยากาศถนนข้าวสารในปัจจุบันได้เป็นบรรยากาศที่ก่อตัวจากกลุ่มคน และประชาชนในหลายกลุ่ม ทั้งคนในพื้นที่ในช่วงของย่านที่พักอาศัย จนกระทั่งเมื่อเป็นแหล่งที่พักของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวหลายกลุ่มผ่านช่วงเวลา และทับซ้อนจนเกิดเอกลักษณ์ของพื้นที่ ทั้งกิจกรรมบนพื้นที่ แต่เอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นบนถนนข้าวสาร เป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากความหลากหลายและความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ โดยที่พื้นฐานทางวัฒนธรรมของพื้นที่ถูกเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาแทนที่จะเป็นการพัฒนาโดยรากฐานทางวัฒนธรรมของพื้นที่โดยรวม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันถนนข้าวสารยังแสดงให้เห็นในบางส่วนของรากฐานทางวัฒนธรรม โดยผ่านองค์ประกอบกายภาพที่ยังเห็นได้ รวมไปถึงกิจการร้านค้าที่ยังคงรักษากิจกรรมเดิมไว้ได้ แต่องค์ประกอบกายภาพในส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากกระแสของวัฒนธรรมใหม่ องค์ประกอบในด้านความหมายจึงเปลี่ยนไปโดยที่ความหมายเดิมที่เคยมีอยู่ได้หายไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 นโยบาย กฎหมายและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

3.3.1 **กฎกระทรวงฉบับที่ 414 (พ.ศ. 2542) หรือผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่ 1)** ประกาศใช้ต่อจากกฎกระทรวงฉบับที่ 116 (พ.ศ. 2535)

ในกฎกระทรวงฉบับนี้ได้มีการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครไว้รวมทั้งพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกัน โดยรวมถึงพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารเข้าไปด้วย ในกฎกระทรวงนี้ได้มีการกล่าวถึงแนวนโยบายที่สะท้อนวิสัยทัศน์ของกรุงเทพมหานครในด้านที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ โดยการกำหนดให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่ดำรงรักษามรดกทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

โดยให้มีการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีคุณค่าทางศาสนา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของกรุงเทพมหานครและชาติ พื้นที่อนุรักษ์ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์และพื้นที่เกี่ยวเนื่องย่านต่างๆ ของเมืองและชุมชนดั้งเดิมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งศาสนสถาน ขยายพื้นที่อนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ครอบคลุมพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์และพื้นที่ต่อเนื่อง กำหนดมาตรการการควบคุมการก่อสร้างโดยรอบ ปรับปรุงและฟื้นฟูย่านสำคัญทางประวัติศาสตร์ มิให้มีสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมและดำรงรักษากิจกรรมสำคัญของชุมชน เสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

3.3.2 **กฎกระทรวงฉบับที่ 55 (พ.ศ. 2543) ออกตามความใน พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522**

กฎกระทรวงฉบับนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงการควบคุมอาคารในบางส่วน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตึกแถวซึ่งเป็นอาคารประเภทที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ถนนข้าวสาร ซึ่งพบได้มากบริเวณถนนตะนาว โดยในกฎกระทรวงได้กล่าวถึงในหมวดลักษณะอาคารและระยะร่นของอาคารว่า ห้องแถวหรือตึกแถวแต่ละคูหาต้องมีความกว้างโดยวัดระยะตั้งฉากจากแนวศูนย์กลางเสาตอม่อด้านหนึ่งถึงแนวศูนย์กลางอีกด้านหนึ่งไม่น้อยกว่า 4 เมตร มีพื้นที่ชั้นล่างแต่ละคูหาไม่น้อยกว่า 30 เมตร และห้องแถวหรือตึกแถวต้องมีที่ว่างด้านหลังไม่น้อยกว่า 3 เมตร เพื่อใช้ติดต่อกัน โดยมีให้ส่วนใดของอาคารยื่นล้ำเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว

3.3.3 **ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร**

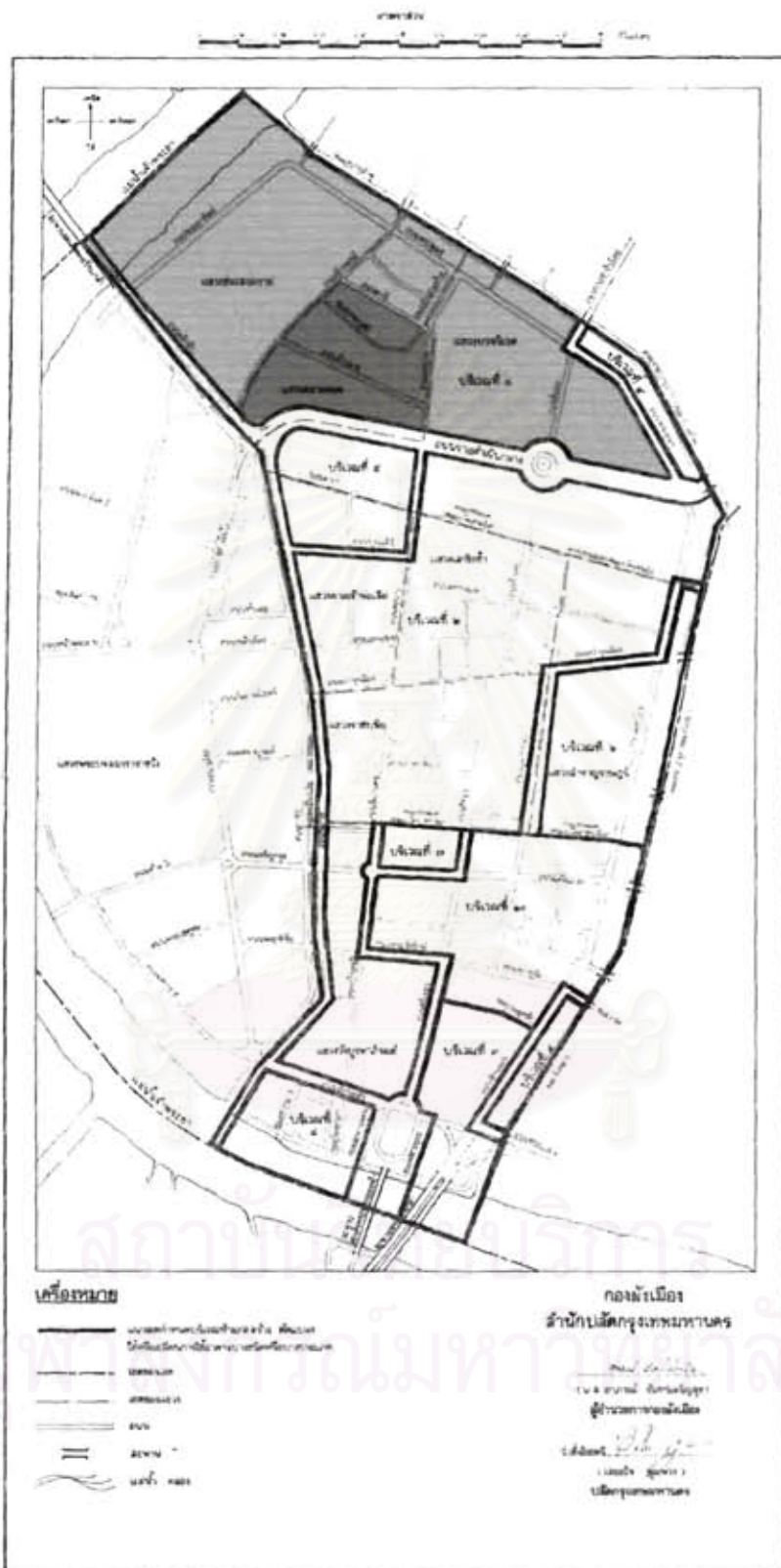
ในข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก แขวงตลาดยอด เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้มีการกำหนดให้พื้นที่บริเวณแขวงตลาดยอดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ในบริเวณที่ 2 (แผนที่ 3.9) ซึ่งครอบคลุมไปถึงพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร ทั้งนี้ได้มีการกล่าวถึงอาคารประเภทห้องแถว ตึกแถวว่าห้ามมิให้มีการก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคาร เว้นแต่การก่อสร้างหรือดัดแปลงเพื่อทดแทนการเกิดเพลิงไหม้ โดยให้มีการก่อสร้างหรือดัดแปลงได้ตามแบบแปลนแผนผังและรูปแบบที่กรุงเทพมหานครประกาศกำหนด และสำหรับห้องแถว ตึกแถวที่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน ต้องก่อสร้างหรือดัดแปลงในตำแหน่งเดิม ไม่ต้องร่นแนวอาคารและต้องมีขนาดและรูปแบบเหมือนกับอาคารเดิม

จากข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครพบว่ามีส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริเวณพื้นที่ศึกษาในเรื่องของอาคาร
ประเภท ห้องแถว ตึกแถว ที่พบบริเวณถนนตะนาวและบริเวณถนนจักรพงษ์และรามบุตรี

นอกจากนี้ อาคารในบริเวณรัตนโกสินทร์ชั้นนอก บริเวณที่ 2 มีข้อกำหนดห้ามมิให้ก่อสร้าง หรือ
ตัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภท โดยส่วนที่เกี่ยวข้องคือห้ามก่อสร้างอาคารที่มีความสูงเกิน 16 เมตร
โดยวัดจากระดับถนนหรือขอบทางเท้าที่ใกล้ที่สุดถึงส่วนที่สูงที่สุดของอาคาร จากการสำรวจบริเวณถนนข้าวสาร
พบว่า มีอาคารที่มีความสูงเกิน 16 เมตร ซึ่งผิดกฎหมายในส่วนนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.12 แสดงพื้นที่อนุรักษ์ตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร
ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพชุมชน บริเวณถนนข้าวสาร

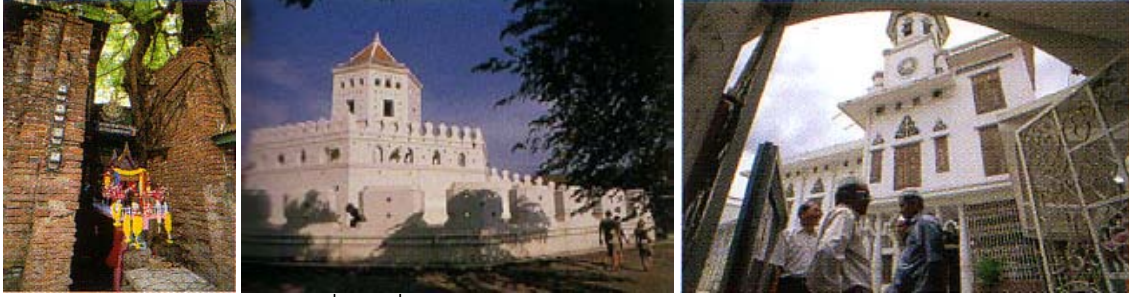
4.1 ความเป็นมาและความสำคัญของถนนข้าวสาร

ในการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของถนนข้าวสาร เนื่องจากพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารเป็นส่วนหนึ่งของเกาะรัตนโกสินทร์ และมีความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกับพื้นที่ต่างๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีพัฒนาการของเมืองโดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณพระบรมมหาราชวัง ขยายตัวมาทางด้านทิศตะวันออกโดยขยายแนวขอบเขตของเมืองด้วยการขุดคลองขนานไปกับแนวคลองคูเมืองเดิม และสามารถแบ่งเป็นรัตนโกสินทร์ชั้นในและชั้นนอก โดยมีแนวคลองคูเมืองเดิม คลองรอบกรุง เป็นแนวขอบเขตในการแบ่งชั้นของกรุงรัตนโกสินทร์ รวมไปถึงคลองผดุงกรุงเกษม โดยพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารอยู่ในพื้นที่ของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ใกล้กับแนวคลองคูเมืองเดิม

แผนที่ 4.1 แสดงพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร

ที่มา : เขียนขึ้นจากแผนที่องค์ประกอบกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

รูปภาพ 4.1, 4.2 และ 4.3 สถานที่ท่องเที่ยวย่านบางลำพู

ในการพิจารณาในระดับย่าน ถนนข้าวสารอยู่ในบางลำพู ซึ่งเป็นย่านการค้าที่มีพัฒนาการมายาวนาน นับตั้งแต่การเป็นตลาดยอดในสมัยรัชกาลที่ 3 จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ย่านบางลำพูได้กลายเป็นแหล่งจำหน่ายเสื้อผ้าสำเร็จรูป รองเท้าและเครื่องประดับสำหรับสตรี ตลอดจนเป็นแหล่งอาหารขนมและของใช้เบ็ดเตล็ด จนปัจจุบันบางลำพูได้กลายเป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ และเป็นย่านที่เป็นที่รู้จักในฐานะของการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและมีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม วัด วังเจ้านายตามแนวถนนพระสุเมรุ ป้อมพระสุเมรุ ตึกแถวเก่าถนนพระอาทิตย์ ลำพูต้นสุดท้ายที่สวนสันติชัยปราการ และเป็นย่านที่มีได้รับการอนุรักษ์โดยชุมชน โดยมีประชาคมบางลำพูเป็นองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์

ถนนข้าวสารเป็นถนนที่ตัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเป็นทางเชื่อมต่อระหว่างถนนจักรพงษ์และถนนตะนาว และมีบทบาทเป็นที่รู้จักกันในฐานะของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศ โดยเป็นย่านที่พักราคาถูกและมีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมให้แก่ของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และในขณะเดียวกัน ถนนข้าวสารก็เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย ถนนข้าวสารถือเป็นพื้นที่ที่ได้รับการให้ความสำคัญทั้งภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

4.2 วิวัฒนาการของถนนข้าวสาร

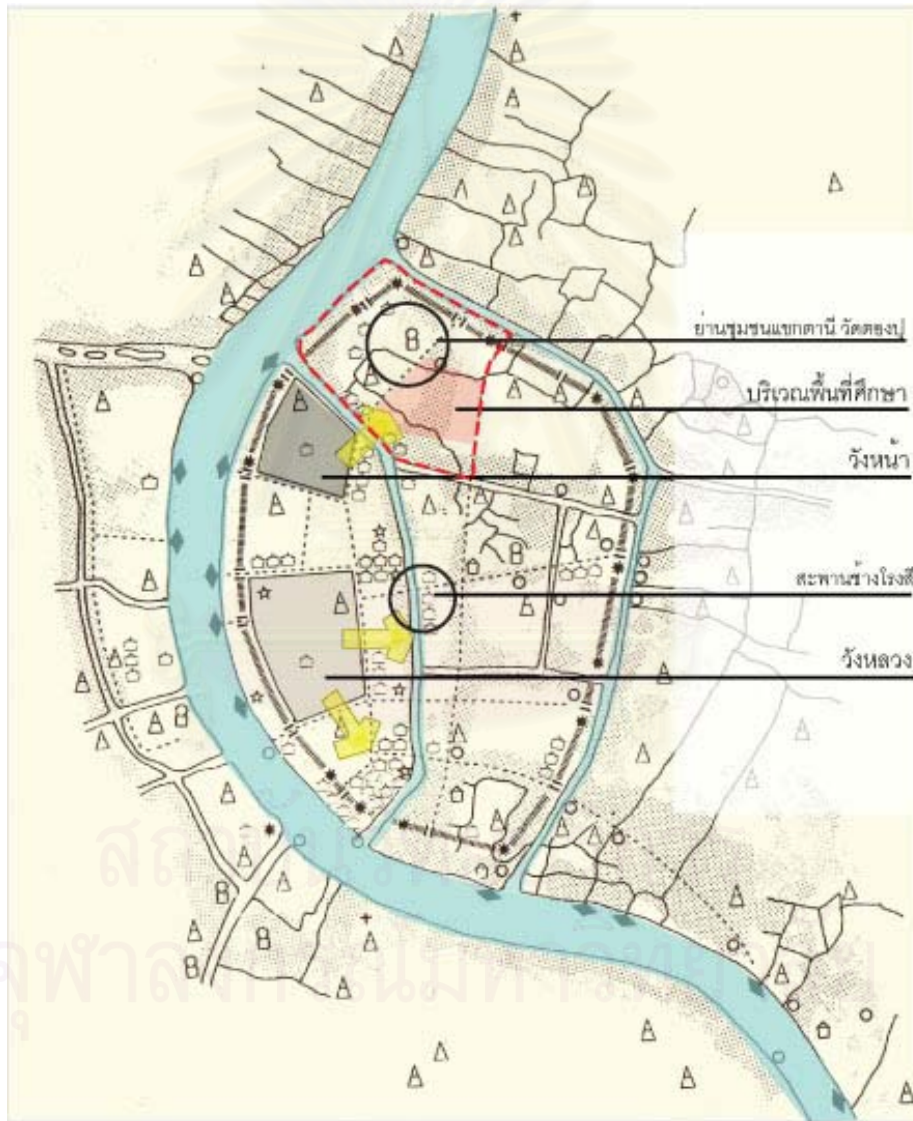
สมัยรัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394)

ในช่วงแรกนี้ เป็นช่วงของการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์โดยใช้แบบแผนการปกครองตามแบบกรุงศรีอยุธยา ที่ประกอบไปด้วยพระมุขสูงสุดคือ พระมหากษัตริย์หรือที่เรียกกันว่า วังหลวง รองลงมาคือพระมหาอุปราช หรือที่เรียกว่าวังหน้าและวังหลัง โดยวังหน้าเป็นพระมหาอุปราชคนที่ 1 ส่วนวังหลังเป็นพระมหาอุปราชคนที่ 2 ดังนั้นตำแหน่งนามสังกัดของกรมทั้งสอง จึงใช้บวรเหมือนกันคือวังหน้าเรียกกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ส่วนวังหลังเรียก กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข เมื่อสร้างวังหลวงขึ้นในเขตกำแพงพระนครตรงคู้้งน้ำฝั่งตะวันออก ทางด้านเหนือของวังหลวงจึงเป็นที่ตั้งของวังหน้าตั้งแต่นั้น จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีการสร้างวังใหม่พระราชทานพระโอรสที่มีพระราชชันษาออกวังได้ โดยฝ่ายวังหลวงขยายมาทางทิศใต้และทิศตะวันออกได้แก่ วังริมสะพานช้างโรงสี ส่วนฝ่ายวังหน้าขึ้นมาจากด้านเหนือของคลองคูเมืองเดิมได้แก่กลุ่มวังสะพานเสี้ยว

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีชุมชนราษฎรไทยอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณปากคลองโรงไหม ถึงปากคลองบางลำพูและบริเวณฝั่งคลองวัดตองปุ (ชื่อเดิมวัดกลางนาปัจจุบันคือวัดชนะสงคราม) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน รวมทั้งวังเจ้านายที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ส่วนบริเวณหน้าวัดตองปุเป็นชุมชนของแขกตานีเดิมที่

อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีมัสยิดจักรพงษ์เป็นศูนย์กลางทางศาสนาอิสลาม และเป็นย่านพักอาศัยของเจ้านายเสนาบดี ขุนนาง และข้าราชการ วังหน้า โดยอยู่ในอาณาเขตแนวคลองคูเมืองเดิมและคลองรอบกรุง ซึ่งอยู่ในเขตกำแพงพระนคร

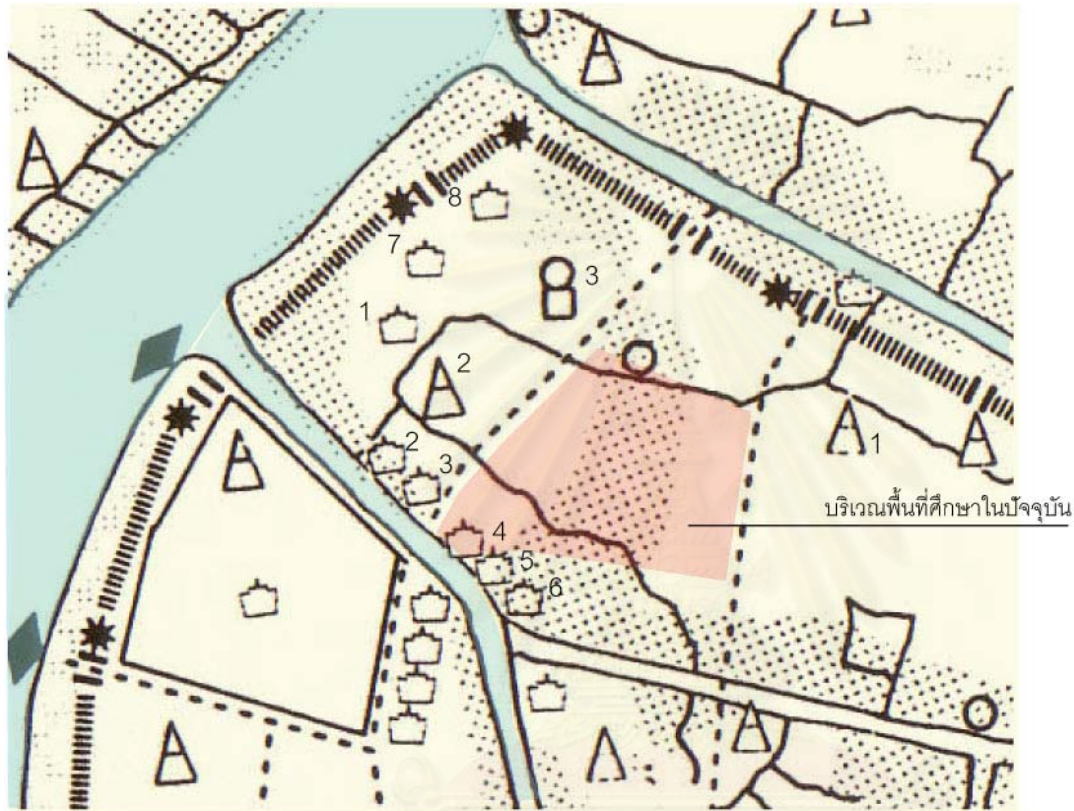
บริเวณปากคลองรอบกรุงทางด้านหน้ามีป้อมพระสุเมรุเป็นป้อมปืนรักษาพระนคร ในสมัยรัชกาลที่ 3 กรมพระราชวังบวรมหาดคีร์ดีพลเสพยาโปรดให้สร้างวัดบวรนิเวศวิหาร และกรมขุนอิศราธิราชโปรดให้สร้างวัดรังสีสุทธาวาสริมกำแพงเมืองด้านเหนือต่อเนื่องกันเป็นศูนย์กลางชุมชน เส้นทางสัญจรทางบก-เริ่มจากเชิงสะพานเสี้ยวข้ามคลองคูเมืองเดิมไปทางเหนือ สิ้นสุดที่คลองบางลำพู (ปัจจุบัน คือ ถนนจักรพงษ์) และถนนเพ็ญนครสร้างจากเส้นทางเดิมจากวังบ้านหม้อ ผ่านวัดมหรธพารามไปจนถึงวัดบวรนิเวศวิหาร

แผนที่ 4.2 วิวัฒนาการบริเวณถนนข้าวสารสมัยรัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394)

ที่มา : เขียนขึ้นจากแผนที่องค์ประกอบกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

อาคารทางศาสนา

1. วัดบวรนิเวศ
2. วัดชนะสงคราม
3. มัสยิดจักรพงษ์

อาคารที่พักอาศัย

1. วังปากคลองวัดชนะสงคราม
2. วังสะพานเสี้ยววังที่ 1
3. วังสะพานเสี้ยววังที่ 2
4. วังสะพานเสี้ยววังที่ 3
5. วังสะพานเสี้ยววังที่ 4
6. วังสะพานเสี้ยววังที่ 5
7. วังหลังวัดชนะสงคราม
8. วังริมป้อมพระสุเมรุ

แผนที่ 4.3 แสดงบริเวณองค์ประกอบสำคัญในบริเวณย่านบางลำพู

ที่มา : องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพชุมชนบริเวณถนนข้าวสาร

สมัยรัชกาลที่ 1/พ.ศ. 2325-รัชกาลที่ 3/พ.ศ. 2394)

หลังจากมีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี การสร้างวังและพระราชวังยังอยู่ในพื้นที่ที่จำกัด อยู่ในเขตคูเมืองเดิม ซึ่งเป็นคูเมืองชั้นใน จะมีบ้างบางวังที่กระจายไปอยู่นอกเขตก็เพื่อไปทำหน้าที่รักษาพระนคร ตรงจุดยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลนี้เท่านั้น ส่วนการตั้งบ้านเรือนในสมัยแรกจะเป็นการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ลำคลอง เป็นลักษณะของเรือนแพเพราะต้องใช้ในการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ในพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารในสมัยเริ่มแรกนั้นเป็นที่ตั้งของกลุ่มแขกตานี ที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา วัดทองปู้(วัดชนะสงครามในปัจจุบัน)

จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้เริ่มการขยายตัวของเมืองออกจากบริเวณพระมหाराชวัง มีการแบ่งกัน การรักษาพื้นที่พระนครระหว่างวังหลวงและวังหน้า โดยวังหน้าจะทำการขยายตัวขึ้นไปทางเหนือซึ่งก็คือพื้นที่บริเวณ กลุ่มวังสะพานเสี้ยว

- กลุ่มวังสะพานเสี้ยว สร้างขึ้นเป็นกลุ่มของวังอยู่ติดกันจำนวน 5 วัง เริ่มตั้งแต่ที่เชิงสะพานเสี้ยว ริมคลองคูเมืองเดิม เรียงกันมาถึงคลองหน้าวัดบูรณศิริ เป็นวังที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 จำนวน 4 วัง และในรัชกาลที่ 3 จำนวน 1 วัง โดยวังที่อยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงถนนข้าวสารในสมัยนั้น ได้แก่

- วังสะพานเสี้ยววังที่ 1 วังนี้สร้างพระราชทานพระองค์เจ้าภูมรินทร์ อยู่มาจนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 3 พระองค์เจ้าอนุชาภคินทรภรรยาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นชัชวาลย์วรยศประจักษ์ (ปัจจุบันคือบริเวณที่ทำการกรมสรรพากร และกรมธนารักษ์)

- วังสะพานเสี้ยววังที่ 2 สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ โปรดให้สร้างวังนี้พระราชทานพระองค์เจ้าไชย ได้ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 4 ต่อจากนั้นหม่อมเจ้าในกรมเชื้อสาย อยู่สืบมา

- วังสะพานเสี้ยววังที่ 3 สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ โปรดให้สร้างวังนี้พระราชทานกรมหมื่นอมเรศรัศมิ ได้ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ ในรัชกาลที่ 5 เชื้อสายอยู่ต่อมาจนหรือเพื่อสร้างถนนราชดำเนิน ตอนเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา (สมัยหลังสงครามยังมีสะพานเสี้ยว ส่วนหนึ่งของสะพานใช้เป็นที่วางวางรถรางข้ามไปยังบางลำพู)

- วังสะพานเสี้ยววังที่ 4 สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ โปรดให้สร้างวังนี้พระราชทานพระองค์เจ้าชายทับทิมเสด็จอยู่จนสิ้นพระชนม์ ในรัชกาลที่ 3 พระองค์เจ้าชายสีสังข์ได้เสด็จอยู่ต่อมา (วังนี้อยู่ริมถนนราชดำเนินก่อนไปทางโรงแรมรัตนโกสินทร์)

- วังสะพานเสี้ยววังที่ 5 วังนี้อยู่ริมคูเมือง (คลองหลอด ถัดจากวังที่ 4 มาทางวัดบูรณศิริ) เดิมที่เป็นบ้านพระยาบุรินทรา เสนาบดีกรมเมืองวังหน้า กรมพระราชวังบวรมหาดคีร์พลเสพ ประทานให้เป็นวังพระองค์เจ้าอินทวงศ์ อยู่มาจนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานให้เป็นวังกรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์ พระเจ้าลูกเธอสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานให้เป็นวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

การสัญจร

การสัญจรทางน้ำ

- คลองคูเมืองเดิม คลองเดิมที่ต่อเนื่องมาจากสมัยกรุงธนบุรี เป็นทางสัญจรหลักภายในเกาะเมือง
- คลองวัดชนะสงคราม เป็นคลองที่ต่อเนื่องมาจากคลองรอบวัดชนะสงครามต่อเนื่องไปยังคลองรอบวัดบวรนิเวศวิหาร ก่อนที่จะมีการทำถนนสะพานเสี้ยว

ส่วนทางสัญจรในสมัยนี้ยังเป็นการสัญจรในทางน้ำเป็นหลัก ทางสัญจร ในพื้นที่บริเวณนี้คือคลองคูเมืองเดิมและคลองหลอดวัดราชนาคและวัดราชบพิธ การขุดทางน้ำซึ่งเป็นทางน้ำที่เชื่อมโยงวัด เช่นรอบวัดชนะสงคราม และทางน้ำเพื่อเข้าสู่อาคารบ้านเรือน ส่วนการใช้เส้นทางสัญจรทางบกในสมัยนั้นเป็นถนนดินหรือถนนถมทรายแล้วใช้อิฐเรียง ถนนหลักในสมัยนี้ได้แก่ถนนสะพานเสี้ยว ส่วนเส้นทางสัญจรทางบกอีกเส้นหนึ่งคือถนนบ้านตะนาว ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3

การสัญจรทางบก

- ถนนสะพานเสี้ยว เริ่มตั้งแต่สะพานเสี้ยว ข้ามคลองคูเมืองไปทางเหนือผ่านวัดชนะสงครามและสิ้นสุดที่คลองบางลำพู (ปัจจุบันคือถนนจักรพงษ์)

สะพานเสี้ยว เป็นสะพานข้ามคลองคูเมืองเดิมตามแนวถนนสะพานเสี้ยวเชิงสะพาน ด้านเหนือเป็นหัวถนนสะพานเสี้ยวออกไปทางตลาดยอด ลักษณะของสะพานจะเป็นสะพานสัญจรสำหรับคน โครงสร้างของสะพานจะใช้ไม้คานทอดข้ามช่วงเดียวหรือยกลาดสูงเพื่อให้เรือแพลอดได้สะดวก¹

- ถนนตะนาว เส้นทางนี้คาดว่าเกิดมาเป็นช่วงๆ จากอาคารสำคัญที่เรียงรายอยู่บริเวณริมถนนตะนาว อย่างวัดบวรนิเวศวิหาร วัดมเหยงคณ์พาราม กลุ่มวังถนนเพ็ญนคร 3 วัง ไปจนถึงวังบ้านหม้อและศาลเจ้าบ้านหม้อ จึงน่าจะมีการสัญจรทางบกเกิดขึ้นด้วย

ในการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของพื้นที่ โดยในส่วนอาคารของพื้นที่ศึกษาบริเวณถนนข้าวสารนี้ ในช่วงแรกพบว่าองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญอยู่ที่การตั้งวังซึ่งเป็นแกนนำของการขยายตัวของเมือง หลังจากมีการตั้งวังแล้ว ก็จะตามมาด้วยกลุ่มของบ้านข้าราชการ ขุนนาง และกลุ่มของชุมชนที่มาตั้งอาคารบ้านเรือนมากขึ้น ประกอบกับการตั้งชุมชนส่วนใหญ่ที่มักจะอยู่ที่บริเวณริมทางสัญจรหลักของเมืองซึ่งเป็นการสัญจรทางน้ำอย่างคลองคูเมืองเดิมและบริเวณที่ใกล้เคียงกับอาคารทางศาสนา ทั้งวัดชนะสงคราม วัดบวรนิเวศวิหารหรือมัสยิดจักรพงษ์ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนแขกตานี สำหรับอาคารในพื้นที่ศึกษาในช่วงแรกนี้พบว่า ส่วนใหญ่ของพื้นที่จะมีวังเป็นอาคารหลัก กลุ่มวังที่สำคัญของพื้นที่บริเวณนี้คือ กลุ่มวังสะพานเสี้ยวที่เรียงกันอยู่ตามแนวคลองคูเมืองเดิม

---

¹แน่น้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ, องค์ประกอบกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2534), หน้า 114-115.

ส่วนการสัญจรในสมัยนี้ เป็นการสัญจรทางน้ำซึ่งเป็นการสัญจรหลักจากแม่น้ำเจ้าพระยา คลองคูเมืองเดิมและเส้นทางสัญจรรอบวัดชนะสงครามรวมไปถึงคลองรามบุตรีที่เชื่อมกับคลองรอบวัดชนะสงครามผ่านไปยังหน้าวัดบวรนิเวศ ส่วนการสัญจรภายในพื้นที่เป็นการสัญจรทางบก ซึ่งค่อยๆพัฒนาขึ้นใช้ร่วมกับการสัญจรทางน้ำอย่างถนนสะพานเสี้ยวและถนนตะนาว

สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2394-พ.ศ. 2468)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 โปรดฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหกลาโหมเป็นแม่กองอำนวยการขุดคูพระนครซึ่งก็คือคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อขยายเมืองให้มีขนาดกว้างขวางกว่าเดิม โดยขยายออกมานานับคลองคูเมืองเดิม และได้มีการสร้างวังพระบวรราชวังใหม่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการสร้างขึ้น โดยขยายเขตพระราชวังบวรสถานมงคลออกไปทางด้านทิศเหนือคนละฟากกับคูเมืองเดิมเพื่อเป็นที่ประทับ บริเวณนี้จึงเป็นที่ตั้งของวังพระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในพื้นที่ศึกษาเป็นที่ตั้งของวังกรมหมื่นวรวัฒน์สุภากร และวังพระองค์เจ้าโตสินี นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการสร้างตึกแถวริมถนนสองข้างเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากถนนเพื่อนคร ช่วงจากวัดมหรธพารามถึงวัดบวรนิเวศวิหาร (ถนนตะนาว) ก็มีตึกแถวดังกล่าวซึ่งยกประโยชน์จากค่าเช่าให้เป็นของวัดบวรนิเวศวิหาร

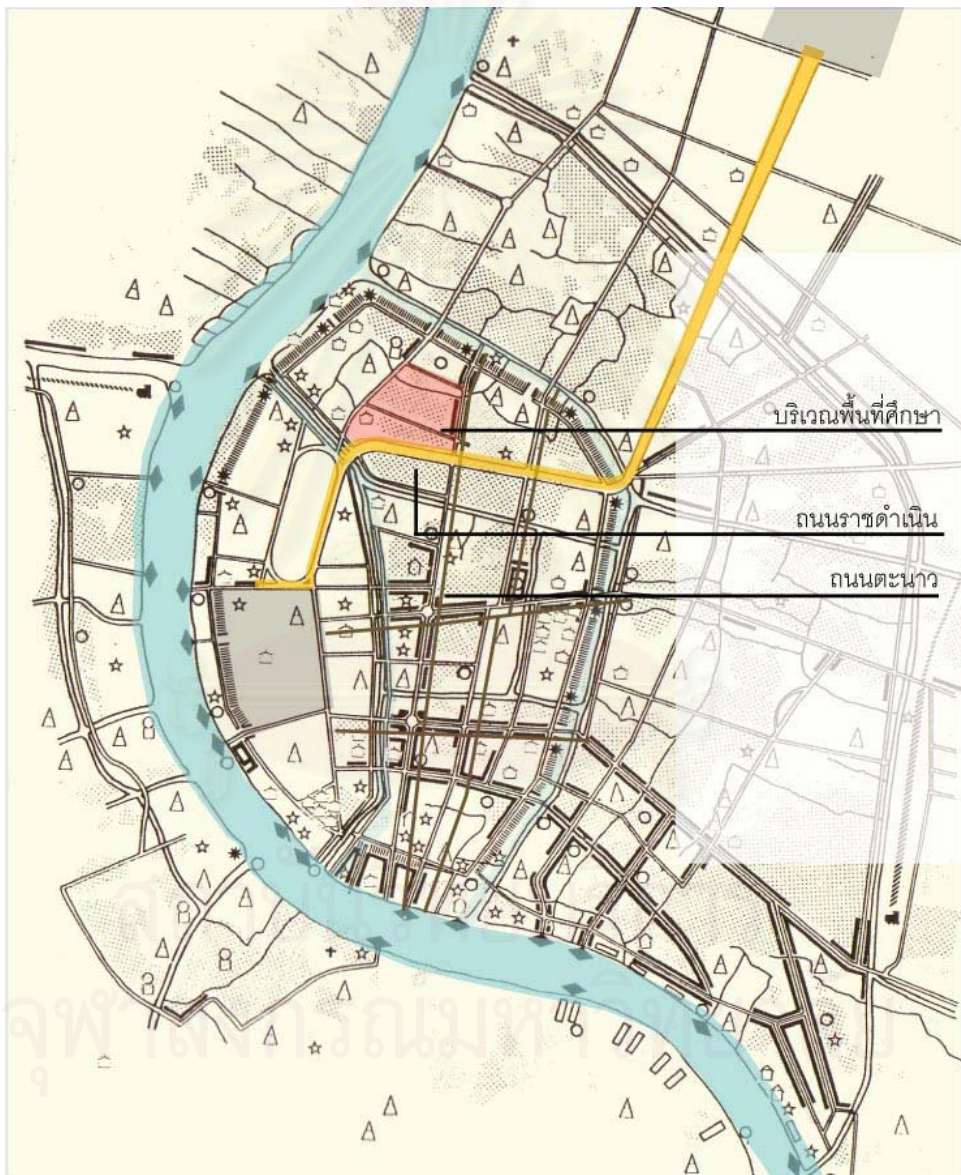
รูปภาพ 4.4 ภาพถ่ายคลองรอบกรุงสมัยรัชกาลที่ 5

4.5 ภาพถ่ายบริเวณสะพานผ่านพิภพลีลา

ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นเป็นสมัยที่เริ่มเข้าสู่ความทันสมัยและเทคโนโลยี มีการเปลี่ยนแปลงกับเมืองเป็นอย่างมาก ได้มีการตัดถนนใหม่ขึ้นหลายสาย ทั้งถนนรอบพระบรมมหาราชวัง อาทิ ถนนพระลาน ถนนสนามไชย เป็นต้น ถนนภายในเขตกำแพงเมืองซึ่งในบริเวณนี้ได้แก่ ถนนจักรพงษ์ ถนนตะนาว ถนนพระสุเมรุ ถนนตानी รวมไปถึงถนนข้าวสารก็เป็นถนนอีกสายหนึ่งที่ได้รับการตัดใหม่ให้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้แล้วเมืองได้มีการขยายตัวขึ้นไปทางด้านเหนือเนื่องจากการสร้างพระราชวังดุสิตขึ้นอยู่นอกกำแพงเมืองทางตอนเหนือของกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการตัดถนนราชดำเนินขึ้นตามแบบถนนในต่างประเทศ โดยเป็นถนนที่เชื่อมระหว่างพระราชวังดุสิตกับพระบรมมหาราชวัง ทำให้พื้นที่บริเวณนี้ได้รับการพัฒนาขึ้น ส่วนชุมชนถนนข้าวสารส่วนใหญ่เป็นชุมชนเดิมที่ขยายตัวขึ้น และเป็นที่ดินที่รัชกาลที่ 5 พระราชทานให้ให้เชื้อพระวงศ์และข้าราชการบริพารอาศัยอยู่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนถนนข้าวสารนั้น มีความยาวประมาณ 394 เมตร โดยเป็นถนนที่เชื่อมระหว่างถนนจักรพงษ์และถนนตะนาว ตรงจุดที่เชื่อมกับถนนจักรพงษ์นั้นเป็นที่ตั้งของวัดชนะสงคราม แต่เดิมนั้นถนนเส้นนี้ถูกเรียกกันว่า ตรอกข้าวสาร เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณนี้เคยเป็นแหล่งค้าขายข้าวสารที่ใหญ่ที่สุดของเขตพระนคร ซึ่งข้าวสารจำนวนมากจะถูกขนส่งมาจากขางข้าวหลวง สะพานช้างโรงสี ริมคลองคูเมืองเดิมหรือปัจจุบันก็คือคลองหลอด เลียบมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นที่ท่าเรือบางลำพู เพื่อนำข้าวมาขายให้แก่ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้จนเป็นรู้จักและเรียกกันว่า ตรอกข้าวสาร ต่อมาใน พ.ศ. 2433 ได้มีการตัดถนนข้าวสาร โดยสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเป็นเสนาธิการกระทรวงโยธาธิการในขณะนั้น

แผนที่ 4.4 วิวัฒนาการบริเวณถนนสมัยรัชกาลที่ 4- รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2394-พ.ศ. 2468)

ที่มา : เขียนขึ้นจากแผนที่องค์ประกอบกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

ตลาดบางลำพู เดิมชุมชนที่อยู่ใกล้บริเวณตลาดเป็นเขตของชนต่างชาติ เช่น ชาวมอญ แวกตานิ มีคนไทยและคนจีนอาศัยอยู่บ้าง ตลาดนี้ขยายขึ้นบ้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะมีการสร้างวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งเป็นวัดใหญ่แต่ตลาดและชุมชนก็เกิดอย่างไม่เป็นระเบียบ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดเพลิงไหม้ทั้งบริเวณชุมชนที่ก่อตั้งใหม่ จึงจัดสร้างอย่างมีระเบียบขึ้น แต่ก็นับว่าเป็นตลาดขนาดเล็กเมื่อเทียบกับตลาดสำคัญๆ เช่น ตลาดเสาชิงช้า ตลาดนี้ได้ถูกปรับปรุงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2445 เรียกชื่อใหม่ว่าตลาดยอด มีร้านค้าเกิดขึ้นในบริเวณรอบๆ ตลาดจำหน่ายทั้งอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ²

ได้มีการบรรยายถึงบรรยากาศโดยทั่วไปของบริเวณถนนข้าวสารในขณะนั้นไว้ดังนี้

“ถนนจักรพงษ์ตั้งต้นจากสะพานเสี้ยว ยาวไปจดถนนพระสุเมรุบางลำพู ซึ่งข้ามฟากไปก็เป็นประตูเมืองเก่าชรา บานประตูขาดหายไปครึ่งหนึ่ง ออกประตูไปก็เป็นสะพานนรรัตน์ ซึ่งชาวบ้านเรียกสะพานโค้ง เพราะมีโครงเหล็กโค้งเป็นครึ่งวงกลมสูงใหญ่อยู่สองข้างราวสะพาน ถนนนี้ข้าพเจ้าจำไม่ค่อยได้มาก เพราะนานๆ จะไปสักที จึงเล่าได้คร่าว ว่าตั้งแต่เชิงสะพานเสี้ยวทางซ้าย (ทางตะวันตก) เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียวเรื่อยไป ห้องต้นเป็นของคนไทยขายของแปลกๆ เช่น แซ่หางม่วงๆ ที่แขวนกับเตียงนอนขายตะกร้อ ขายว้าว ขายป่านว่า (เพราะอยู่ใกล้สนามหลวง) กับของจุกจิกดีๆ หลายอย่าง ของพวกนี้ไม่ค่อยมีที่ไหนขายกัน ต่อไปก็เป็นร้านค้าหรือร้านที่อยู่ตลอด แต่ไม่รู้ว่าจะขายอะไรบ้าง จนถึงวัดทองปู้ (คือวัดชนะสงคราม) ต่อวัดไปก็เป็นสะพานข้ามคลองเล็กๆ เรียกสะพานรามบุตรี ข้ามสะพานรามบุตรีไปดูเหมือนเป็นห้องแถวไม้หรือตึกแถวจำไม่ได้ ตอนนี้อยู่กึ่งกลางมีตรอกเรียกว่า “ตรอกสุเหว่า” เป็นหมู่บ้านไทยอิสลามที่มารดาเลี้ยงของข้าพเจ้าอยู่และมาถนนนี้เป็นนครั้งคราว ก็มากับมารดาเลี้ยงทุกครั้ง³

“ทางฝั่งขวาของถนนจักรพงษ์ที่เชิงสะพานเสี้ยว พุดให้พอเข้าใจง่ายๆ ก็คือ ห้างแบดแมน ที่ย้ายมาจากเชิงสะพานข้างข้างโรงสี (แล้วต่อมาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองแล้วหรือลงเป็นกรมประชาสัมพันธ์ปัจจุบันนี้) ต่อจากห้างแบดแมนไป เป็นตึกแถวหรือห้องแถวจำไม่ได้ ถึงถนนข้าวสารซึ่งตรงไปออกถนนตะนาว ที่หัวถนนริมทางเหนือเป็นโรงพักชนะสงครามต่อไปก็ถึงสะพานรามบุตรี ข้ามไปก็เป็นถนนบ้านแขกไปออกถนนตะนาวริมวัดบวรนิเวศน์ ข้ามถนนนี้ไปก็เป็นตลาดที่เรียกว่า ตลาดยอด จดถนนพระสุเมรุ สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กเขาเรียกว่า “บางลำพูประตูขาดตลาดยอด” เป็นที่ตั้งต้นโรงวางสายแดง หรือสายรอบเมืองของเสด็จในกรมพระนราธิปฯ ที่บางลำพูประตูใหม่นี้เคยเป็นโรงพิมพ์ที่ออกหนังสือชื่อว่า ประตุนิคม เป็นหนังสือมีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น ข้าพเจ้าเคยมีหลายฉบับแต่ไฟไหม้หมดแล้ว ถนนสายนี้ต่อมาถล่มลงเป็นถนน ไม่มีสะพานรามบุตรี เกิดเป็นถนนชอยวกไปวนมาขึ้นอีก จนเวลานี้ข้าพเจ้าจึงไม่รู้ว่าถนนไหนเรียกอะไรต่ออะไรกันบ้าง จำได้แต่หลวงบุญยานพ (แสงทอง) อยู่ในถนนแถวนี้ แต่นึกไม่ออกว่าถนนไหน เพราะมันสับสนกันมากที่ตึกตลาดยอดริมถนนจักรพงษ์ มีร้านขาย

² แง่ย่อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. องค์ประกอบกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2534). หน้า 248

³ สง่า กาญจนาคพันธุ์, เมื่อวานนี้ตอนกรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2520), 208-209.

บุหรี่ปวดยาใบบัว ยาใบตองอ่อน ฯลฯ ร้านหนึ่ง แบบเดียวกับร้านทางสี่กั๊กเสาชิงช้าที่มักเรียกกันว่า บุหรี่ปวดยา ก็ มีลูกสาวสวยๆ ด้วย คนหนึ่งดูเหมือนจะเป็นหม่อมเจ้า(อะไรจำไม่ได้) แต่ข้าพเจ้าเคยรู้จัก ได้เคยคุยกันหลายครั้ง”⁴

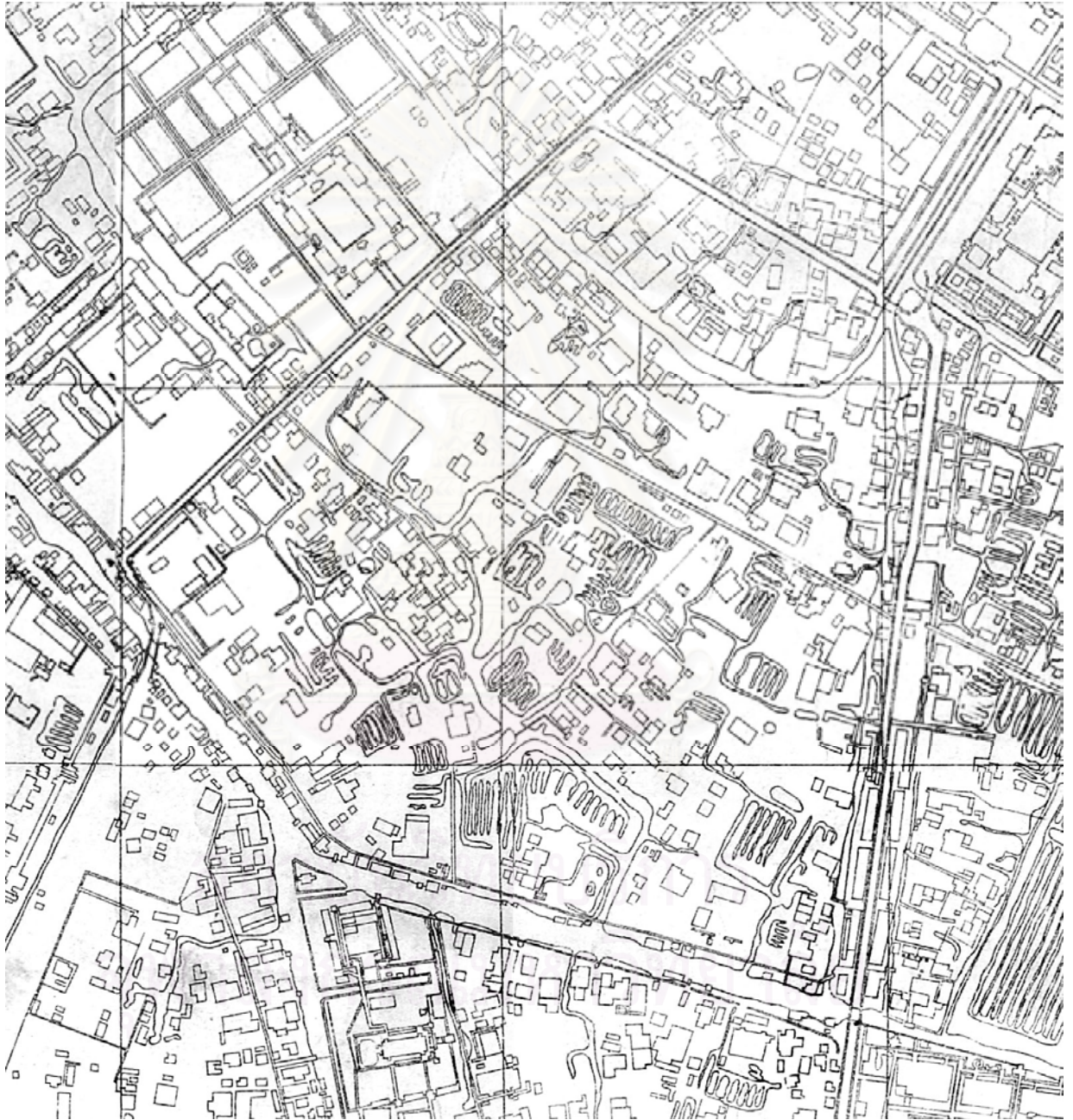
การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพชุมชน สมัยรัชกาลที่ 4- รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2394-พ.ศ. 2468)

เนื่องจากเป็นยุคที่บ้านเมืองมีความสงบ จึงไม่มีการขยายเมืองหรือการป้องกันภัยจากข้าศึกด้วยการขุดคูเมือง สร้างป้อมปราการกำแพงพระนครอีกต่อไป และด้วยการเป็นยุคที่เริ่มเข้าสู่ความเจริญด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เมืองเติบโตและขยายออกไปด้วยการขุดคลอง ตัดถนนและขยายถนนดั้งเดิมทั้งภายในและภายนอกพระนคร ได้มีการตัดถนนเฟื่องนครขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการตัดถนนขึ้นหลายสาย อย่างถนนข้าวสาร ถนนจักรพงษ์ ถนนบ้านแขก

ในส่วนของกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในสมัยนี้มีการออกประกาศใช้พระราชบัญญัติการออกโฉนดที่ดินขึ้นเพื่อจัดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้นใหม่ซึ่งมีผลต่อการตั้งบ้านเรือนราษฎร สำหรับเสนาบดีหรือขุนนาง ข้าราชการในตำแหน่งสำคัญที่ต้องรับใช้ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์และกรมพระราชวังบวรฯ (วังหน้า) หรือที่ทำความดีความชอบมักได้รับพระราชทานบ้านเรือนและที่ดินของทางราชการเป็นกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในบริเวณที่ไม่ห่างจากพระบรมมหาราชวัง ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตกำแพงพระนครตามแนวคลองรอบกรุง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ สง่า กาญจนาคพันธุ์, เมื่อวานนี้ตอนกรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2520), 209-210.

แผนที่ 4.5 แผนที่บริเวณถนนข้าวสาร ทำโดยกรมแผนที่ พ.ศ. 2430

ที่มา : หอสมุดดำรงราชานุภาพ

จากการวิเคราะห์แผนที่บริเวณถนนข้าวสารของกรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ. 2430 (แผนที่ 4-4) หากเทียบแล้วแผนที่นี้จะแสดงให้เห็นพื้นที่ศึกษาในสมัยของรัชกาลที่ 5 ก่อนที่จะมีการตัดถนนราชดำเนินขึ้น

การสัญจร

ส่วนของศัประกอบกายภาพในแผนที่นี้จะเห็นเส้นทางการสัญจรทางน้ำ โดยทางสัญจรหลักคือคลองคูเมืองเดิม รองลงมาจะเป็นแนวคลองวัดชนะสงครามที่เชื่อมต่อมาจากวัดชนะสงคราม และมีการขุดทางน้ำขนานไปกับถนนเพื่อถนนหรือถนนตะนาว และแนวของทางน้ำที่เข้าสู่พื้นที่อาคารบ้านเรือน และทางเดินเท้าเล็กเพื่อเข้าสู่อาคารบ้านเรือน ส่วนทางน้ำที่เห็นเป็นจำนวนมากคาดว่าน่าจะมีการทำการปลูกพืชพันธุ์ในพื้นที่

ส่วนการสัญจรทางบก ได้แก่ ถนนสะพานเสี้ยวหรือถนนจักรพงษ์ ถนนบ้านแขกหรือถนนตานี ถนนเพื่อนนครหรือถนนตะนาว และถนนข้าวสาร โดยถนนข้าวสารในสมัยนั้นเป็นเพียงทางสัญจรแคบๆ น่าจะมีการเรียกเป็นตรอกข้าวสาร ส่วนสะพานเสี้ยวเป็นสะพานเอียงข้ามคลองคูเมืองเดิม

การสัญจรทางบก

- ถนนสิบสามห้าง มีตึกแถวที่เรียกกันว่า ตึกแถวสิบสามห้างตั้งอยู่ เป็นตึกแถวรุ่นแรกที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 เหตุที่เรียกว่าสิบสามห้างนั้น ชู่วิจิตมาตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือ กรุงเทพเมื่อ 70 ปีก่อนว่า

“...ที่เรียกถนนสิบสามห้างนั้นจะมีห้างสิบสามห้างหรือไม่ ไม่ทราบ แต่เคยพบในหนังสือฝรั่งกล่าวถึงเมืองกวางตุ้งว่า มีแหล่งการค้ากลุ่มหนึ่งมีห้างอยู่สิบสามห้างซึ่งภาษาฝรั่งเรียกว่า Guild (กิลด์) แปลว่า สมาคมการค้าที่ทำการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้ยินว่าที่ถนนสิบสามห้างของเรานี้ เดิมมีตึกรูปวางเหมือน Guild ในกวางตุ้งก็เลยเรียกชื่อถนนว่าสิบสามห้าง ตึกแถวนั้นก็จจะหรือเสียหายไปแล้วแต่ชื่อสิบสามห้างยังคงอยู่จนบัดนี้...”

- ถนนเพื่อนนคร (ถนนบ้านตะนาว) สร้างใน พ.ศ. 2406 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2407 เริ่มจากกำแพงเมืองด้านใต้บริเวณใต้ปากคลองตลาดผ่านบ้านหม้อ วัดมหาราชไปจดกำแพงเมืองด้านเหนือที่วัดบวรนิเวศน์ ถนนนี้มี ความยาว 50 เส้น กว้าง 10 ศอก

ได้มีการบรรยายบรรยายอากาศของถนนตะนาวในหนังสือ ย่านเก่าในกรุงเทพฯ โดยปราณี กล้าส้ม ไว้ดังนี้

“เดินผ่านมาทางถนนสิบสามห้างออกมาถนนตะนาว มีร้านขายเครื่องยาสมุนไพร มีเครื่องยาหลายชนิดใส่ตู้ มีลิ้นชักชื่อ ร้านหน้าวัว อาคารร้านค้าบริเวณนี้เป็นตึกสองชั้นคอนกรีตเตี้ย สร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งยังคงเหลือให้เห็นกันอยู่ ลักษณะอาคาร กรอบหน้าต่างประดับด้วยไม้ฉลุลายเชิงชาย กันสาดหน้าต่างฉลุลายเช่นกัน ชุ่มประตูปูไค้มนดินลายเส้นลวดอยู่เหนือช่องลมซี่กรงเหล็ก ซึ่งเป็นลักษณะของตึกแถวยุคแรก”⁵

- ถนนจักรพงษ์ คือถนนสะพานเสี้ยวเดิม เริ่มต้นที่คลองโรงไหมเชิงสะพานเสี้ยวขึ้นไปทางเหนือ บรรจบกับถนนสามเสน

---

⁵ ปราณี กล้าส้ม, ย่านเก่าในกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545), หน้า 76.

- ถนนข้าวสาร เชื่อมต่อระหว่างถนนตะนาวทางตะวันออกบริเวณสี่แยกคอกวัว ด้านหัวมุมที่จัดแสดงสินค้าของกรมพาณิชย์กับถนนจักรพงษ์ตะวันตกบริเวณสถานีตำรวจชนะสงคราม หน้าวัดชนะสงคราม เป็นที่อยู่อาศัย เช่น วังของพระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขต บ้านคณะเทพศิลป์ มีร้านฟันรูปแล้ว จะเห็นพนักงานนั่งฟันรูปกันเป็นแถวๆ นอกจากฟันรูปแล้ว ชาวบ้านยังประกอบอาชีพการทำขันเงิน ถนนสายนี้เคยเป็นฉากนิยายสอบสวนสืบสวนผจญภัย ของหลวงสุวรรณประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) เรื่องแพรด้า⁶

- ถนนตานี เดิมนี้เรียกว่าถนนบ้านแขก ซึ่งเป็นชุมชนแขกตานีที่มาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ส่วนชื่อทั้งสองที่เรียกกันชื่อนี้คาดว่าบริเวณนี้เป็นย่านแขกตานีอาศัยอยู่

สะพาน

- สะพานเลี้ยว เป็นสะพานที่ต่อเนื่องมาจากช่วงที่ 1 ก่อนที่จะมีการรื้อเพื่อทำถนนราชดำเนิน นอกจากนี้ในช่วงที่ 2 นี้ยังได้มีการบรรยายถึงสะพานเลี้ยวเพิ่มเติมไว้ดังนี้

“สะพานข้างแถวต้นถนนจักรพงษ์นี้ต่อมา รื้อ ทำเป็นสะพานขึ้นใหม่อีกเรียกว่า สะพานเลี้ยว ได้ยินว่าทำเชิงข้ามคลองตลอดให้ไปตรงกับต้นถนนจักรพงษ์ ชื่อสะพานเลี้ยวนี้มีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็กที่รู้กันทั้งเมือง บอกว่าสะพานเลี้ยวเป็นที่เข้าใจกันดี ชื่อนี้แม้ไม่มีสะพานเลี้ยวแล้ว ก็ยังเรียกกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังคงได้ยิน ที่สะพานเลี้ยวนี้ยังมีสะพานรางเหล็กจากบางกระบือข้ามเลี้ยวไปตามคลองตลาดด้วย ต่อมาเมื่อสร้างถนนราชดำเนิน ก็สร้างสะพานอีก คือสะพานผ่านพิภพลีลาที่บายหน้าไปทางถนนราชดำเนินกลางอีกแยกหนึ่ง รวมเป็นสะพานสะพานสลับซับซ้อนกันหลายสมัย”⁷

“เป็นสะพานข้ามคลองคูเมืองเดิม ตามแนวถนนสะพานเลี้ยว (ปัจจุบันเป็นถนนจักรพงษ์) เชิงสะพานด้านเหนือเป็นหัวถนนสะพานเลี้ยวออกไปทางตลาดยอด โครงสร้างของสะพานเป็นคานเหล็กเสาปูน ชื่อของสะพานเลี้ยวนี้ หนังสือพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ได้เขียนไว้ว่า “สะพานตรงที่เดี๋ยวนี้เรียกว่า สะพานเลี้ยวเรียกติดมาแต่สะพานเก่า อันมีรูปเสียวเหมือนขนมเปียกปูน แต่ในรัชกาลที่ 1 เรียกสะพานตรง เพราะมีฝาลูกกรงทั้ง 2 ข้าง”⁸

การสัญจรทางน้ำ

- คลองรามบุตรี คลองที่ต่อเนื่องมาจากวัดชนะสงคราม ก่อนจะแยกไปทางหน้าวัดบวรนิเวศและรอบวัดบวรนิเวศ สาเหตุที่มีชื่อนี้ว่ารามบุตรีนี้ก็เนื่องมาจากบริเวณนี้มีสะพานที่หม่อมหญิงเป่าในพระบรมวงศานุวงศ

⁶ ปราณี กล้าส้ม, ย่านเก่าในกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545), หน้า 76.

⁷ สง่า กาญจนาคพันธุ์, เมื่อวานนี้ตอนกรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2520), หน้า 207-208.

⁸ เทพชู ทับทอง, กรุงเทพฯ ในอดีต (กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต, 2525), หน้า 47.

พระรามธิบดีเรศ เป็นผู้สร้าง รัชกาลที่ 5 พระราชทานนามว่า “สะพานรามบุตรี” หมายถึงบุตรีของกรมพระราม ทำพิธีเปิดสะพานเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2453 ต่อมาถมคลองจึงกลายเป็นชื่อ ถนนรามบุตรี⁹

อาคาร

การตั้งวังในสมัยนี้ พื้นที่บริเวณถนนข้าวสารนี้ เป็นตำแหน่งที่ตั้งของวังพระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระราชวังบวรสถานมงคล อาคารบ้านเรือนในสมัยนั้นจะเป็นอาคารตั้งอยู่ในพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยจากแผนที่สันนิษฐานได้ว่าบริเวณทางใต้ริมของถนนข้าวสารมีวังสำคัญ 2 วังด้วยกัน คือวังพระองค์เจ้าโตสินี ส่วนถัดมาทางด้านขวาของวังพระองค์เจ้าโตสินี จะเป็นที่ตั้งของวังกรมหมื่นนรวิวัฒน์สุภากร

ส่วนวังสะพานเสี้ยวในช่วงรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 ได้มีความต่อเนื่องมาจนถึงสมัยนี้ก็พอจะเห็นได้จากแผนที่นี้ จากที่ตั้งของวังที่อยู่ใกล้แนวคลองคูเมืองเดิม ซึ่งหากพิจารณาขอบเขตของพื้นที่จากทางน้ำในพื้นที่ จะพบแนวแปลงที่ดินขนาดใหญ่ก่อนที่วังสะพานเสี้ยวหลายวังได้ถูกรื้อไปเพื่อทำการสร้างถนนราชดำเนิน

อาคารในพื้นที่หากเป็นอาคารหลังใหญ่เป็นอาคารที่มีรูปแบบจากตะวันตก ส่วนใหญ่เป็นวังเจ้านายและข้าราชการ จากแผนที่นี้จะเห็นวังไกรจิตติของ ท่านพระยาอาทรบุรี (มล. ชวง กุญชร ณ อยุธยา) และบ้านพระยาทรงที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนอาคารบ้านเรือนอีกลักษณะก็คือเรือนหลังเล็กๆ เป็นเรือนหลายหลังล้อมชาน ลักษณะคล้ายเรือนไทย

- กลุ่มวังสะพานเสี้ยวที่ 1-2-3-4-5 บริเวณริมคลองคูเมืองเดิมที่มีความต่อเนื่องมาจากในช่วงที่ 1 ก่อนจะมีการรื้อเพื่อทำการตัดถนนราชดำเนิน

- วังริมถนนข้าวสาร วังกรมหมื่นนรวิวัฒน์สุภากร

อยู่ริมถนนข้าวสารปากใต้ เป็นวังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สร้างพระราชทานกรมหมื่นนรวิวัฒน์สุภากร หรือพระนามเดิม ได้ประทับอยู่ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เสด็จออกจนตลอดพระชนมายุถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ปัจจุบันวังนี้เป็นตึกแถวอาคารพาณิชย์ ริมถนนข้าวสาร พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนรวิวัฒน์สุภากร พระนามเดิม พระองค์เจ้าเจ้าชายเฉลิมวงศ์พระราชโอรสองค์ที่ 35 ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเจ้าจอมมารดาขลิบ ประสูติเมื่อ พ.ศ. 2396 ต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นนรวิวัฒน์สุภากรเมื่อ พ.ศ. 2446 สิ้นพระชนม์ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2456¹⁰

- วังหน้าวัดชนะสงคราม วังพระองค์เจ้าโตสินี

อยู่ริมถนนจักรพงษ์ตรงข้ามวัดชนะสงคราม เดิมเป็นที่บ้านของข้าราชการในกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์เจ้าชายโตสินี ได้รับมรดกจากคุณตา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระราชทานวัง

⁹ ปราณี กล้าส้ม, ย่านเก่าในกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545), หน้า 75.

¹⁰ แนน้อย ศักดิ์ศรี,ม.ร.ว. และคณะ, พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2525), หน้า 360.

ใหม่ ณ ที่บ้านนี้ ประทับอยู่ตลอดพระชนมายุ ปัจจุบันเป็นบ้านเรือนของเอกชน และตึกแถวอาคารพาณิชย์ถนนจักรพงษ์ระหว่างตรอกมะยมกับถนนข้าวสาร อยู่ห่างจากวังกรมหมื่นวรวงศ์สุภากร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชายโตสินี พระราชโอรสองค์ที่ 34 ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่ 5 ในเจ้าจอมมารดากลีบ เรียกว่า พระองค์โตเล็ก ประสูติ พ.ศ. 2394 สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 2458 พระชันษา 65 ปี ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นต้นราชสกุล ไทชะณีย์ ณ อยุธยา¹¹

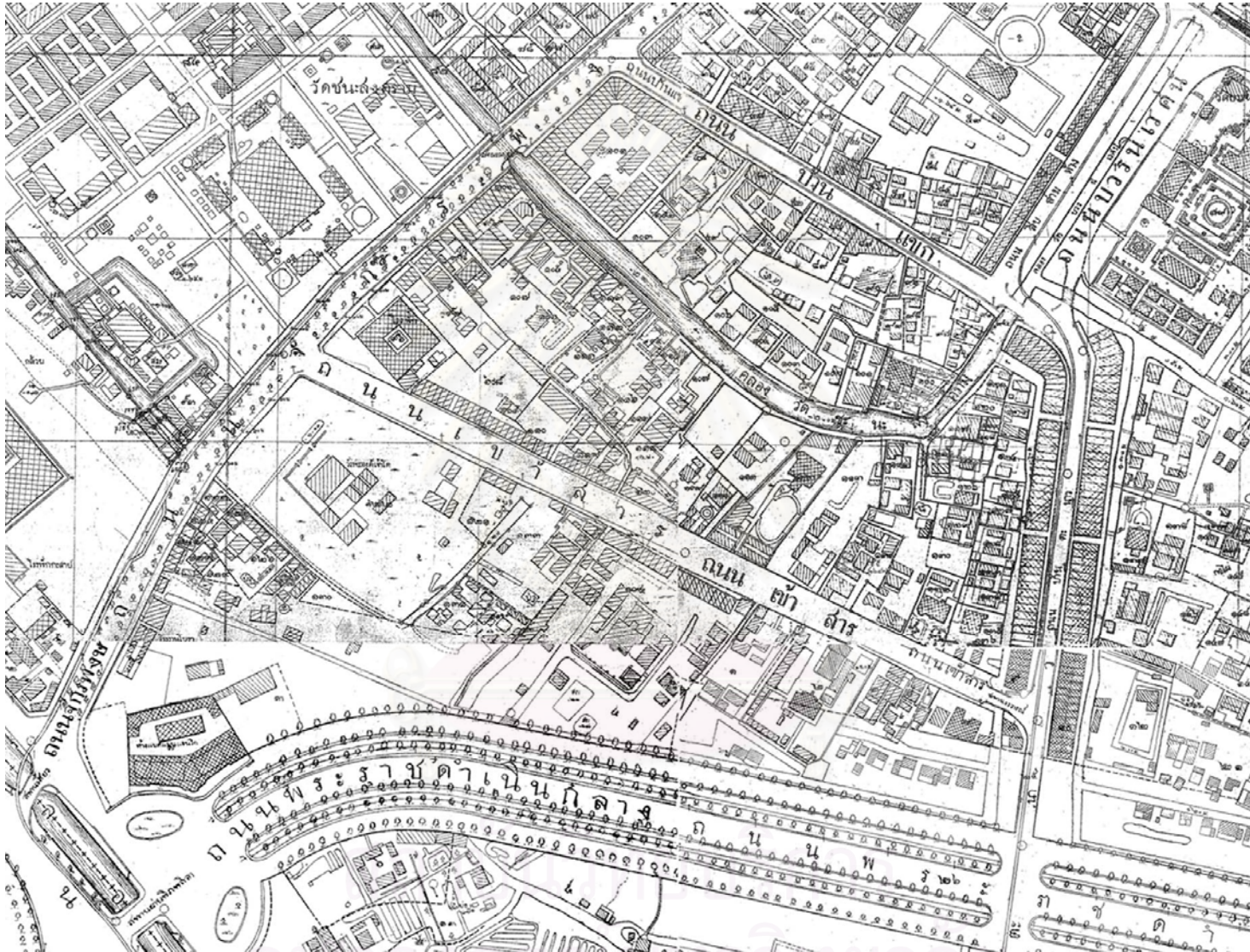
- บ้านไกรจิตติ ท่านพระยาอาทรบุรีศิลป์ (มล. ช่วง กุญชร ณ อยุธยา) อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยรัชกาลที่ 6 ตั้งอยู่ริมถนนข้าวสาร บ้านเก่าสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ถึงช่วงต้นรัชกาลที่ 6 เป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่างจากอิตาลี ซึ่งเป็นชุดเดียวกับสถาปนิกที่มาออกแบบพระที่นั่ง และวังสำคัญต่างๆ ตัวอาคารเป็นเรือนก่ออิฐ 2 ชั้น มีห้องภายในหลายห้องแบ่งเป็นห้องรับแขกใหญ่ ภายในตกแต่ง แบบตะวันตกแต่เพดานและบัวรอบห้องตกแต่งด้วยไม้สักเป็นลายไทยประยุกต์ ห้องรับแขก ห้องจีนมีภาพเขียนสีลายโป๊ยเขียนแบบจีน ห้องนั่งเล่นผนังและลายเพดานตกแต่งเป็นลายฉลุไม้ หอรับประทานอาหารตกแต่งแบบฝรั่งลายเพดานเขียนลายฝรั่งโดยคุณหญิงกฤตราชทรงสวัสดิ์ (เชย ไกรจิตติ) ซึ่งได้รับมรดกตกทอดบ้านหลังนี้ จากท่านเจ้าคุณอาทรบุรีศิลป์ ผู้บิดา โดยได้รับมอบเป็นเรือนหอ เมื่อท่านทำการสมรสกับพระยาฤทธิราชทรงสวัสดิ์ (สุดใจ ไกรจิตติ)

ซึ่งคุณหญิงเชย กฤตราชทรงสวัสดิ์ เคยเป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี และยังคงเคยเป็นอาจารย์ถวายการสอนเขียนภาพแก่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ต่อมาได้ยกบ้านหลังนี้ให้เป็นเรือนหอแก่บุตรชายคนโตของท่านคือ ศาสตราจารย์สรรเสริญ ไกรจิตติเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การแบ่งแปลงที่ดิน

การแบ่งแปลงที่ดินในสมัยนั้นจะมีการแบ่งแนวเขตที่ดิน โดยมีการใช้แนวทางน้ำและพืชพันธุ์เป็นเส้นแบ่งเขตแดนธรรมชาติ บางพื้นที่ใช้ทางเดินทำเป็นเส้นแนวในการแบ่งเขตที่ดินในบางพื้นที่ก็มีการเส้นแบ่งแนวแปลงที่ดินให้เห็นอย่างชัดเจน ส่วนพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ก็มีการแบ่งพื้นที่ย่อยลง แต่แนวแปลงที่ดินยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนนัก แต่พอจะแสดงให้เห็นขอบเขตของพื้นที่ของวังและอาคารบ้านเรือนในสมัยนั้น โดยหากเป็นพื้นที่ของวังจะเป็นแปลงที่ดินขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับแปลงที่ดินอื่นๆ โดยรอบ ส่วนบ้านข้าราชการก็จะมีขนาดเล็กเคียงกันตามแผนที่เห็นได้แก่เหนือคลองวัดชนะสงคราม

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 362.

แผนที่ 4.6 บริเวณถนนข้าวสาร กรมที่ดิน พ.ศ. 2450

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่บริเวณถนนข้าวสาร กรมที่ดิน พ.ศ. 2450 ช่วงนี้มีการตั้งพระราชวังดุสิตซึ่งอยู่ทางเหนือของกรุงรัตนโกสินทร์ และในช่วงสมัยนี้ได้มีการตัดถนนราชดำเนินขึ้นใหม่ๆ เนื่องจากบริเวณริมถนนราชดำเนินยังไม่มีที่ตั้งอาคารบ้านเรือน

การสัญจร

จากแผนที่จะเห็นถนนราชดำเนินกลางซึ่งเป็นถนนขนาดใหญ่ซึ่งมีการปลูกต้นไม้สองข้างตามแนวถนนได้ตัดผ่านแนวพื้นที่ของบ้านเรือนบางส่วนในบริเวณนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มวังสะพานเสี้ยว และมีการขยายถนนและตัดถนนขึ้นหลายสายและขยายขนาดของถนนขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นถนนที่มีอยู่เดิม อย่างถนนข้าวสารก็ได้มีการทำการตัดถนนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 รวมไปถึงถนนจักรพงษ์ ถนนตะนาว(ถนนเฟื่องนคร) ถนนบ้านแขก โดยเป็นการตัดถนนโดยใช้ระบบสมัยใหม่ที่รับอิทธิพลจากทางชาติตะวันตก การสร้างสะพานผ่านพิภพลีลา และสนามหลวง

ส่วนการสัญจรทางน้ำยังมีการให้เห็นอยู่บ้าง แต่ลดความสำคัญลงจากเดิมเป็นการใช้การสัญจรทางบก ร่วมกับการสัญจรทางน้ำ โดยในแผนที่ยังเห็นคลองคูเมืองเดิม คลองวัดชนะสงคราม คลองรามบุตรีและบริเวณริมถนนตะนาวแต่ลดลงอย่างมากในเวลาเพียงไม่นาน

- สะพานผ่านพิภพลีลา ข้ามคลองคูเมืองเดิม ตรงถนนราชดำเนินกลางบรรจบกับถนนราชดำเนินใน สร้างใน พ.ศ. 2447 โปรดเกล้าฯ ให้รื้อสะพานเดิมซึ่งเป็นสะพานโค้งโครงเหล็กลง เพื่อสร้างสะพานใหม่ให้รับกับสะพานมัชฆวานรังสรรค์¹² มีการออกแบบให้มีรูปแบบอย่างตะวันตก ร.5 เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดสะพานเมื่อวันที่ 15 พ.ย. 2449 และพระราชทานนามว่า สะพานผ่านพิภพลีลา

- รถราง เป็นการขนส่งเพื่อให้การคมนาคมของประชาชนในเมืองมีมากกว่าการเดินเท้าและรถลากแบบจีน จึงได้มีการให้สัมปทานแก่ชาวเดนมาร์กตั้งบริษัทรถราง โดยใช้รถเทียมม้า 8 ตัว ขึ้นในกรุงเทพฯ วางรางตั้งแต่ศาลหลักเมือง อ้อมไปตามถนนเจริญกรุง สิ้นสุดอยู่ที่อุ้งบางกอกตึก และต่อมาได้ขยายเส้นทางไปจนถึงถนนตก ต่อมาเมื่อมีการใช้ไฟฟ้าขึ้นในกรุงเทพฯ จึงได้เปลี่ยนการใช้รถเทียมม้า 8 ตัว เป็นไฟฟ้าแทน ซึ่งก็คือการสร้างระบบขนส่งมวลชนขึ้นเป็นครั้งแรก¹³

เส้นทางของรถรางจะทำการวิ่งผ่านถนนพระอาทิตย์ ไปตามถนนพระสุเมรุ แล้วเลี้ยวเข้าถนนจักรพงษ์ ผ่านหน้าวัดชนะสงคราม ข้ามสะพานเสี้ยว ผ่านพระแม่ธรณีบีบมวยผม ไปทางท้องสนามหลวง

อาคาร

อาคารในบริเวณพื้นที่ถนนข้าวสาร มีความหนาแน่นขึ้นจากแผนที่ของกรมแผนที่ทหารปี พ.ศ. 2430 ว่างในพื้นที่ที่ยังคงเป็นวังของพระองค์เจ้าโตสินีและกรมหมื่นวรวัธน์สุภากร ในสมัยนี้ยังพบวังอีกอย่างเช่นวังของท่านพระยาอาทรบุรี หรือบ้านไกรจิตติ ที่ตั้งอยู่ปากเหนือกลางถนนข้าวสาร รวมไปถึงบ้านพระยาทรง เนื่องจาก

¹² ผนังน้อย คักคี่ศรี,ม.ร.ว. และคณะ, องค์ประกอบกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2534), หน้า 261.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 435.

ในสมัยนี้มีการพระราชทานที่ดินให้กับข้าราชการ ส่วนอาคารบ้านเรือนในสมัยนี้เริ่มหนาแน่นขึ้น ลักษณะของอาคารจะเป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศเป็นบ้านตึกแบบตะวันตก และมีการสร้างตึกแถวด้านหน้าเพื่อทำการค้าหรือให้เช่า ส่วนบ้านเรือนของประชาชนในพื้นที่ยังคงเป็นลักษณะของบ้านไทย เรือนหมู่ นอกจากนี้ยังเริ่มมีการสร้างตึกแถวขึ้นบริเวณริมถนนตะนาวเป็นตึกแถว 2 ชั้น ที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศสิงคโปร์ บริเวณริมคลองรามบุตรีและถนนจักรพงษ์ที่มีสร้างตึกแถวล้อมรอบบ้าน และตึกแถวบางส่วนบริเวณริมถนนข้าวสารและถนนจักรพงษ์แต่ยังไม่มากนัก

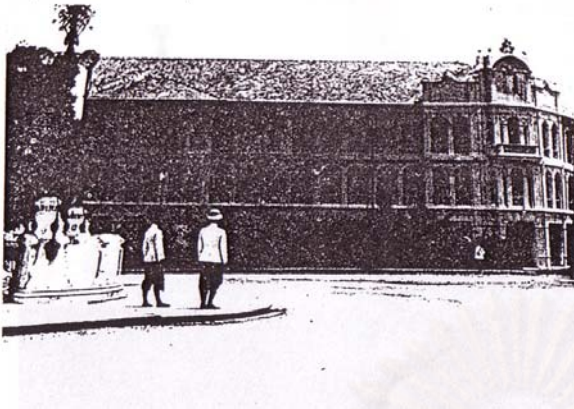
นอกจากนี้ยังมีห้างแบดแมนแอนด์โกที่ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินกับถนนจักรพงษ์ เป็นอาคารขนาดใหญ่ที่มีรูปแบบอาคารแบบตะวันตก เป็นอาคารตึกสูง 3 ชั้น

รูปภาพ 4.6 และ 4.7 สยามคสมหาสงคราม ในพระบรมราชูปถัมภ์ และบ้าน ส.ธรรมภักดี ในปี พ.ศ. 2535

ที่มา : ประรณนา รัตนะสิทธิ์ การเปลี่ยนแปลงของถนนข้าวสารในช่วงชีวิตคน ปัญญาหาบัณฑิต คณะโบราณคดี สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร 2537

- บ้าน ส. ธรรมภักดี บ้านทรงยุโรปสไตล์โคโลเนียล หลังใหญ่ขนาด 2 ชั้น พื้นที่ด้านหลังเป็นโรงจอดรถ ส่วนพื้นที่ด้านหน้าติดถนนข้าวสารเป็นสนามหญ้า ซึ่งต่อมาได้สร้างโรงพิมพ์และสำนักงาน โดยสร้างเป็นตึกแถว 8 คูหา มีทั้ง 2 ชั้นและ 3 ชั้น สำหรับเป็นที่จัดจำหน่ายและตึก 6 คูหา มีทั้ง 3 ชั้นและ 5 ชั้น เพื่อใช้เป็นโรงพิมพ์ ต่อมาได้มีการขายให้กับสมาคมสหประชาชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่วนร้าน ส.ธรรมภักดีย้ายไปตั้งอยู่ที่บริเวณตึกแถวด้านหน้า

รูปภาพ 4.8 ห้างแบดแมนแอนดโก

- ห้างแบดแมนแอนดโก ตั้งอยู่ที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ริมถนนราชดำเนินกับถนนจักรพงษ์ (เดิมนั้นตั้งอยู่สะพานข้ามโรงสี หัวถนนบำรุงเมือง) เจ้าของเป็นชาวอังกฤษ ได้สร้างอาคารใหม่สูง 3 ชั้น ให้เป็นห้างสรรพสินค้าดีมีราคาแพง และสินค้านำเข้าจากยุโรป เป็นที่นิยมของชนชั้นสูงในไทยมาก ภายในห้างประกอบด้วย ชั้นล่างจะขายของหนักๆ และเครื่องครัว ตลอดจนของใช้ภายในบ้าน เช่น เฟอร์นิเจอร์ เครื่องประดับบ้าน เครื่องเขียน นาฬิกา ส่วนชั้นที่ 2 จะขาย เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย ผ่า และ วัสดุตัดเสื้อผ้าทันสมัย ตลอดจนเครื่องแบบยูนิฟอร์มต่างๆ ทั้งของทหารและพลเรือน ชั้นที่ 3 จะเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของห้าง¹⁴

- ดึกแถวบริเวณถนนตัดใหม่ ในสมัยนี้รูปแบบของที่อยู่อาศัยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป จากบ้านที่มีที่ว่างห้อมล้อม ได้มีการสร้างตึกแถวขึ้นใหม่ ทั้งชั้นเดียวและ 2 ชั้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน ปีนังและประเทศสิงคโปร์ โดยสร้างตามแนวการสัญจรทางบก ดึกแถวแรกของย่านนี้ เป็นตึกแถวในสมัยรัชกาลที่ 4 สร้างขึ้นที่ถนนเฟื่องนคร (ปัจจุบันคือถนนตะนาว) เป็นตึกแถวชั้นเดียวสร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นสมบัติของวัดบวรนิเวศวิหาร¹⁵ และต่อมาได้มีการสร้างตึกแถวเพิ่มขึ้น ต่อจากตึกแถวเดิม และที่บริเวณริมถนนสิบสามห้าง ถนนจักรพงษ์ ถนนพระสุเมรุ และบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ ถนนข้าวสาร ตึกแถว บริเวณนี้จะเป็นตึกแถว 2 ชั้น การใช้พื้นที่นั้นบางหลังจะใช้เป็นที่อยู่อาศัย บางหลังชั้นล่างมีการขายของส่วนชั้นบนใช้เป็นที่พักอาศัย

แปลงที่ดิน

แปลงที่ดินเริ่มมีการแบ่งพื้นที่อย่างชัดเจน ส่วนเส้นทางการสัญจรทางน้ำที่ใช้ในการแบ่งพื้นที่ก็เปลี่ยนเป็นถนนหรือเป็นเส้นแนวแบ่งเขตที่ดินแทน และมีการแสดงแนวการเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างอาคารริมถนนราชดำเนินกลาง แปลงที่ดินขนาดใหญ่ยังเป็นวังของพระองค์เจ้าโตสินีและกรมหมื่นวรวงศ์สุภากร ส่วนแปลงที่ดิน

¹⁴ เทพชู ทับทอง. กรุงเทพฯ ในอดีต (กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต, 2518), หน้า 48.

¹⁵ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี,ม.ร.ว. และคณะ. องค์ประกอบกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2534), หน้า 420.

ของข้าราชการก็จะมีขนาดรองลงมา ส่วนอาคารบ้านเรือนอื่นจะมีขนาดของพื้นที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้แล้วยังมีพื้นที่ขนาดใหญ่อีกคือบริเวณตึกแถวริมคลองรามบุตรี ซึ่งปัจจุบันกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ในขณะที่อาคารตึกแถวบริเวณถนนตะนาวเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดบวรนิเวศ หรือราชพัสดุสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน

ส่วนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ที่ตั้งบ้านเรือนของราษฎรเท่าที่ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่เป็นขุนนาง ข้าราชการ และราษฎรแขกเชื้อสายอิสลาม ได้แก่¹⁶

- พระยาอุฎการบดี ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาวิชิตรวงศุฎมิไกร ขอรับพระราชทานที่ดินของหลวงที่ยังว่างเปล่าอยู่ เนื้อที่ 10 ไร่ 15 ตารางวา ที่ตำบลบางลำพู บริเวณถนนข้าวสาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยกให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่พระยาอุฎการบดี ต่อมาในพ.ศ. 2445 ที่ดินผืนนี้ถูกตัดไปบางส่วน เนื่องจากมีการตัดถนนราชดำเนินกลาง จึงเหลือเพียง 5 ไร่

- พระวิเศษศักดิ์ อาศัยอยู่ที่ดินของหลวง ขนาด 4 ไร่ครึ่ง ที่ริมตรอกข้าวสารใกล้วัดชนะสงคราม (วัดตองปุ) ต่อมามีการโยกย้ายไป พระยาจำแสนบดินดีมาอยู่ที่ดินนี้สืบต่อมา

- บ้านพระณรงค์วิชิต ข้าราชการกรมพระยาตำรวจนอกชวา ขึ้นตรงต่อกรมพระราชวังบวรฯ (วังหน้า) ขอรับพระราชทานที่ดิน บริเวณตรอกข้าวสารที่ตัดใหม่ 3 ไร่ เป็นการทดแทนกับที่ดิน 398 ตารางวา ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือคลองคูเมือง ซึ่งขอรับพระราชทานที่ดินและบ้านไว้อยู่อาศัยมาก่อนหน้านี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹⁶ เรืองเดียวกัน, หน้า 220-222.

ยุคที่ 3 สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2469-พ.ศ. 2548)

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ความเจริญทางวัตถุต่างๆ จากประเทศในยุโรปและสหรัฐอเมริกาถูกถ่ายทอดมาถึงประเทศไทยทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวไทยเปลี่ยนแปลงไป และเป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำและการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง โดยมีการตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้น ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในยุคแรก ตั้งอยู่ที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 8 ได้มีการสร้างให้เกิดเป็นย่านการค้าสองข้างถนนราชดำเนิน เป็นอาคาร 2-3 ชั้น เป็นอาคาร จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีสถานที่ราชการเกิดขึ้นในบริเวณนี้จำนวนมาก โดยใช้อาคารเดิมเป็นอาคารทำการ

รูปภาพ 4.9 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณถนนราชดำเนินและถนนข้าวสาร

4.10 อาคารราชการสองฝั่งถนนราชดำเนินกลาง

ที่มา : แนน้อย คักดีศรี, ม.ร.ว. และคณะ. องค์ประกอบกายภาพ กรุงเทพมหานคร. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). หน้า 312

ย่านการค้า มีการสร้างห้างสรรพสินค้าขึ้นหลายแห่ง โดยในสมัยก่อนนี้ในย่านถนนข้าวสารมักเป็นที่รู้จักทั่วไปในหมู่ชาวไทยทั้งกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ว่าเป็นย่านธุรกิจเกี่ยวกับการค้าขายเครื่องสำอางค์อิฐอิฐบริวารต่างๆ นอกจากร้าน ส.ธรรมภักดีแล้ว ยังมีอีกบางร้านที่ขายเครื่องสำอางค์มาจนทุกวันนี้

การพัฒนาการของเกสต์เฮ้าส์บนถนนข้าวสาร เริ่มต้นขึ้นในตอนแรกจากการทำบ้านแบ่งเช่า ส่วนผู้เช่าส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเป็นคนต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงาน ส่วนคนต่างชาติก็มีอยู่บ้างแต่ยังไม่มากนัก ในตอนนั้นบริเวณนี้มีโรงแรมอยู่เพียง 3 แห่ง ได้แก่ โรงแรมผานิต โรงแรมนิത്യเจริญ และโรงแรมวัฒนา ส่วนเกสต์เฮ้าส์ก็มีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก เกสต์เฮ้าส์เป็นการเรียกบ้านที่ทำแบ่งเช่าให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หรือจะเรียกได้ว่าบริเวณถนนข้าวสารในตอนนั้นเป็นย่านที่พักที่มีราคาถูกมาก การเปลี่ยนแปลงก็ดำเนินไป จนกระทั่งประมาณช่วงปี พ.ศ. 2500 บริเวณถนนข้าวสารนี้ก็ถูกใช้เป็นที่ตั้งโรงแรม 43 และยังมีการใช้เป็นช่องด้วยต่อมาในปี พ.ศ. 2510 โรงแรมและช่องในบริเวณนี้ก็ซบเซาลง

จุดเปลี่ยนของถนนข้าวสารเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2515-2516 โรงแรมเวียงใต้ที่บริเวณถนนรามบุตรี ได้มีการทำกิจการบริษัททัวร์ ได้ทำทัวร์นักเรียนออสเตรเลียมาเที่ยวที่เมืองไทย แต่เนื่องจากสมัยนั้นที่พักยังมีราคาแพงไปสำหรับนักเรียนออสเตรเลีย จึงให้มีการไปพักที่เกสต์เฮาส์ก็คือคุ้มเกสต์เฮาส์ บ้านไม้แบ่งเช่าเป็นที่พักราคาถูกนักท่องเที่ยวก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนบ้านไม้สองชั้นในซอยเล็กๆ ก็เริ่มมีการทำกิจการเกสต์เฮาส์กระจายไปทั่วบริเวณ โดยคิดค่าห้องคืนละประมาณ 30 – 40 บาท บ้านหลังหนึ่งสามารถรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 4 – 6 คน จนต่อมาไม่นาน เมื่อความนิยมของถนนข้าวสารมากขึ้นจากเกสต์เฮาส์ที่เป็นบ้านเรือนในซอยเล็กๆ ก็มาถึงอาคารตึกแถวที่อยู่ริมถนนข้าวสารที่เคยเป็นธุรกิจอื่นๆ ก็เริ่มสนใจหันมาเปิดเป็นกิจการห้องพักเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย โดยชั้นล่างก็ยังทำการค้าเดิม ส่วนชั้นบนได้มีการปรับปรุงกันแบ่งห้องเป็นที่พักของนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในประเทศไทยที่อัตราการเจริญเติบโตสูงที่สุดในระยะหลังจากมีปีการท่องเที่ยว ผลจากธุรกิจของการเกิดเกสต์เฮาส์ได้ทำให้อาคารบ้านไม้สองชั้น ได้ถูกทุบหรือไม่มีการขายบ้านไปเพื่อทำการกิจการเกสต์เฮาส์ บ้านไม้เก่าจึงยังพอให้พบเห็นได้บ้างในซอยเล็กๆ แต่ก็ไม่มากนักส่วนบ้านไม้ริมถนนนั้นแทบไม่เหลืออยู่เลย ส่วนบ้านไม้ที่ยังคงเห็นได้อยู่ด้านหลังขอตึกแถวแต่มีความอึกทึกอยู่ด้านหน้า บางบ้านเรือนก็กลายเป็นเกสต์เฮาส์ที่เกิดสาเหตุจากการที่เจ้าของบ้าน ย้ายบ้านไปอยู่ที่อื่นฯ ซึ่งในกรณีนี้เกิดขึ้นมากทำให้คนเก่าแก่ของถนนข้าวสารมีจำนวนเหลืออยู่ไม่มาก จนกระทั่งมีการรื้อกลุ่มบ้านพักอาศัยเพื่อสร้างเกสต์เฮาส์โดยตรง และในระยะหลังเกสต์เฮาส์ส่วนมากที่สร้างขึ้นจะมีขนาดใหญ่ มีความจุมากกว่า 20 ห้อง¹⁷

รูปภาพ 4.11 ภาพถนนข้าวสารในปัจจุบัน

¹⁷ ปราบรณนา รัตนะสิทธิ์. การเปลี่ยนแปลงถนนข้าวสารในในชีวิตคน. ปริญญาามหาบัณฑิต คณะโบราณคดี สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537

แม้ว่าการท่องเที่ยวในระยะหลังจะเริ่มซบเซา แต่จำนวนเกสต์เฮาส์ในถนนข้าวสารก็ไม่ได้ลดลง ในทางตรงกันข้ามกลับยิ่งทวีจำนวนมากขึ้น ทำให้บ้านพักอาศัยที่อยู่ในชุมชนเริ่มลดลง ปัจจุบันถนนข้าวสารได้เปลี่ยนแปลงต่างไปจากอดีต จากเดิมเป็นย่านพักอาศัยของข้าราชการเปลี่ยนเป็นย่านที่พักอาศัยราคาถูกของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ธุรกิจการค้าที่รองรับการท่องเที่ยวเกิดขึ้นมากมายบนถนนข้าวสาร จากที่เคยเป็นย่านที่พักอาศัยและย่านขายสังฆภัณฑ์ต่างๆ พื้นที่พักอาศัยเดิมถูกแทนที่ด้วยเกสต์เฮาส์ ซึ่งปัจจุบันกำลังรุกไล่คนที่เคยอยู่อาศัยมาตั้งแต่ดั้งเดิมในชุมชนให้ออกไป ที่ดินมีราคาแพงขึ้นอยู่ในราคาตารางวาหลายแสนบาท ที่พอให้มองเห็นเค้าของอดีตก็คือตึกแถวริมถนนตะนาว ด้านทิศตะวันออกของถนนข้าวสาร และบ้านเก่าริมถนนข้าวสารเพียงบางหลังเท่านั้น

จากพัฒนาการของเกสต์เฮาส์บนถนนข้าวสาร จะเห็นได้ว่าในระยะหลังเกสต์เฮาส์ได้เข้าไปรุกเข้าพื้นที่ชุมชนเดิมที่เคยเป็นที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมากกว่า 60 ปี แต่เนื่องจากบ้านพักอาศัยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเช่า ดังนั้นผู้พักอาศัยจึงต้องย้ายออกหาที่พักอาศัยแห่งใหม่ ในพื้นที่ต่างๆ ที่มีเกสต์เฮาส์เข้าไปแทรกตัวอยู่ ดังนั้นรัฐต้องพิจารณาออกกฎหมายเพื่อควบคุมการค้าเงินกิจการประเภทนี้ โดยต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนเป็นหลัก ในการที่จะยอมให้เกสต์เฮาส์ปลูกสร้างได้

นอกจากบทบาทของการเป็นย่านเกสต์เฮาส์ ที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยวแล้ว ปัจจุบันถนนข้าวสารได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยามราตรี ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ แสงสีและบรรยากาศในเวลากลางคืนของถนนข้าวสาร ตระการตาของทำให้ถนนข้าวสารเป็นที่สถานที่ได้รับความนิยม ในขณะที่ร้านค้าและเกสต์เฮาส์ได้กระจายไปยังพื้นที่ใกล้เคียง ถนนรามบุตรีและรอบวัดชนะสงคราม

แผนที่ 4.7 วิวัฒนาการบริเวณถนนสมัยรัชกาลที่ 7 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2469-พ.ศ. 2548)

ที่มา : เขียนขึ้นจากแผนที่องค์ประกอบกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพชุมชน สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2469-พ.ศ. 2548)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ความเจริญทางวัตถุจากต่างประเทศได้มีการถ่ายทอดขึ้นมายังประเทศไทย เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิต เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเมือง บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีชุมชนตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่งในช่วงนี้ก็คือมีการเปลี่ยนแปลงบริเวณริมถนนราชดำเนินโดยมีการสร้างอาคารราชการขึ้นริมถนนราชดำเนินกลาง

ในสมัยนี้ไม่มีการสร้างวังใหม่ แนวความคิดในการสร้างวังตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา คือการสร้างที่ประทับเช่นเดียวกับการสร้างบ้านของสามัญชน เป็นการสร้างบ้านส่วนตัว ในส่วนของอาคารสถานที่ราชการด้วยการที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ทำให้มีสถานที่ราชการใหม่ๆ เกิดขึ้นมาก ส่วนใหญ่จะเริ่มกระจายตัวออกมาตั้งตามเขตรอบนอก อย่างเช่น บริเวณถนนถนนราชดำเนินและได้มีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของอาคารที่พักอาศัยเป็นที่ทำการรัฐบาล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.8 บริเวณถนนข้าวสาร กรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2475

จากแผนที่บริเวณถนนข้าวสาร กรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2475 จะเห็นว่าในช่วงนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ. 2450 ไม่มากนัก

การสัญจร

การสัญจรหลักเป็นการสัญจรทางบกและการใช้รถรางในการสัญจรบริเวณนี้ ส่วนเส้นทางการสัญจรทางน้ำค่อยๆ ลดลงจากเดิม ยังพบคลองวัดชนะสงคราม คลองรามบุตรีและหลังตึกแถวริมถนนตะนาว โดยมีเส้นทางสัญจรทางบก ประกอบด้วย ถนนสายหลัก ถนนจักรพงษ์ ถนนตะนาว และถนนสายรอง ถนนข้าวสาร ถนนตานี ถนนรามบุตรี

- ถนนรามบุตรี อยู่ถัดจากถนนข้าวสารไปทางบางลำพู เหตุที่เรียกว่า ถนนรามบุตรี เนื่องจากในสมัยก่อนมีสะพานชื่อรามบุตรี เป็นถนนที่เกิดขึ้นจากการถมคลองวัดชนะสงคราม

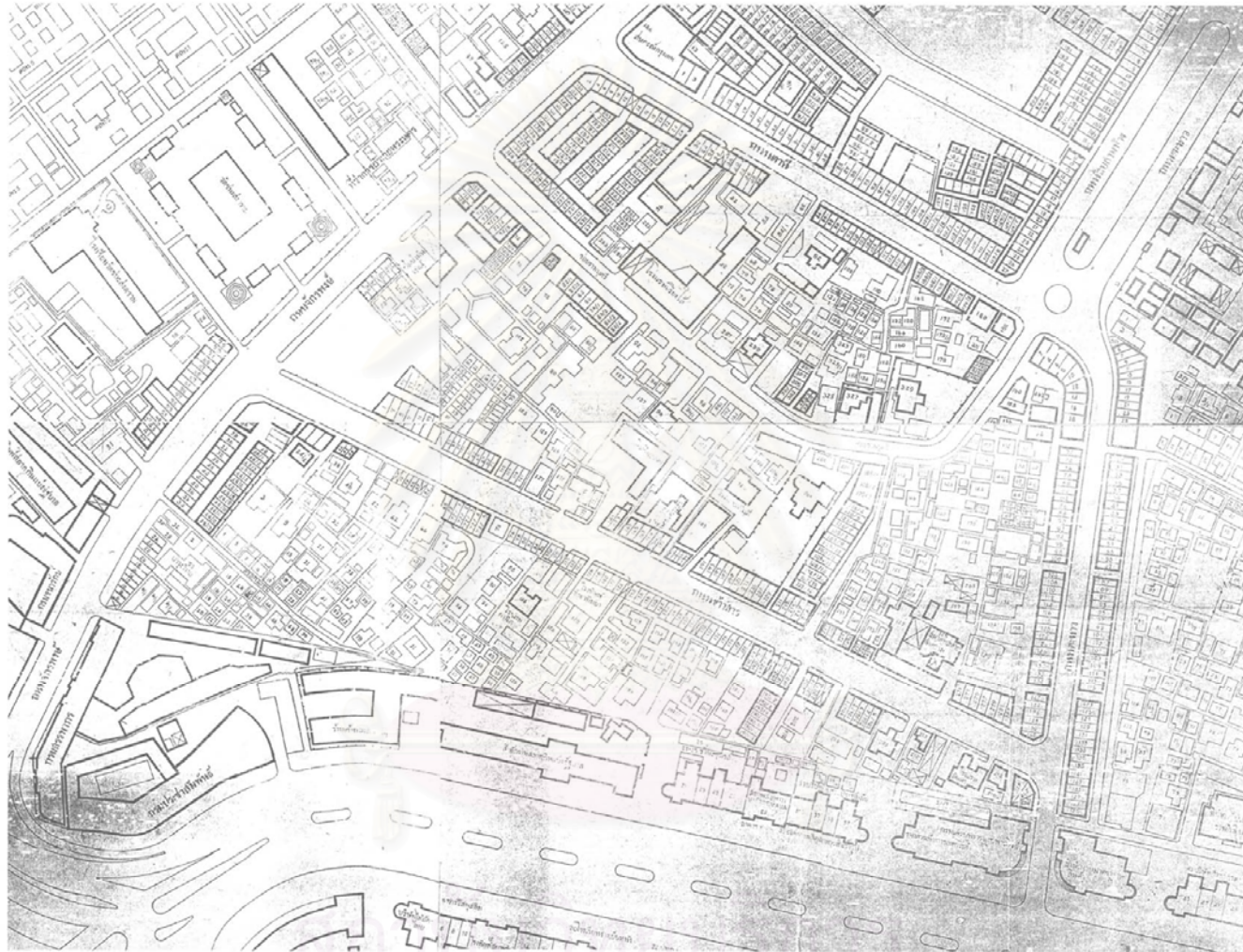
อาคาร

ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดที่สุดต่อจากแผนที่ของกรมที่ดินในปี พ.ศ. 2450 คือวังเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงอาคารเป็นอาคารหลังเล็กๆ กระจายไปทั่วพื้นที่ ทั้งวังพระองค์เจ้าโตสินี วังกรมหมื่นวรวัธน์สุภาพรก็มีการแบ่งแปลงที่ดินเล็กลงเช่นกัน ผังของอาคารในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้วย ในแผนที่นี้เริ่มมีการสร้างตึกแถวริมถนนมากขึ้น จากเดิมบริเวณถนนตะนาวและหัวมุมคลองรามบุตรีและถนนจักรพงษ์ที่ภายในมีการสร้างตึกแถวภายใน ก็มีการสร้างตึกแถวบริเวณริมถนนข้าวสารมากขึ้น แต่อาคารส่วนใหญ่ยังเป็นอาคารที่ต่อเนื่องมาจากเดิม

- โรงเรียนกฎหมาย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในยุคแรก) หรือเดิมคืออาคารห้างแบดแมนแอนด์โก ตั้งอยู่ที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้เดิมกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงตั้งเป็นโรงเรียนกฎหมายเมื่อ พ.ศ. 2440 และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ได้โอนโรงเรียนเข้าไว้คณะรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา แต่การเรียนการสอนยังคงใช้สถานที่เดิม ต่อมามีการใช้เป็นอาคารของกรมประชาสัมพันธ์

แปลงที่ดิน

ในด้านของการเปลี่ยนแปลงของแปลงที่ดิน พื้นที่ขนาดใหญ่เริ่มการถูกซอยพื้นที่ลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวังพระองค์เจ้าโตสินีที่ไม่เห็นและในแผนที่นี้แล้ว แต่ยังคงเห็นเป็นแปลงขนาดค่อนข้างใหญ่ชัดเจนอยู่มาก ในบางแปลงยังใช้ทางน้ำในการบอกขอบเขตที่ดินอยู่บ้าง

แผนที่ 4.9 บริเวณถนนข้าวสาร กรมตำรวจ พ.ศ. 2511

จากแผนที่บริเวณถนนข้าวสาร กรมตำรวจ พ.ศ. 2511 เทียบได้กับสมัยรัชกาลที่ 9 จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ. 2475 เป็นอย่างมาก

การสัญจร

การสัญจรของพื้นที่บริเวณถนนข้าวสารเป็นการสัญจรทางบกทั้งหมด ที่เห็นได้ชัดคือบริเวณถนนรามบุตรีที่เกิดจากคลองรามบุตรีเชื่อมไปถึงวัดชนะสงครามและหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ทางน้ำที่เคยมีได้ถูกถม การสัญจรภายในจะเป็นตรอกซอกซอย เริ่มมีซอยเชื่อมถนนเข้าด้วยกัน

อาคาร

อาคารบ้านเรือนในพื้นที่มีความหนาแน่นขึ้นมากค่อนข้างแออัด ส่วนใหญ่เป็นอาคารขนาดเล็ก ที่พักอาศัยของประชาชน ส่วนอาคารบ้านเรือนยังมีให้เห็นอยู่บ้าง อย่างบริเวณริมถนนข้าวสารจะพบบ้านไกรจิตติ บ้าน ส.ธรรมภักดีที่ถูกใช้เป็นที่ทำการสหายสงคราม บ้านพระยาทรงซึ่งอาคารเหล่านี้ยังมีที่ว่างบริเวณด้านหน้าของอาคาร ส่วนบ้านไม้ยังพบเห็นได้ทั่วไป จากแผนที่นี้เริ่มมีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ซึ่งเป็นลักษณะของตึกทำกิจการประเภทโรงแรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงแรมเวียงใต้ นอกจากนั้นแล้วก็มีการสร้างอาคารประเภทตึกแถวมากขึ้น จากริมถนนหลักก็เริ่มมีการสร้างตึกภายในพื้นที่ที่เป็นซอย

การเปลี่ยนแปลงสำคัญของแผนที่ก็คือการสร้างอาคารริมถนนราชดำเนิน ที่เป็นที่ตั้งของอาคารทางราชการ ได้แก่ กรมสรรพากร กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล กรมเศรษฐกิจและการพาณิชย์ ซึ่งเป็นอาคารขนาดใหญ่ เรียงตัวอยู่ตามถนนราชดำเนิน ส่วนรูปแบบอาคารราชการเป็นอาคารรูปแบบจากตะวันตก

- บริเวณพื้นที่ถนนข้าวสารและพื้นที่ใกล้เคียง มีการเกิดพื้นที่พาณิชย์กรรมเพื่อการบริหาร คือ เกสต์เฮ้าส์ (Guest House) ซึ่งได้มีการขยายตัวไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

- บริเวณถนนตะนาว สี่แยกคอกวัว จนถึงบริเวณถนนสิบสามห้าง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อ พาณิชยกรรม และบางส่วนเป็นที่พักอาศัยด้วยในลักษณะของตึกแถว เป็นการค้าขายในรูปแบบร้านค้าประจำท้องถิ่น ที่ค้าขายกันมานาน เช่น อาหารนานาชาติ ร้านตัดชุดวิวาห์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ทำให้มีสถานที่ราชการใหม่ๆ เกิดขึ้นมาก ส่วนใหญ่จะเริ่มกระจายตัวออกมาตั้งตามเขตรอบนอก อย่างเช่น บริเวณถนนถนนราชดำเนินและได้มีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของอาคารที่พักอาศัยเป็นที่ทำการรัฐบาล

- กรมประชาสัมพันธ์ ตั้งอยู่ที่สะพานผ่านพิภพลีลา ถนนราชดำเนินกลาง เดิมเป็นที่ตั้งของวังสะพานเสี้ยววังที่ 4 ซึ่งสร้างมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 2 และหลังจากตัดถนนราชดำเนินในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ได้สร้างตึก 3 ชั้นเป็นห้างแบดแมนแอนดิโกของชาวอังกฤษ จำหน่ายสินค้าประเภทเฟอร์นิเจอร์ เครื่องเขียน นาฬิกา เครื่องแต่ง

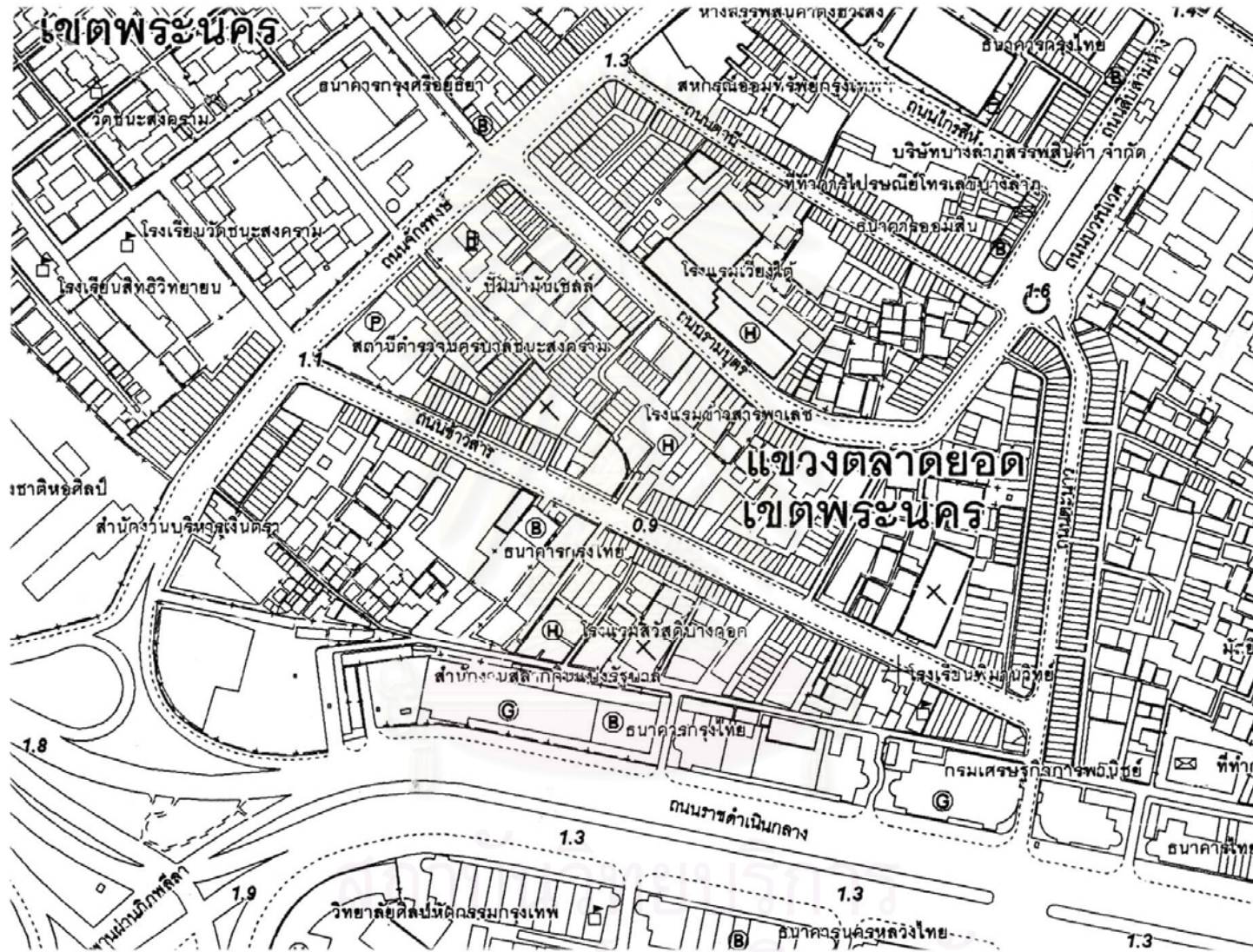
กายแบบทันสมัย รวมทั้งเครื่องแบบของทหาร และพลเรือน แต่หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ห้างแบดแมนแอนด์โก ได้ย้ายไปตั้งกิจการใหม่ที่มณนสวรรค์ต่อถนนเจริญกรุง และที่นี้ก็ได้ใช้เป็นที่ทำการของ กรมประชาสัมพันธ์ จนถึง เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535

แปลงที่ดิน

แปลงที่ดินมีการแบ่งย่อยขนาดเล็กลงกว่าเดิม บางแปลงที่ดินมีอาคารหลายหลังในพื้นที่เดียวและมีการรวมแปลงที่ดินเพื่อก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ อย่างเช่น บริเวณโรงแรมเวียงใต้ แต่ยังคงมีความต่อเนื่องมาจากแผนที่ก่อนหน้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.10 บริเวณถนนข้าวสาร องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ JICA พ.ศ. 2543

แผนที่ 4.11 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณถนนข้าวสาร พ.ศ. 2522

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.12 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณถนนข้าวสาร พ.ศ. 2544

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

สงวนลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัย

จากแผนที่บริเวณถนนข้าวสาร องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ JICA พ.ศ. 2543 เทียบได้กับสมัย
รัชกาลที่ 9 จะเห็นว่า

การสัญจร

ถนนหนทางในแผนที่นี้เปลี่ยนแปลงมากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณสะพานผ่านพิภพลีลา แต่การสัญจรอื่นๆ
ยังคงต่อเนื่องจากเดิม มีตรอกซอกซอยทะลุถึงกันจากถนนไปถึงถนน เป็นทางเดินแคบๆ ประมาณ 1-1.5 เมตร

อาคาร

จากแผนที่นี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อาคารอยู่ในพื้นที่หนาแน่นมากขึ้น อาคารในพื้นที่มีอาคาร
ขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้นซึ่งมีการทำเป็นโรงแรมให้แก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากมีการรื้อถอนอาคารเก่าเพื่อสร้างอาคาร
ใหม่จำนวนมาก ส่วนอาคารประเภทของตึกแถวมีมากขึ้น บริเวณหลังตึกแถวริมถนนตะนาว ส่วนอาคารบริเวณ
หัวมุมถนนราชดำเนิน หรือกรมประชาสัมพันธ์เดิมได้มีการรื้อถอนออกไป

- กองสลากกินแบ่งรัฐบาล ตั้งอยู่ถนนราชดำเนินกลาง ติดกับกรมประชาสัมพันธ์
- กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนินกลาง บริเวณสี่แยกคอกวัว
- สถานีตำรวจนครบาลวัดชนะสงคราม ตั้งอยู่บริเวณถนนจักรพงษ์ ตรงข้ามวัดชนะสงคราม ตั้งแต่
ก่อนช่วงที่ 2 แต่ได้มีการรื้อสร้างอาคารขึ้นใหม่เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 3 ชั้น ส่วนด้านหลังสถานีจะเป็น
อาคารพักอาศัยของครอบครัวตำรวจ ซึ่งมีลักษณะเป็นแฟลตสูง 4 ชั้น

แปลงที่ดิน

ลักษณะของแปลงที่ดินมีการขอยพื้นที่เล็กลง บางแปลงที่ดินมีการก่อสร้างอาคารจนเต็มแปลงที่ดิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเมืองบริเวณถนนข้าวสาร

แผนที่ 1 พ.ศ. 2430

ทางสัญจร

- ทางสัญจรทางบก ประกอบด้วย ถนนหลักคือ ถนนสะพานเสี้ยว(ถนนจักรพงษ์ในปัจจุบัน) ถนนตระนาว ถนนข้าวสาร ถนนบ้านแขก มีทางเดินเท้าเล็กเพื่อเข้าสู่อาคารบ้านเรือน
- การสัญจรทางน้ำ ประกอบด้วยคลองคูเมืองเป็นทางสัญจรหลัก และมีการใช้คลองวัดชนะสงคราม มีทางน้ำแยกเข้าไปยังบ้านเรือน มีทางน้ำให้เห็นเป็นจำนวนมากคาดว่าน่าจะมีการทำการปลูกพืชพันธุ์ในพื้นที่ ทางน้ำบางส่วนถูกนำมาใช้เป็นแนวแบ่งเขตที่ดิน

อาคาร

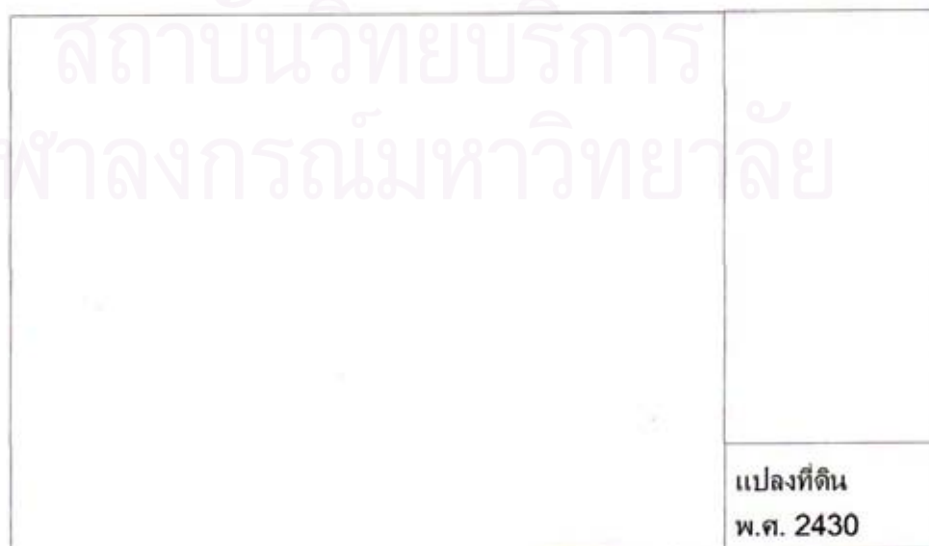
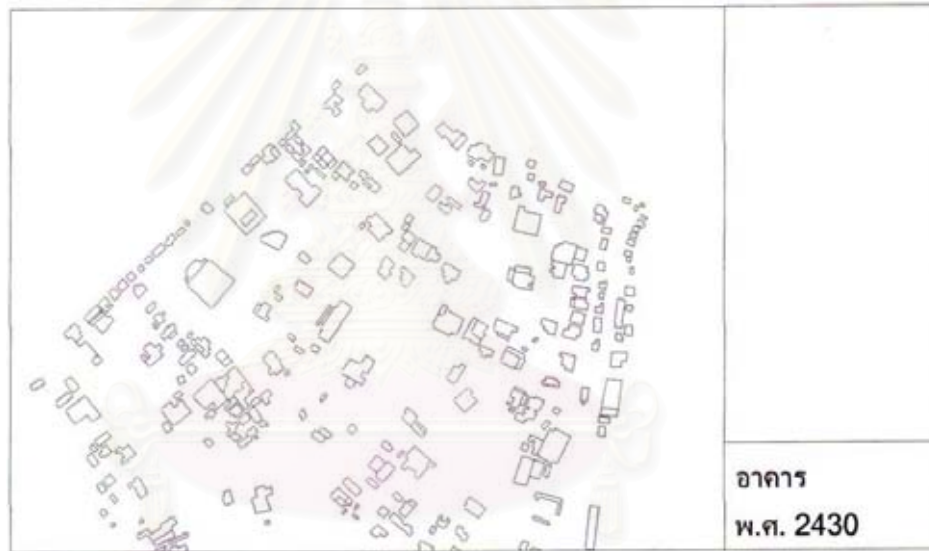
- อาคารในพื้นที่อาคารหลังใหญ่เป็นอาคารที่มีรูปแบบจากตะวันตก ส่วนใหญ่เป็นวังเจ้านายและข้าราชการ
- ส่วนเรือนหลังเล็กๆ เป็นเรือนหลายหลังล้อมชาน ลักษณะคล้ายเรือนไทย

แปลงที่ดิน

- จากแผนที่ มีการแบ่งแนวที่ดินให้เห็นบ้าง ในบางพื้นที่ ส่วนพื้นที่บริเวณรอบถนนข้าวสารนั้นไม่มีการแบ่งที่ดิน แต่จะเห็นขอบเขตได้จากทางน้ำในพื้นที่และถนนที่เป็นทางเข้าสู่อาคาร
- วังพระองค์เจ้าโตสินี เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ อยู่ตรงข้ามวัดชนะสงครามและติดถนนข้าวสาร
  - วังกรมหมื่นวรวิวัฒน์สุภากร เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เช่นเดียวกัน อยู่ริมถนนข้าวสารใกล้กับวังของพระองค์เจ้าโตสินี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 1 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2430

แผนที่ 2 พ.ศ. 2450

ทางสัญจร

- ทางสัญจรทางบก มีการตัดถนนราชดำเนินกลาง ส่วนถนนที่มีอยู่เดิมได้ทำการขยายให้มีขนาดใหญ่ขึ้น มีถนนย่อยแยกเข้าจากอาคารบ้านเรือนโดยตรง บางแห่งเป็นลักษณะทางเข้าแบบฝรั่งและทำสวนแบบฝรั่ง นอกจากนี้แล้วมีการใช้รถรางร่วมด้วย
- ทางสัญจรทางน้ำ เริ่มลดลงเนื่องจากการสัญจรทางบกเป็นที่นิยมมากขึ้นแต่ยังมีคลองวัดชนะสงคราม และทางน้ำบางแห่งยังคงมีการใช้งานอยู่ หรือใช้เป็นเส้นแนวขอบเขตที่ดิน

อาคาร

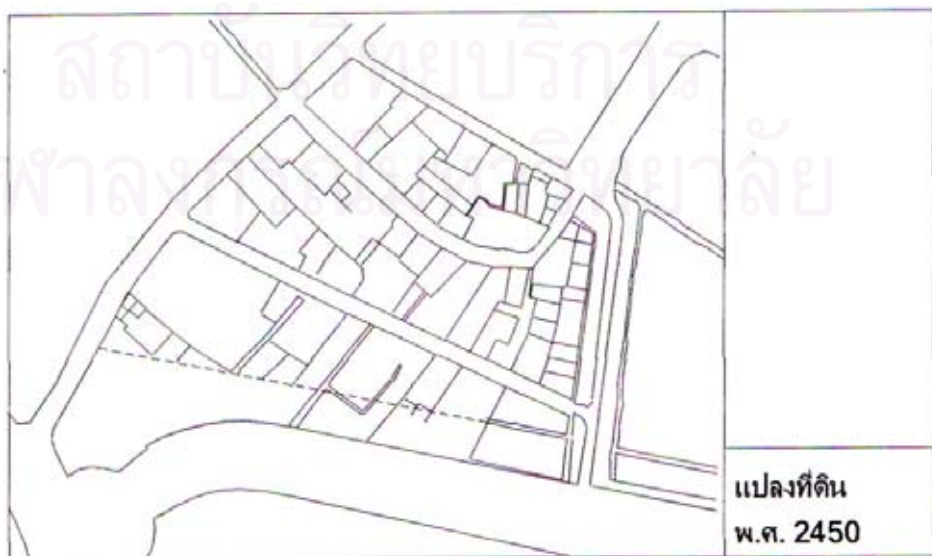
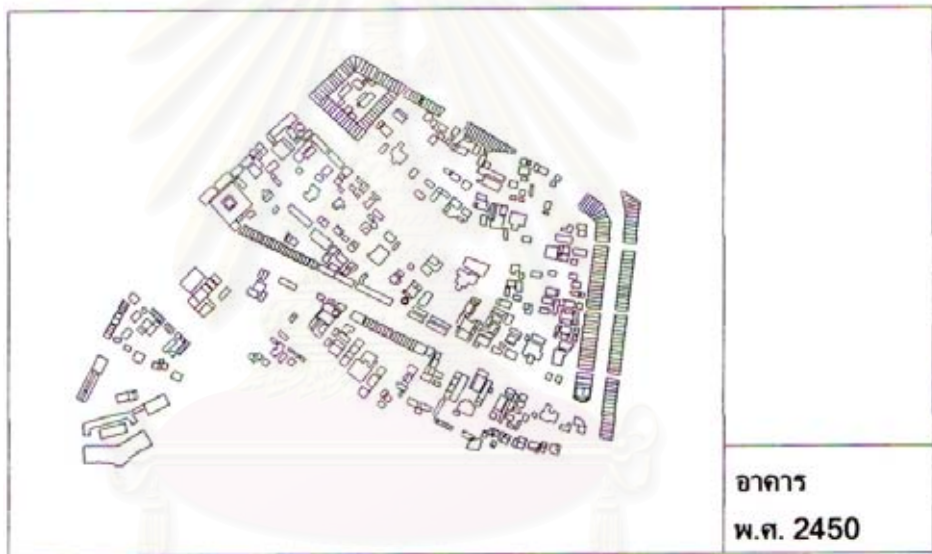
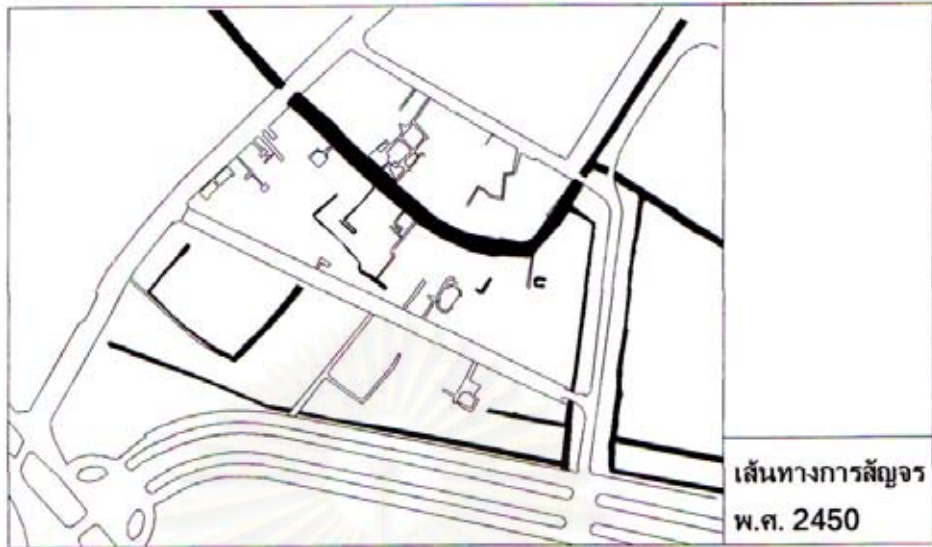
- อาคารในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารที่ต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนหน้านี้นี้คือ จะพบอาคารแบบฝรั่งที่ส่วนใหญ่เป็นวังเจ้านาย ข้าราชการ กับอาคารบ้านเรือนที่เป็นแบบเรือนรอบชาน นอกจากนี้แล้วยังพบอาคารเล็กๆ เพิ่มขึ้นในพื้นที่
- มีการสร้างอาคารขนาดใหญ่อย่างห้างแบดแมนแอนด์โกบริเวณริมถนนพระราชดำเนินกลาง
- พบการสร้างอาคารแถว บริเวณริมถนนตะนาว และบริเวณริมถนนจักรพงษ์กับคลองวัดชนะสงคราม เป็นลักษณะของตึกแถวที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน สิงคโปร์ โดยเจ้าของที่ดินมีการสร้างตึกแถวด้านหน้าเต็มพื้นที่ เหลือช่องทางเข้าเป็นทางเข้าอาคารใต้ตึกแถว โดยตึกแถวนี้ให้เช่า ทำการค้า ส่วนด้านหลังใช้เป็นที่พักอาศัย อย่างเช่นบ้านไกรจิตติ

แปลงที่ดิน

- เริ่มมีการแบ่งเส้นแนวแปลงที่ดินชัดเจนขึ้น ส่วนบริเวณทางด้านใต้ของถนนข้าวสารจะเป็นพื้นที่แปลงขนาดใหญ่กว่าบริเวณอื่นๆ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของวังเจ้านายและข้าราชการสำคัญ ส่วนอีกฝั่งหนึ่งของถนนข้าวสารจะมีขนาดเล็กลง จนกระทั่งขึ้นไปเหนือคลองวัดชนะสงคราม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 2 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2450

แผนที่ 3 พ.ศ. 2475

การสัญจร

- การสัญจรทางบก คือถนนเดิมต่อเนื่องมาจากถนนเดิม ในแผนที่ปี พ.ศ. 2450 มีการถมทางน้ำที่ขนานกับถนน เช่น บริเวณริมถนนราชดำเนิน
- การสัญจรทางน้ำ ยังสามารถพบได้บริเวณคลองรามบุตรี และบริเวณด้านหลังถนนตะนาว

อาคาร

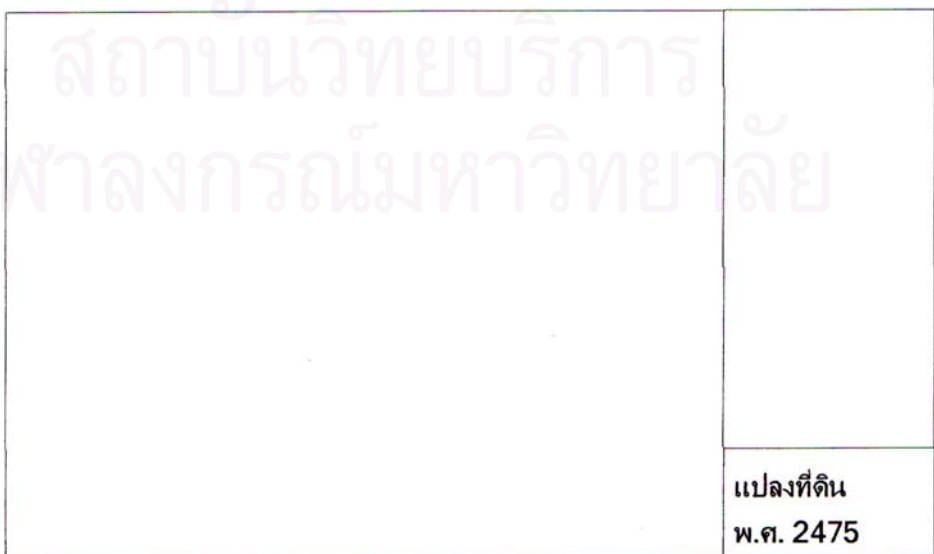
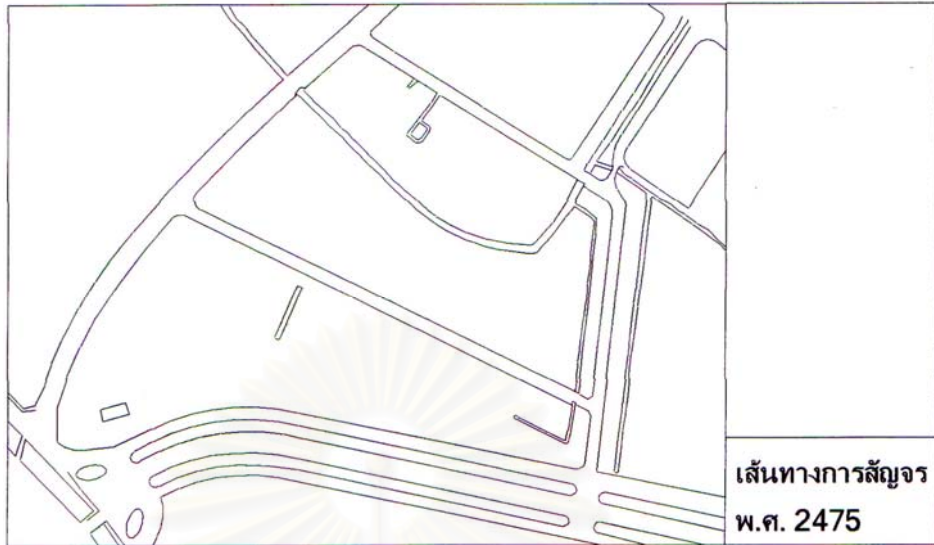
- อาคารในพื้นที่หนาแน่นขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ตั้งของวังเจ้านาย กลายเป็นอาคารหลังเล็ก ๆ กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร อาคารขนาดใหญ่ที่เป็นบ้านแบบฝรั่งที่มีอยู่เดิม ส่วนบ้านไม้สองชั้นพบได้มากขึ้น
- ตึกแถวริมถนนพบได้มากขึ้น จึงพบตึกแถวได้เกือบตลอดแนวถนน ในบางครั้งมีการสร้างตึกแถวในถนนซอยด้วย

แปลงที่ดิน

- การแบ่งแปลงที่ดินเป็นการแบ่งพื้นที่จากเดิม โดยพื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่อย่างวังพระองค์เจ้าไฉลิ่ง และกรมหมื่นวรวัฒน์สุภากร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2475

แผนที่ 4 พ.ศ. 2511

การสัญจร

- การสัญจรทางบก คือถนนเดิมที่ใช้ต่อมา โดยการสัญจรทั้งหมดของพื้นที่เป็นการสัญจรทางบกทั้งหมดแล้ว มีการถมคลองวัดชนะสงครามเป็นถนนรามบุตรีและบริเวณที่เคยเป็นทางน้ำในพื้นที่ที่มีการถมเป็นถนนหมดแล้ว

อาคาร

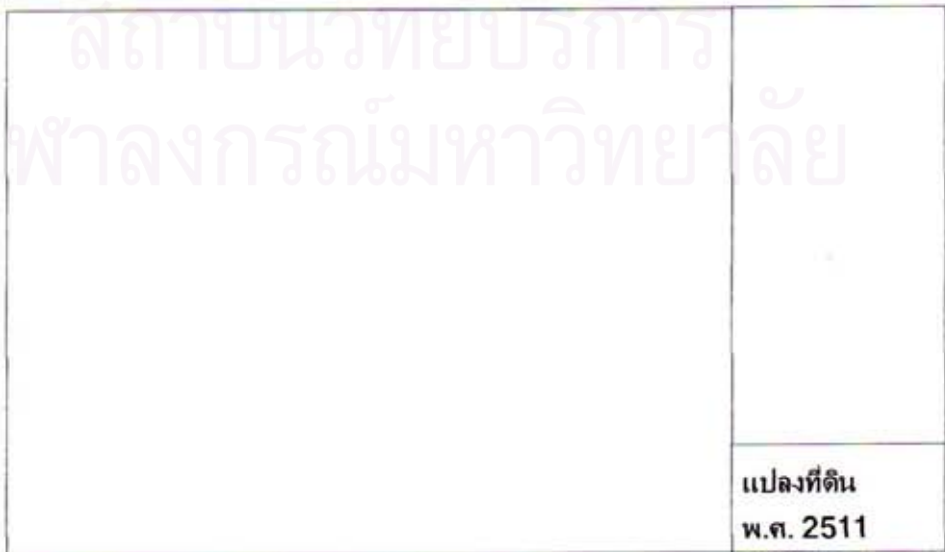
- อาคารในพื้นที่หนาแน่นขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารหลังเล็กๆ ที่กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร อาคารขนาดใหญ่ที่เป็นบ้านแบบฝรั่งที่มีอยู่เดิมลดลง ส่วนบ้านแบบเรือนชานไม่พบแล้ว
- มีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ริมถนนราชดำเนินกลางใช้เป็นอาคารราชการ
- มีอาคารที่สร้างขึ้นใหม่เป็นโรงแรมหลายแห่ง โดยเป็นอาคารค่อนข้างมีขนาดใหญ่
- ตึกแถวริมถนนพบได้มากขึ้น จึงพบตึกแถวได้เกือบตลอดแนวถนน ในบางครั้งมีการสร้างตึกแถวในถนนซอยด้วย

แปลงที่ดิน

- การแบ่งแปลงที่ดินเป็นการแบ่งพื้นที่จากเดิม มีการแบ่งซอยที่ดินเป็นพื้นที่เล็กๆ ลงกว่าเดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2511

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5 พ.ศ. 2543

การสัญจร

- การสัญจรในพื้นที่เป็นการสัญจรทางบกทั้งหมด โดยบริเวณถนนข้าวสารและถนนรามบุตรีเป็นถนนคนเดิน ที่จะมีการปิดถนนในเวลากลางคืน ส่วนเส้นทางการสัญจรภายในกลายเป็นถนนที่มีการทะลุเชื่อมต่อกันได้

อาคาร

- อาคารมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเนื่องจากพื้นที่บริเวณกลายเป็นที่มีมูลค่าสูง จึงมีการทุบอาคารเดิมทิ้งและสร้างอาคารใหม่จำนวนมาก โดยอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารขนาดใหญ่ เพื่อใช้ในการทำเป็นเกสต์เฮ้าส์สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พื้นที่ที่เคยโล่งว่างก็มีการทำสิ่งก่อสร้างให้ใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า
- พบอาคารประเภทตึกแถวเป็นจำนวนมาก มีการทุบตึกแถวเก่าแล้วสร้างใหม่ให้สูงกว่าเดิม
- อาคารเก่าๆ ในพื้นที่พบน้อยลงมาก เนื่องจากมีการทุบอาคารทิ้งลงสร้างอาคารเต็มพื้นที่

แปลงที่ดิน

- แปลงที่ดินมีการแบ่งซอยมากกว่าเดิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอาคารตึกแถว อาคารแถวที่มีการแบ่งซอยแปลงที่ดินตามคูหาของตึก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2543

2430

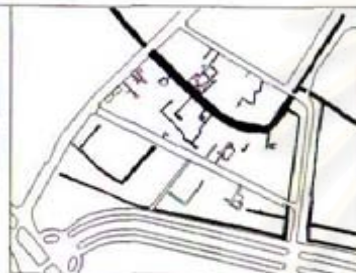
2450

2475

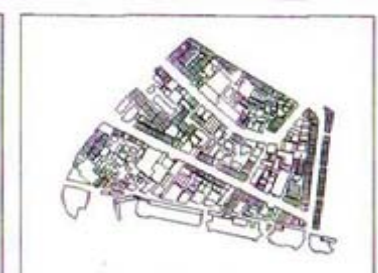
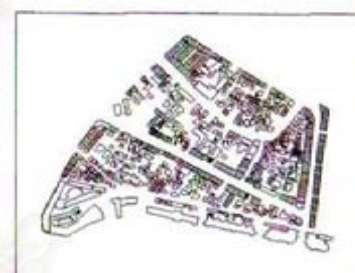
2511

2543

ทางสัญจร

อาคาร

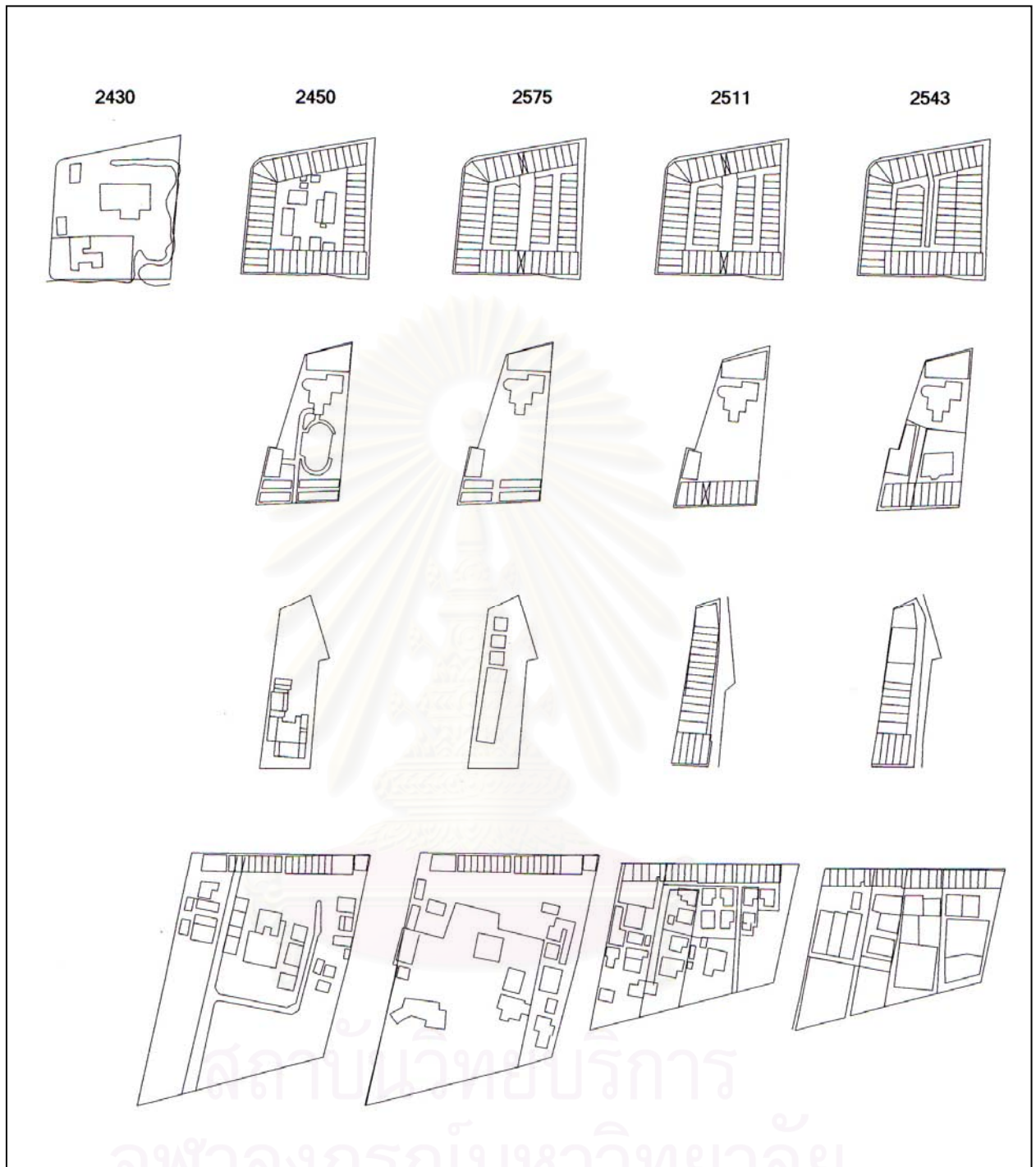

แปลงที่ดิน

แผนที่ 4.13 แสดงบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

แผนที่ 4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพในแปลงที่ดิน

เมื่อทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในแปลงที่ดิน เป็นการเปรียบเทียบองค์ประกอบกายภาพของพื้นที่ ซึ่งแสดงให้เห็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา โดยยกตัวอย่างใน 4 พื้นที่ ดังนี้

กลุ่มห้องแถวบริเวณถนนรามบุตรี การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่บริเวณตึกแถวถนนรามบุตรี จากการเปรียบเทียบแผนที่พบว่า แต่เดิมนั้นพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ของบ้านเรือน เป็นบ้านขนาดใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้จากแผนที่ปี พ.ศ. 2430 ต่อมาในปี พ.ศ. 2450 ได้มีการรวมแปลงที่ดินขึ้น แล้วสร้างอาคารแถว 2 ชั้น ล้อมรอบที่ว่างของพื้นที่ ส่วนบ้านที่อยู่ภายในก็ถูกรื้อลง และมีการบ้านหลายหลังในพื้นที่เดียว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการสร้างอาคารแถวในพื้นที่ว่างภายใน เป็นอาคารตึกแถวสูง 3 ชั้น ปัจจุบันยังคงอยู่ มีเพียงอาคารในบางส่วนคือส่วนที่อยู่ด้านหัวมุมถนนด้านนี้และถนนจักรพงษ์มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการทุบตึกเก่าและสร้างเป็นตึกแถวสมัยใหม่สูง 4 ชั้น และมีการต่อเติมด้านหลังของตึกแถว

กลุ่มบ้านเก่า การเปลี่ยนแปลงในบริเวณบ้านเก่า จากแผนที่แสดงวิวัฒนาการ โดยยกตัวอย่างจากบ้านไกรจิตติ พบว่า ในปี พ.ศ. 2450 บ้านไกรจิตติเป็นอาคารเดี่ยวขนาดใหญ่ในแปลงที่ดิน ซึ่งเป็นอาคารตึกแบบฝรั่ง และแสดงทางสัญจรภายในพื้นที่ซึ่งมีรูปแบบจากต่างประเทศ ต่อมาในแผนที่ปี พ.ศ. 2475 บ้านเดิมยังคงอยู่ แต่มีการสร้างอาคารตึกแถวริมถนนข้าวสาร เพื่อทำการค้า ลักษณะของตึกแถวในสมัยนั้นมีการแบ่งออกเป็นอาคารส่วนหน้าและส่วนหลัง ต่อมาจากแผนที่ ในปี พ.ศ. 2511 เริ่มมีการสร้างอาคารเพิ่มขึ้นพื้นที่ บริเวณด้านหน้าของบ้าน และมีการสร้างตึกแถวริมถนนรามบุตรีขึ้น เพื่อทำการค้า เช่นเดียวกับถนนถนนข้าวสาร เป็นอาคารชั้นเดียว หลังคาปูด้วยกระเบื้องแก้ว ในแผนที่ปี พ.ศ.2543 พบว่า บริเวณบ้านไกรจิตติ มีการแบ่งที่ดินในส่วนด้านหน้าของอาคาร เพื่อสร้างเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น และมีการสร้างอาคารด้านหน้าอาคารให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงในบริเวณบ้านไกรจิตติ มีการรื้อบ้านพักอาศัยด้านหน้า เพื่อสร้างอาคารใหม่ ส่วนอาคารด้านหลังมีการเพิ่มความสูงอาคารจากอาคารชั้นเดียวเป็นอาคาร 2 ชั้น ส่วนตึกแถวด้านหน้ามีการทุบผนังออก แต่ยังคงโครงสร้างเดิมของอาคารไว้

ตึกแถวข้างบ้านไกรจิตติ จากแผนที่ปี พ.ศ. 2450 แต่เดิมในแปลงที่ดินนี้ เป็นบ้านพักอาศัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการสร้างอาคารชั้นริมที่ดินด้านหนึ่ง มีการสร้างเป็นตึกแถวในเวลาต่อมา และใช้ที่ดินด้านที่ว่างเป็นเส้นทางการสัญจร เชื่อมพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันทางสัญจรนี้ได้เปลี่ยนเป็นทางเชื่อมต่อหลักระหว่างถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี

ที่ดินกรมหมื่นวรวัจน์สุภากร แปลงที่ดินของกรมหมื่นวรวัจน์สุภากร เป็นตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงที่ดินขนาดใหญ่ในบริเวณถนนข้าวสาร โดยจากเดิมเป็นบ้านหลังใหญ่อาคารหลังเล็กโดยรอบ และมีการสร้างอาคารแถว บริเวณริมถนนข้าวสาร ต่อมาในปีพ.ศ. 2475 แบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลงใหญ่ๆ 2 แปลง ต่อมาที่ดินได้แบ่งย่อยลงเป็นพื้นที่เล็กๆ อาคารหลังใหญ่ถูกรื้อลงและเปลี่ยนเป็นอาคารขนาดเล็กๆ ซึ่งยังคงเป็นที่พักอาศัยของชุมชน ต่อมาจากแผนที่ในปี พ.ศ. 2543 อาคารบ้านเรือนได้ถูกรื้อลงและสร้างเป็นอาคารขนาดใหญ่

จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในแปลงที่ดินพบว่า วิวัฒนาการได้ส่งผลให้ถนนข้าวสารมีลักษณะอย่างในปัจจุบัน โดยลักษณะที่ทำให้ถนนข้าวสารมีลักษณะพิเศษ พบว่าการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในลักษณะต่างๆ ดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ถนนข้าวสารมีลักษณะเฉพาะตัว เช่น พื้นที่ของอาคารที่เป็นบ้านเก่า ซึ่งมีการพัฒนาการของพื้นที่ปิดล้อมที่เกิดจากวิวัฒนาการของเมืองในช่วงเวลาเวลาต่างๆ หรือการแบ่งแปลงที่ดินให้เล็กลง ทำให้เกิดซอกและซอย และเกิดเส้นทางเชื่อมต่อภายใน

4.3 สรุปการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมือง

การวิเคราะห์องค์ประกอบกายภาพเมืองในด้านต่างๆ ทั้งโครงข่ายการสัญจร ที่ว่าง และองค์ประกอบกายภาพสถาปัตยกรรม ทั้งในอดีตและปัจจุบันซ้อนทับกันเป็นโครงข่ายของเมือง ทั้งนี้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร พบว่า การเปลี่ยนแปลงมีการอ้างอิงขึ้นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ โดยลักษณะของการสัญจรของเมืองมีการพัฒนาการขึ้นจากโครงสร้างทางด้านการสัญจรของพื้นที่ เช่น ถนนรามบุตรี ที่เคยเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำที่เชื่อมมาจากวัดชนะสงคราม และยังคงรักษากายภาพเดิม ทั้งขอบเขตและรูปร่างของคลองวัดชนะสงคราม หรือในส่วนของทางสัญจรทางบก เช่น ถนนข้าวสาร ที่เคยเป็นตรอกทางเดินเล็กๆ และเป็นท่าขึ้นข้าวสาร ก็ยังคงรักษาแนวของถนนเดิม แต่มีการขยายขนาดขึ้น ในช่วงที่มีการปรับปรุงถนนในสมัยรัชกาลที่ 5 รวมไปถึงถนนบริเวณถนนตะนาว ถนนจักรพงษ์ ถนนตานี ที่ยังคงรักษาแนวของถนนไว้ได้ เช่นเดียวกับถนนข้าวสาร

นอกจากนี้ รูปร่างของแปลงที่ดิน มีการพัฒนาขึ้นจากกรอบแปลงที่ดินเดิม แต่มีการแบ่งซอยแปลงพื้นที่เล็กลง เป็นผลให้องค์ประกอบทางด้านอาคารมีการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของแปลงที่ดินที่เล็กลง เป็นอาคารหนาแน่นในพื้นที่ และได้สร้างให้เกิดการสัญจรเล็กๆ เชื่อมต่อพื้นที่ตามแนวรั้วอาคารและขอบเขตของแปลงที่ดิน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพของพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร ยังทำให้พบองค์ประกอบกายภาพ ที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งได้แก่ การสัญจรทางน้ำ ได้แก่ ถนนรามบุตรีและทางบก ซึ่งได้แก่ ถนนข้าวสาร และถนนตะนาว หรือองค์ประกอบกายภาพทางด้านอาคาร ได้แก่ เรือนไทยเก่าริมถนนรามบุตรี บ้านไกรจิตติ บ้านพระยาทอง บ้านตัมย้ากุ่ม หรืออาคารตึกแถวเก่าริมถนนตะนาว และบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี เป็นต้น เกิดเป็นเอกลักษณ์ในด้านของอาคารซึ่งเป็นองค์ประกอบกายภาพชุมชน ด้วยการผสมผสานอาคารเก่าและอาคารใหม่ในพื้นที่ นอกจากนี้แล้ว การศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบยังแสดงให้เห็นกลุ่มของอาคารเก่าทั้งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และบริเวณที่มีลักษณะพิเศษ ในหลายกลุ่มด้วยกัน คือ อาคารแถวเก่าบริเวณถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี อาคารแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว โดยกลุ่มอาคารที่ช่วยส่งเสริมลักษณะพิเศษให้กับถนนข้าวสาร ได้แก่ กลุ่มบ้านพักอาศัยบริเวณตรอกมะยม

การเปลี่ยนแปลงในด้านของการเชื่อมต่อที่ว่างบริเวณถนนข้าวสาร ในช่วงแรกของการพัฒนาการของเมือง มีการแบ่งแยกทางสัญจรและบริเวณที่พักอาศัย ออกจากกันอย่างชัดเจน รวมไปถึงแยกการสัญจรของรถและ

คน เมื่อเวลาผ่านไปการเชื่อมโยงของที่ว่างมีมากขึ้น จนในปัจจุบันการเชื่อมโยงของที่ว่างมีความต่อเนื่องจากพื้นที่ของถนนเชื่อมต่อกับที่ว่างบริเวณอาคาร การรั้วรั้วออก บริเวณบ้านพระยาทรง การเปิดพื้นที่ภายในเพื่อประกอบกิจการ เช่น บริเวณบ้านไกรจิตติ การเปิดเส้นทางเชื่อมต่อกัน เช่นร้านต้มยำกุ้ง หรือการเชื่อมโยงที่ว่างด้วยทางสัญจรเล็กในพื้นที่ ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ในด้านที่ว่าง ที่เชื่อมโยงโครงสร้างของการสัญจรและที่ว่างเข้าด้วยกัน รวมไปถึงมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในด้านที่ว่างเป็นอาคาร จากกลุ่มอาคารปิดล้อมพื้นที่ว่าง การรวมกลุ่มอาคารให้เป็นอาคารเดี่ยว โดยการสร้างหลังคาคลุมพื้นที่ ซึ่งรูปแบบที่เกิดขึ้นใหม่ ที่เกิดจากความต้องการพื้นที่เพื่อประกอบกิจการ เป็นเอกลักษณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นใหม่บนถนนข้าวสาร และส่งเสริมให้พื้นที่ที่มีความน่าสนใจมากขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้แล้วเมื่อทำการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพในแปลงที่ดิน ได้แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่เกิดจากพัฒนาการของเมืองในช่วงเวลาต่างๆ กัน ส่งผลให้ถนนข้าวสารมีลักษณะเช่นในปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การเสนอแนวทางเพื่อการอนุรักษ์

จากการศึกษาเพื่อหาคำตอบประกอบเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งแบ่งได้เป็นองค์ประกอบในด้านโครงสร้าง และองค์ประกอบในด้านความหมาย ในส่วนของโครงสร้างจะเป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพชุมชน โดยเปรียบเทียบจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบกายภาพของพื้นที่ ส่วนองค์ประกอบในด้านความหมาย มาจากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ โดยจะพิจารณาเพื่อหาเอกลักษณ์ของพื้นที่ในด้านการรับรู้ต่อพื้นที่ ในบทนี้จะทำการพิจารณาองค์ประกอบทั้งทางด้านโครงสร้าง และด้านความหมายของบริเวณถนนข้าวสาร มาสรุปถึงความสำคัญ และพิจารณาองค์ประกอบกายภาพที่ยังคงอยู่ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์ โดยการนำเสนอถึงความสำคัญของโครงสร้างและความหมายของบริเวณถนนข้าวสาร

5.1 องค์ประกอบถนนข้าวสารเพื่อการอนุรักษ์

5.1.1 องค์ประกอบด้านโครงสร้างบริเวณถนนข้าวสาร

จากการศึกษาความเป็นมา วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพบริเวณถนนข้าวสารสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพบริเวณถนนข้าวสาร มีการเปลี่ยนแปลงโดยอ้างอิงจากภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ที่มีการพัฒนาโครงข่ายการสัญจร ที่ยังคงรักษาแนวและขอบเขตที่ดินไว้ได้ แต่เป็นการพัฒนาขึ้นตามการพัฒนาการของเมือง รวมไปถึงลักษณะของแปลงที่ดินที่รักษาขอบเขตไว้ได้เช่นเดียวกัน แต่มีการแบ่งซอยพื้นที่ที่เล็กลง ส่วนองค์ประกอบกายภาพในด้านของพื้นที่และอาคาร แสดงถึงวิถีชีวิตในอดีต ลักษณะของการพัฒนาพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา ตามการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการของเมือง จากการศึกษพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบริเวณถนนข้าวสาร คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ส่วนการศึกษการเปลี่ยนแปลงในแปลงที่ดิน แสดงให้เห็นลักษณะพิเศษของบริเวณถนนข้าวสาร จากลักษณะของตรอกซอกซอยและที่ว่างที่เกิดขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมือง

แนวทางในการอนุรักษ์บริเวณถนนข้าวสารบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพเมือง

แนวทางในการอนุรักษ์จะทำการพิจารณาจาก องค์ประกอบกายภาพเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการของเมืองที่สร้างลักษณะเฉพาะของบริเวณถนนข้าวสาร ในขณะที่เดียวกันควรคำนึงถึงในเรื่องของการรักษาขนาดของชุมชน สำหรับบริเวณถนนข้าวสารเป็นพื้นที่ที่มีองค์ประกอบกายภาพด้านอาคารที่

มีความหลากหลาย และในปัจจุบันอาคารที่เกิดขึ้นใหม่บนถนนข้าวสารส่วนใหญ่มีการรีโนเวทอาคารเพื่อสร้างเป็นอาคารขนาดใหญ่เพื่อประกอบการประเภทโรงแรม เนื่องจากสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก

ตัวอย่างของอาคารรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นบนถนนข้าวสาร ได้แก่ มะยมบุรี ซึ่งเป็นโรงแรมที่ใช้แนวคิดของการนำรูปแบบอาคารเก่า การทอนขนาดอาคารให้เข้ากับขนาดของชุมชนมาใช้ ร่วมกับการเปิดพื้นที่ว่าง ซึ่งถือเป็นแนวคิดในการออกแบบลักษณะทางกายภาพให้กลมกลืนกับพื้นที่เดิม แต่การรวมแปลงที่ดินกับการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงขนาดของชุมชน ตัวอย่างแนวคิดในการอนุรักษ์จึงเป็นแนวคิดในการนำเอาองค์ประกอบชุมชนที่มีอยู่มาใช้ในการออกแบบ เช่น พื้นที่บริเวณตรอกมะยมที่มีการรวมกลุ่มของเกสต์เฮาส์สามารถออกแบบให้มีการใช้พื้นที่ร่วมกัน โดยใช้อาคารเดิม ซึ่งเป็นการส่งเสริมลักษณะพิเศษของถนนข้าวสาร และรักษาขนาดของชุมชนในเวลาเดียวกัน เป็นต้น

แนวทางในการอนุรักษ์โครงสร้างบริเวณถนนข้าวสาร

องค์ประกอบกายภาพในด้านโครงสร้าง ได้แก่ เส้นทางการสัญจร สถาปัตยกรรม และพื้นที่โล่งว่าง ซึ่งจากการพิจารณาบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ คุณค่าในด้านต่างๆ และเอกลักษณ์ในด้านโครงสร้างและความหมาย จะสามารถสรุปแนวทางในการอนุรักษ์จัดการกายภาพโครงสร้างบริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

การส่งเสริมความหมายในด้านประวัติศาสตร์ สามารถทำได้โดย

- การออกแบบให้นำเสนอลักษณะทางกายภาพในอดีต เช่น การออกแบบลายพื้น แสดงขอบเขตของถนนหรือระบบการสัญจรในอดีต เป็นต้น
- การจัดทำป้ายเพื่ออธิบายความหมาย ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญ หรือความเกี่ยวพันกับบุคคลสำคัญ
- การจัดทำแผนที่เพื่อแนะนำเส้นทาง หรือบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
- การจัดการข้อมูลทางเอกสาร เช่น การจัดทำข้อมูลอาคาร เส้นทาง และกิจกรรม เป็นต้น

เส้นทางการสัญจร

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพ แสดงให้เห็นเส้นทางการสัญจรที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น ถนนข้าวสาร ที่เคยเป็นท่าขึ้นข้าวสารเป็นที่มาของชื่อถนนข้าวสาร และถนนรามบุตรี ซึ่งเคยเป็นคลองรามบุตรี โครงข่ายการสัญจรของเมืองเก่าที่สามารถเห็นได้จากรูปร่างโค้งของถนน เนื่องจากการพัฒนาการสัญจรทางน้ำเป็นทางบก เป็นต้น แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงกายภาพในด้านโครงสร้าง จึงพิจารณาความหมายทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ร่วมกับการปรับปรุงกายภาพของพื้นที่ให้ส่งเสริมความหมายและให้มีการใช้งานที่เหมาะสม ทั้งนี้การจัดการกายภาพการสัญจรของพื้นที่แบ่งออกได้ใน 2 ลักษณะ คือ การอนุรักษ์ความหมายและการจัดการลักษณะกายภาพของเส้นทางการสัญจรของพื้นที่ให้มีการใช้งานที่ดีขึ้น ดังนี้

การอนุรักษ์ความหมายเส้นทางการสัญจรในด้านประวัติศาสตร์ สามารถทำได้โดย

- การออกแบบถนนให้นำเสนอลักษณะทางกายภาพของถนนในอดีต เช่น การออกแบบลายพื้นแสดงขอบเขตของถนนหรือระบบการสัญจรในอดีต เป็นต้น
- ทำป้ายเพื่ออธิบายความหมาย ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญ หรือความเกี่ยวพันกับบุคคลสำคัญ

การจัดการลักษณะกายภาพของเส้นทางการสัญจรของพื้นที่ให้มีการใช้งานที่ดีขึ้น

- การจัดระบบการจราจรให้มีความปลอดภัย เช่น การควบคุมทิศทางการเดินรถ การแยกการสัญจรของคน รถ ให้ชัดเจน เช่น การกำหนดช่วงเวลาที่ยืดหยุ่นในการเปิดปิดถนน ในบริเวณที่มีถนนคนเดิน
- การจัดระเบียบการใช้ถนนและทางเท้า ให้สะดวกต่อผู้ใช้งาน เช่น การจัดพื้นที่การควบคุมหาบเร่งแฉงลอย เป็นต้น

องค์ประกอบกายภาพ

การอนุรักษ์บริเวณถนนข้าวสาร เนื่องจากพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงในด้านองค์ประกอบมาก และมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองของลักษณะทางธุรกิจของพื้นที่ แนวทางในการอนุรักษ์องค์ประกอบกายภาพและสถาปัตยกรรมจึงไม่ใช่การอนุรักษ์ลักษณะอาคารอย่างเต็มรูปแบบ แต่ให้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อการใช้ประโยชน์ทางธุรกิจการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมภายในพื้นที่ศึกษาสามารถแบ่งออกเป็นระดับได้ดังนี้

- บริเวณที่มีการอนุรักษ์ในระดับที่ 1 เป็นกลุ่มอนุรักษ์ควบคุม คือ กลุ่มอาคารอนุรักษ์ที่เป็นอาคารสำคัญ มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราวของสถานที่ บุคคล และคุณค่าในทางสถาปัตยกรรม ด้วยรูปแบบของอาคาร อาคารในกลุ่มนี้ ได้แก่ เรือนไทยริมถนนรามบุตรี บ้านพระยาทรง บ้านไกรจิตติ บ้านตัมย่ากุ่ม รวมไปถึงอาคารที่แสดงคุณค่าในความเป็นกลุ่มด้วย ได้แก่ กลุ่มอาคารบริเวณถนนตะนาว กลุ่มอาคารบริเวณหัวมุมถนนรามบุตรี และถนนจักรพงษ์ ซึ่งเป็นอาคารสำคัญต้องรักษาความแท้ของอาคาร ในลักษณะทางสถาปัตยกรรมเอาไว้ แต่เนื่องจากความต้องการพื้นที่เพื่อธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อยู่ตลอดเวลา จึงควรให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคารได้ แต่ควรจำกัดลักษณะการใช้งาน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงวัสดุอาคาร สี ส่วนอาคารที่มีคุณค่าความเป็นกลุ่ม ให้มีการอนุรักษ์ความเป็นกลุ่มของอาคารไว้

อาคารเหล่านี้ถือเป็นอาคารสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และสร้างเอกลักษณ์ในด้านบรรยากาศให้กับบริเวณถนนข้าวสาร และในฐานะส่วนหนึ่งของเมืองเก่ารัตนโกสินทร์

- บริเวณที่มีการอนุรักษ์ในระดับที่ 2 คือ อาคารที่มีคุณค่าในฐานะของการเป็นย่านพักอาศัย ซึ่งเป็นกลุ่มของอาคารเก่าที่ยังสามารถพบได้ในบางพื้นที่ ได้แก่บริเวณตรอกมะยม ซึ่งยังมีความเป็นกลุ่มอาคารชุมชนที่ชัดเจน และบริเวณด้านหลังตึกแถวเก่าริมถนนตะนาว อาคารในลักษณะนี้เป็นอาคารบ้านเรือนซึ่งไม่ได้มีลักษณะพิเศษหรือคุณค่าในทางสถาปัตยกรรม แต่มีคุณค่าในด้านของวิถีชีวิตและลักษณะของอาคารพักอาศัยของชุมชนในอดีต โดยให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารได้ ส่วนอาคารให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและมีการต่อเติมได้บางส่วน แต่เป็นวัสดุที่มีความเหมาะสมกับรูปแบบของอาคาร และไม่ทำลายลักษณะของอาคารพักอาศัย

อาคารในกลุ่มนี้พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชุมชนที่ยังมีการอยู่อาศัย และมีการใช้อาคารในการประกอบกิจการในลักษณะของเกสต์เฮ้าส์สำหรับนักท่องเที่ยว จึงมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไม่มากนักเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ด้านในจากถนนข้าวสาร

- บริเวณที่มีการอนุรักษ์ในระดับที่ 3 เป็นกลุ่มอาคารฟื้นฟู หรืออาคารที่เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ อาคารริมถนนข้าวสาร ควรมีการปรับปรุงให้มีการออกแบบในรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารแถวในพื้นที่อื่นๆ ในกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนในภาพรวม และในส่วนอาคารอื่นๆ บริเวณพื้นที่ถนนข้าวสาร ส่วนอาคารที่มีการสร้างใหม่ ควรให้มีการควบคุมในขนาดอาคาร ความสูง และพื้นที่ครอบครอง เพื่อรักษาขนาดของชุมชน

สำหรับอาคารอนุรักษ์ในกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มอาคารที่พบมากบริเวณถนนข้าวสาร และมีแนวโน้มของการครอบครองที่ดินขนาดใหญ่ รวมไปถึงกฎหมายที่ใช้ในการควบคุม ยังมีจุดอ่อนในเรื่องของการควบคุม ขนาดและรูปแบบของอาคาร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการทำลายสภาพลักษณะของชุมชน รวมไปถึงลักษณะของการเข้าซื้อพื้นที่ในระยะยาว ควรมีมาตรการในการควบคุมขนาดของการประกอบกิจการ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงขนาดของอาคาร และขนาดของชุมชน

พื้นที่โล่งว่างและที่ว่าง

โดยพิจารณา พื้นที่โล่งว่างที่มีความสำคัญในด้านของกิจกรรม รวมไปถึงพื้นที่โล่งว่างภายในกลุ่มอาคาร ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านของการเชื่อมต่อที่ว่าง เป็นเอกลักษณ์ทางด้านโครงสร้างของถนนข้าวสาร

- พื้นที่โล่งว่างที่เป็นทางสัญจร พื้นที่โล่งว่างที่มีกิจกรรม ได้แก่บริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นถนนหลักของกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างเอกลักษณ์ด้วยวัฒนธรรมใหม่ให้กับพื้นที่ และเชื่อมต่อที่ว่างและกิจกรรมไปยังที่ว่างของถนนรามบุตรี หรือเส้นทางการสัญจรของคนที่ลัดเลาะไปในพื้นที่ภายใน โดยรักษารูปแบบของที่ว่าง และปรับปรุงให้มีความปลอดภัย

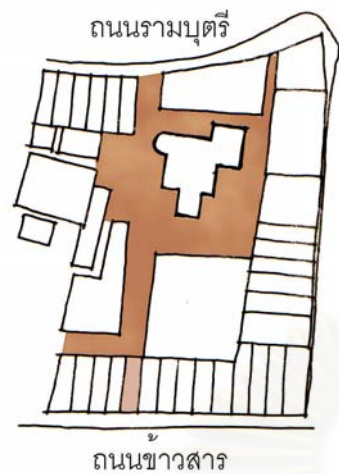

รูปภาพ 5.1 ผังแสดงการสัญจรภายใน
5.2 และ 5.3 การสัญจรภายในพื้นที่

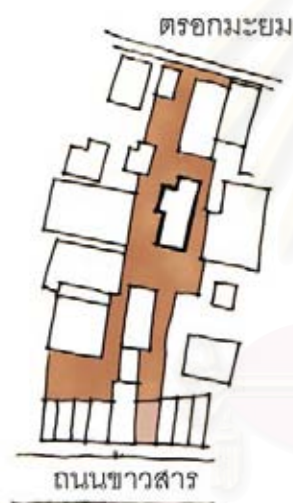

รูปภาพ 5.4 ผังแสดงการสัญจรภายใน
5.5 และ 5.6 การสัญจรภายในพื้นที่

- พื้นที่โล่งว่างส่วนบุคคล เชื่อมต่อกับพื้นที่โล่งว่างภายในกลุ่มอาคาร ซึ่งเป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดบรรยากาศที่ว่างที่เกิดขึ้นจากอาคารเก่าที่ถูกล้อมรอบด้วยอาคาร ได้แก่ บริเวณบ้านพระยาทรง บริเวณบ้านไกรจิตติ บริเวณบ้านต๋มย้ากุ่ม รวมไปถึงบ้านหลังอื่นๆ ที่ปัจจุบันมีการทำในลักษณะเดียวกัน เช่น ร้านฮิปปีบาร์ เป็นต้น เกิดเป็นที่ว่างในลักษณะปิดล้อมในหลายพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะของพื้นที่โล่งว่างที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยในที่ว่างเหล่านี้ให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของอาคารสำคัญได้ ส่วนอาคารที่อยู่ล้อมรอบๆ พื้นที่ให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารได้ แต่อยู่ในขอบเขตของที่ว่างเดิม เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของถนนข้าวสาร และให้เห็นแสดงถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองได้

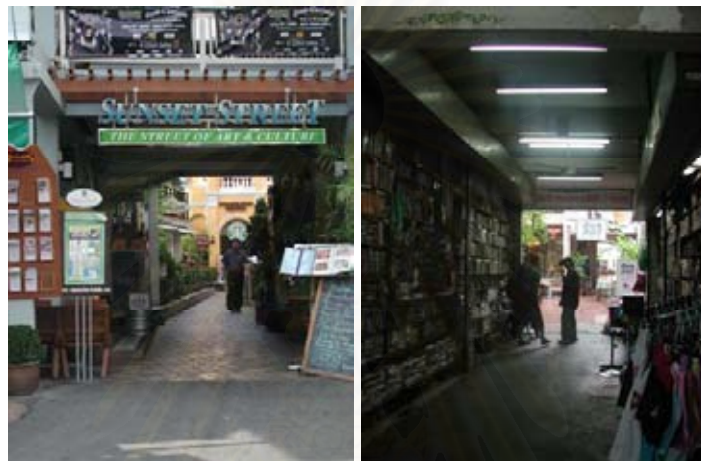
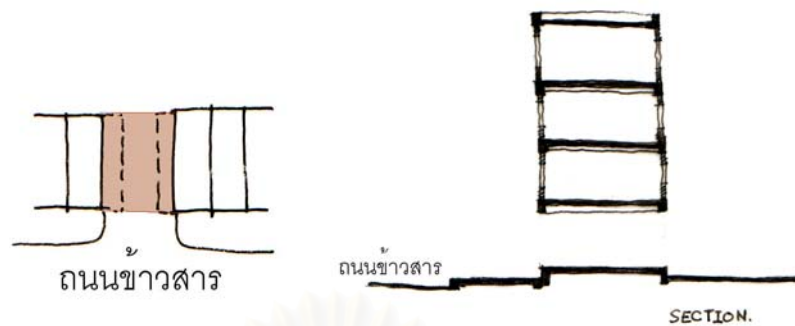

รูปภาพ 5.7 แสดงบริเวณบ้านไกรจิตติ
5.8 บริเวณที่ว่างภายในบ้านไกรจิตติ

รูปภาพ 5.9 แสดงบริเวณบ้านต้มยำกุ้ง
5.10 และ 5.11 บริเวณที่ว่างภายในบ้านต้มยำกุ้ง

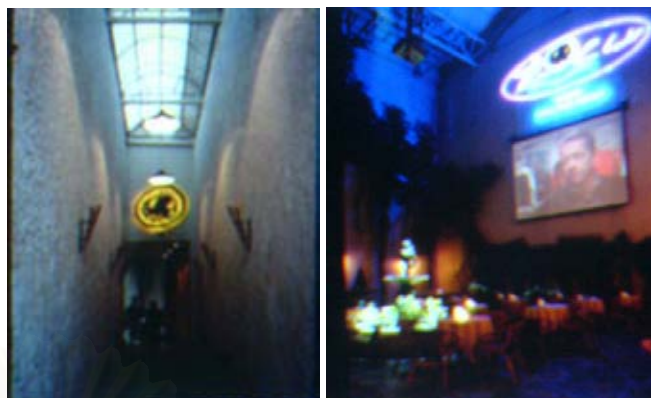
- ที่ว่างกึ่งเปิดโล่ง ได้ถูกอาคาร ควรให้มีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้คงอยู่ในลักษณะของได้ถูกเชื่อมต่อกันด้วย โดยส่วนตัวอาคารด้านหน้าที่มีการใช้เป็นได้ถูก อาจให้มีการเปลี่ยนรูปแบบของอาคารได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาการเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอกของบริเวณถนนข้าวสาร นอกจากส่วนที่เป็นได้ถูกอาคารแล้ว ยังมีทางเชื่อมถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี โดยให้รักษาลักษณะของการสัญจรในลักษณะนี้ไว้ โดยอาจเปลี่ยนรูปแบบอาคารได้ เช่นเดียวกับในลักษณะได้ถูก

รูปภาพ 5.12 ผังแสดงพื้นที่ที่ว่าง

5.13 และ 5.14 บริเวณพื้นที่ที่ว่าง

- ที่ว่างภายในกลุ่มอาคาร ที่ว่างในลักษณะนี้เป็นที่ว่างที่เกิดขึ้นใหม่เนื่องจากความต้องการทางด้านธุรกิจ เป็นเอกลักษณ์ในด้านโครงสร้างของถนนข้าวสาร โดยเกิดขึ้นจากการปิดล้อมจากอาคารโดยรอบ ที่ช่วยส่งเสริมให้พื้นที่ที่มีความน่าสนใจมากขึ้น เช่น อาคารเดอะคลับ เป็นต้น และมีแนวโน้มที่จะเกิดในพื้นที่มากขึ้น โดยรูปแบบอาคารโดยรอบสามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่ยังคงรักษารูปของที่ว่างไว้ แต่อาคารในลักษณะนี้มีแนวโน้มของการผิดกฎหมายอาคาร เนื่องจากเป็นการเชื่อมพื้นที่ให้เป็นอาคารขนาดใหญ่ รวมไปถึงกฎหมายควบคุมอาคาร ในเรื่องการเว้นที่ว่าง อาคารในลักษณะนี้จึงควรมีการควบคุมในเรื่องของขนาด และกฎหมายอย่างเข้มงวดเพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้อาคาร

รูปภาพ 5.15 ผังแสดงบริเวณอาคารเดอะคลับ

5.16 และ 5.17 ภายในบริเวณอาคารเดอะคลับ

5.2.1 องค์ประกอบด้านความหมายบริเวณถนนข้าวสาร

การพิจารณาในด้านความหมาย จากการศึกษาเพื่อหาเอกลักษณ์ในด้านความหมาย พบว่า บริเวณถนนข้าวสาร มีการเปลี่ยนแปลงความหมายในแต่ละยุคและสมัย โดยสามารถถ่ายทอดออกมาทาง ภายภาพที่สามารถเห็นได้ เช่น ในช่วงที่เป็นย่านพักอาศัย ยังสามารถพบเห็นในลักษณะของบ้านเก่า และชุมชนเก่าในกลุ่มอาคารแถวและบ้านไม้ ช่วงที่เป็นย่านที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยว โดยอาคารบ้านเก่าที่เปิดใช้เป็น เกสต์เฮ้าส์ หรืออาคารเก่าที่ถูกนำกลับมาใช้ในกิจกรรมใหม่ๆ

ช่วงเวลาของถนนข้าวสาร มีช่วงเวลาที่สำคัญในด้านความหมาย โดยผู้วิจัยเลือก ช่วงเวลาและความหมายในช่วงของสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงเวลาที่ยกภาพแสดงให้เห็นในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ ช่วงเวลาของการเป็นย่านเกสต์เฮ้าส์ จุดเชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากย่านที่พักอาศัยมาเป็นโรงแรม จนกระทั่งความหมายในปัจจุบัน เปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแสดงให้เห็นทางองค์ประกอบกายภาพ และกิจกรรมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้น

ย่านที่พักอาศัย

ย่านที่พักอาศัยบริเวณถนนข้าวสาร จากการเป็นที่ตั้งของวังเจ้านาย แสดงความหมายผ่าน องค์ประกอบกายภาพ โดยองค์ประกอบกายภาพในช่วงเวลาของบ้านข้าราชการ คือ บ้านพระยาทรง บ้านไกรจิตติ บ้านตัมย่ากุ่ม ซึ่งเป็นอาคารที่แสดงลักษณะ รูปแบบ วิถีชีวิต จากลักษณะขององค์ประกอบกายภาพ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงลักษณะของการใช้พื้นที่ว่างด้านหน้าบ้านที่มีการนำเอารูปแบบจากต่างชาติมา จนทุกวันนี้ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพจะทำให้ไม่เห็นได้อย่างชัดเจน แต่ก็มีเค้าโครงเดิมของผังของบ้านให้เห็นได้ นอกจากนี้แล้วตึกแถวที่ประกอบการร้านค้าต่างๆ ส่งเสริมบรรยากาศของความเป็นชุมชน ร้านหน้าจั่ว ร้านขายยาโบราณตั้งอยู่บนถนนตะนาว และยังคงรักษารูปแบบของการขายยาในแบบดั้งเดิมเอาไว้จนถึงปัจจุบัน

ย่านที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงสำคัญ จากการแบ่งบ้านให้คนอื่นหรือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าจนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทำให้อาคารบ้านเรือนปรับตัวเองรับการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ความหมายของการเป็นย่านที่พักอาศัยของบริเวณถนนข้าวสารยังคงอยู่ ส่วนความหมายของการเป็นที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวที่เป็นความหมายที่ซ่อนทับอยู่ในพื้นที่เดิมของบริเวณถนนข้าวสาร โดยเป็นช่วงเวลาที่ความหมายของย่านที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวอยู่ในองค์ประกอบกายภาพเดิม คือบ้านเก่า เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของเมืองและพื้นที่ โดยมีพัฒนาการจากรากฐานวัฒนธรรมของพื้นที่ เป็นการเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากความหมายหนึ่งไปสู่อีกความหมายหนึ่ง กลุ่มอาคารที่ยังคงแสดงคามหมายนี้ คือกลุ่มบ้านเรือน บริเวณตรอกมะยม ที่ยังคงรักษากายภาพเดิม เป็นอาคารที่มีรูปแบบเฉพาะตัว เป็นบ้านพักอาศัย แต่ปรับเปลี่ยนตัวเองเป็นเกสต์เฮ้าส์ รวมไปถึงลักษณะของพื้นที่ว่างรอบอาคารที่ปรับเปลี่ยน ด้วยการต่อเติมพื้นที่บางส่วนรับกิจกรรมที่ตอบสนองธุรกิจใหม่ๆ มากขึ้น จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันอาคารที่ยังคงเปิดเป็นเกสต์เฮ้าส์ ยังคงอยู่ บ้านตรอกมะยม บ้านไม้เก่า หรือบอนนี่เกสต์เฮ้าส์ เกสต์เฮ้าส์แห่งแรกๆ ของบริเวณถนนข้าวสาร

ย่านแหล่งท่องเที่ยวและสถานบันเทิง

ความหมายที่พัฒนาขึ้นจากย่านที่พักอาศัย มาเป็นย่านที่ราคาถูกของนักท่องเที่ยวและกลายเป็นย่านแหล่งท่องเที่ยวและสถานบันเทิง เพราะความต้องการทางธุรกิจได้เปลี่ยนที่ว่างของบริเวณถนนข้าวสารให้เต็มไปด้วยกิจกรรมที่แสดงถึงวัฒนธรรมใหม่ๆ ทำให้ถนนข้าวสารมีลักษณะเฉพาะตัว ถนนคนเดินที่เต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวแหล่งสถานบันเทิงในเวลาากลางคืน

องค์ประกอบกายภาพที่แสดงถึงความหมายของสมัยนี้จึงเป็น การเปลี่ยนอาคารเก่าและที่ว่างที่ถูกใช้เป็นกิจกรรมใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารเก่า ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และแสดงคามหมายของย่านพักอาศัยในอดีต บ้านไกรจิตติกับร้านกาแฟสตาร์บัค บ้านต้มยำกุ้งเป็นร้านทรูอินเทอร์เนต หรืออาคารเก่าริมถนนตะนาวกับร้านฟาสต์ฟู้ดเบอร์เกอร์คิง หรือใต้ถุนตึกแถวริมถนนเปลี่ยนเป็นร้านหนังสือมือสอง สินค้าต่างๆ ถูกนำวางขายริมทางเท้า ใต้ถุนตึกแถวริมถนนเปลี่ยนเป็นร้านหนังสือ ร้านขายของที่ระลึก หรือร้านอาหารนานาชาติ รวมไปถึงร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด เป็นการซ่อนทับความหมายใหม่อยู่ในองค์ประกอบกายภาพที่แสดงคามหมายเก่า

สรุปความหมายบนถนนข้าวสาร

จากการศึกษาความหมายของถนนข้าวสาร ในช่วงเวลาที่มีความสำคัญ ได้แก่ ย่านที่พักอาศัย ย่านที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยว และย่านแหล่งท่องเที่ยวและสถานบันเทิง พบว่า ความหมายของถนนข้าวสารมีการเปลี่ยนแปลงความหมายตลอดเวลา สามารถสรุปได้ว่าเอกลักษณ์ของถนนข้าวสาร คือความเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ถนนข้าวสารเองก็พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น แนวทางของการอนุรักษ์จึงเป็นแนวทางของการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบกายภาพเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ หรือการใช้งานใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการทางธุรกิจ

แนวทางในการอนุรักษ์ความหมายของบริเวณถนนข้าวสาร

การศึกษาในด้านความหมายนี้ยังพบอีกว่า การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ที่มีการเชื่อมโยงที่วางที่ตอบสนองความต้องการธุรกิจ กลับเป็นแนวทางที่ส่งเสริมความหมายที่ซ่อนอยู่ด้านหลังตึกแถวบริเวณถนนข้าวสาร คือ บ้านพักอาศัย ส่วนกิจกรรมใหม่ๆ ก็ดึงดูดผู้คนให้เข้าไปในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ เป็นการอนุรักษ์บนพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพมาก และเป็นการนำเสนอความหมายของพื้นที่ด้วยองค์ประกอบกายภาพที่ยังคงมีอยู่ในพื้นที่ และเป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

การอนุรักษ์ความหมายของบริเวณถนนข้าวสาร แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การอนุรักษ์ในส่วนขององค์ประกอบกายภาพซึ่งกล่าวไปแล้วในข้างต้นและการส่งเสริมความหมายของพื้นที่ด้วยกิจกรรม โดยในส่วนของการส่งเสริมในด้านกิจกรรม ในส่วนที่ยังคงความดั้งเดิมทั้งกายภาพและกิจกรรม ซึ่งปัจจุบันพบได้น้อยมากในอาคารกลุ่มนี้ควรมีการส่งเสริมและนำเสนอถึงลักษณะที่พิเศษของอาคารเหล่านี้ ซึ่งปัจจุบันร้านหน้าวัดเป็นตัวอย่างและเป็นตัวแทนของอาคารที่เป็นที่รู้จัก และได้รับการเสนอในหนังสือแนะนำการท่องเที่ยวว่าเป็นร้านค้าเก่าแก่ และมีรูปแบบของการเป็นร้านขายยาแบบโบราณที่หาได้ยากในปัจจุบัน โดยเป็นการส่งเสริมได้ในภาพรวมของย่านบางลำพู ส่วนในแนวทางที่สองเป็นแนวทางเป็นแนวทางที่รักษากายภาพของอาคาร แต่ให้มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมภายในได้ และเป็นแนวทางที่ตอบสนองความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันมากกว่า

นอกจากนี้แล้ว การส่งเสริมความหมายของพื้นที่ ยังสามารถทำได้โดยการรื้อฟื้นกิจกรรมในอดีตที่หายไป เช่น ในวันสงกรานต์ ที่เคยมีการอัญเชิญหลวงพ่อข้าวสาร เพื่อแสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงามในอดีต เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ และยังเป็น การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของพื้นที่ที่อยู่อาศัย

การส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่ ยังสามารถทำได้โดยใช้มาตรการต่างๆ ในการบริหารจัดการพื้นที่

มาตรการในการบริหารจัดการการส่งเสริมการอนุรักษ์ในพื้นที่ด้วยการสร้างแรงจูงใจ

- มาตรการทางด้านการเงิน

เป็นการส่งเสริมโดยทางรัฐ ให้เงินสนับสนุน การกู้เงิน หรือโดยการลดภาษีในรูปแบบต่างๆ ให้กับเจ้าของอาคาร

- การยกย่องให้รางวัล

การให้รางวัลทั้งบุคคลที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ และอาคาร เช่น บ้านไกรจิตติ ที่เป็นอาคารได้รับรางวัลอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น จากสมาคมสถาปนิกสยาม ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์มากขึ้นในพื้นที่

- การมีส่วนร่วมประชาชน

สำหรับบริเวณถนนข้าวสารที่มีการเปลี่ยนแปลงความเป็นชุมชน มาเป็นองค์การทางธุรกิจ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรในกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนร่วมได้

ส่วนเสีย โดยการส่งเสริมให้มีการแสดงความคิดเห็น ร่วมกับแนวทางการอนุรักษ์โดยทางรัฐ ซึ่งอาจเป็นแนวโน้มเพื่อส่งเสริมความเป็นไปทางธุรกิจได้

- **การส่งเสริมกิจกรรมและการให้การศึกษาแก่ชุมชน**

การส่งเสริมให้คนในพื้นที่ตระหนักและรู้สึกถึงความสำคัญของพื้นที่อยู่ เพื่อให้เกิดความรู้สึกรหวงแหนและภูมิใจกับพื้นที่ที่ตนอยู่

5.2 การเสนอแนวทางเพื่อการอนุรักษ์บริเวณถนนข้าวสาร

ทั้งนี้จากการพิจารณาองค์ประกอบเพื่อการอนุรักษ์ทั้งด้านโครงสร้างและความหมาย จะสามารถนำเสนอแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร โดยนำเสนอในภาพรวมเมื่อทำการวิเคราะห์ในด้านโครงสร้างและความหมายในแต่ละพื้นที่ย่อยๆ ได้ดังนี้

โครงการปรับปรุงบริเวณถนนข้าวสาร

โครงการปรับปรุงถนนรามบุตรี

โครงการปรับปรุงที่ว่างเพื่อส่งเสริมความหมายของย่านที่พักอาศัย

การปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว

การปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี

การปรับปรุงย่านเกสต์เฮ้าส์บริเวณตรอกมะยม

โครงการปรับปรุงที่ว่างภายในด้วยการแนะนำรูปแบบอาคารใหม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปภาพ 5.18 ผังแสดงโครงการอนุรักษ์บริเวณถนนข้าวสาร

5.2.1 โครงการปรับปรุงบริเวณถนนข้าวสาร

ถนนข้าวสารมีประวัติศาสตร์และความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 การเป็นท่าขึ้นข้าวสาร ก่อนจะไปยังฉางข้าวหลวงบริเวณริมสะพานช้างโรงสี อันเป็นที่มาของชื่อข้าวสาร แต่เดิมถนนข้าวสาร เป็นเพียงถนนแคบที่เรียกว่าตรอก ก่อนที่จะถูกตัดเป็นถนนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการวิเคราะห์แผนที่แสดงให้เห็นร่องรอยของตรอกข้าวสาร จึงควรมีการปรับปรุงพื้นที่ถึงความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

การสัญจรบนถนนข้าวสาร เป็นการสัญจรที่มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา ตอนกลางวันถนนข้าวสารจะมีการสัญจรจากถนนจักรพงษ์ เข้ามาเพื่อทำการบริการแก่ร้านต่างๆ ในพื้นที่ จนเข้าช่วงเวลาเย็น เมื่อถนนได้กลายเป็นถนนที่มีกิจกรรมหลากหลาย ทางสถานีตำรวจจะมีการนำที่กั้นถนนชั่วคราวเพื่อกั้นทางสัญจรเข้าออกทั้งสองด้านของถนนข้าวสารเพื่อให้ถนนข้าวสารเป็นถนนคนเดิน

สภาพของถนนข้าวสารในปัจจุบัน มีการปรับปรุงทางทำให้มีขนาดกว้างขึ้น เป็นถนนที่เต็มไปด้วยหาบเร่และแผงลอยเต็มสองฝั่งถนนข้าวสารซึ่งมีส่วนในการสร้างให้พื้นที่มีกิจกรรม แต่ลักษณะของการตั้งแผงลอยไม่เป็นระเบียบ ประกอบกับพื้นที่ทางเท้าในบางส่วนเป็นพื้นที่หน้าร้านของอาคารริมถนนข้าวสาร จึงควรมีการตั้งหาบเร่แผงลอยให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะดวกต่อผู้ค้าทั้งสองฝ่าย และการเดินของนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันให้มีการเติมจุดนั่งพักสาธารณะ และมีการปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มความร่มรื่นให้กับพื้นที่

กิจกรรมบนถนนข้าวสารมีความหลากหลาย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองการท่องเที่ยว เช่น การขายของที่ระลึก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่แสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม เช่น งานแสดงศิลปะ ของทำมือ ของนักศึกษา เป็นต้น

รูปภาพ 5.19 ผังแสดงโครงการปรับปรุงบริเวณถนนข้าวสาร

- มีการติดตั้งป้ายเพื่ออธิบายถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา เช่น ที่มาของชื่อถนน ความสำคัญของพื้นที่ เป็นต้น บริเวณทางเข้าถนนข้าวสาร
- ปรับปรุงบริเวณถนนข้าวสารด้วยการออกแบบทางเดิน ที่แยกความแตกต่างของการเป็นตรอกข้าวสารในอดีตกับถนนข้าวสารในปัจจุบัน โดยการใช้ลวดลายและสีของพื้นที่ต่างกัน
- ควบคุมการสัญจรในพื้นที่ ด้วยการเปิดปิดการเข้าออกพื้นที่ในเวลาที่แน่นอน มีการจัดทำที่กั้นถนนที่ดูเป็นทางการ เพื่อแสดงการแยกการสัญจรของคนและรถออกจากกันให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้ใช้ถนน และให้มีการปรับผู้ที่ทำผิดหรือฝ่าฝืนระเบียบที่กำหนดไว้
- มีการเติมจุดนั่งพักสาธารณะในบางจุด และมีการปลูกต้นไม้ให้ถนนมีความร่มรื่นขึ้น
- แนะนำพื้นที่ให้เป็นถนนคนเดิน ที่ส่งเสริมลักษณะของวัฒนธรรมใหม่ๆ และกิจกรรมทางด้านดนตรีและศิลปะ และการแสดงออกในด้านความคิดสร้างสรรค์ ในขณะเดียวกันก็รื้อฟื้นและส่งเสริมกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรม และการกระชับความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ เช่น การจัดงานเฉลิมฉลอง และัญญเชิญหลวงปู่ข้าวสารในวันสงกรานต์ เป็นต้น

รูปภาพ 5.20 ภาพแสดงทางเข้าถนนข้าวสาร

รูปภาพ 5.21 ภาพแสดงบริเวณถนนข้าวสาร

5.2.2 โครงการปรับปรุงถนนรามบุตรี

ถนนรามบุตรี มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเป็นทางสัญจรทางน้ำที่เชื่อมต่อไปยังคลองรอบวัดชนะสงคราม โดยมีที่มาของชื่อถนนรามบุตรี เป็นชื่อมาจากหม่อมหญิงเพ้า ซึ่งเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ ความโค้งงอของถนนแสดงลักษณะของการสัญจรที่พัฒนาจากทางน้ำในอดีต จนเปลี่ยนมาเป็นระบบการสัญจรทางบก โดยยังคงขอบเขตเดิมไว้ได้ดี และยังพบอาคารเก่าซึ่งมีอายุอาคารมาตั้งแต่ถนนยังเป็นคลอง เป็นร้านค้าเรือนไทยชั้นเดียว

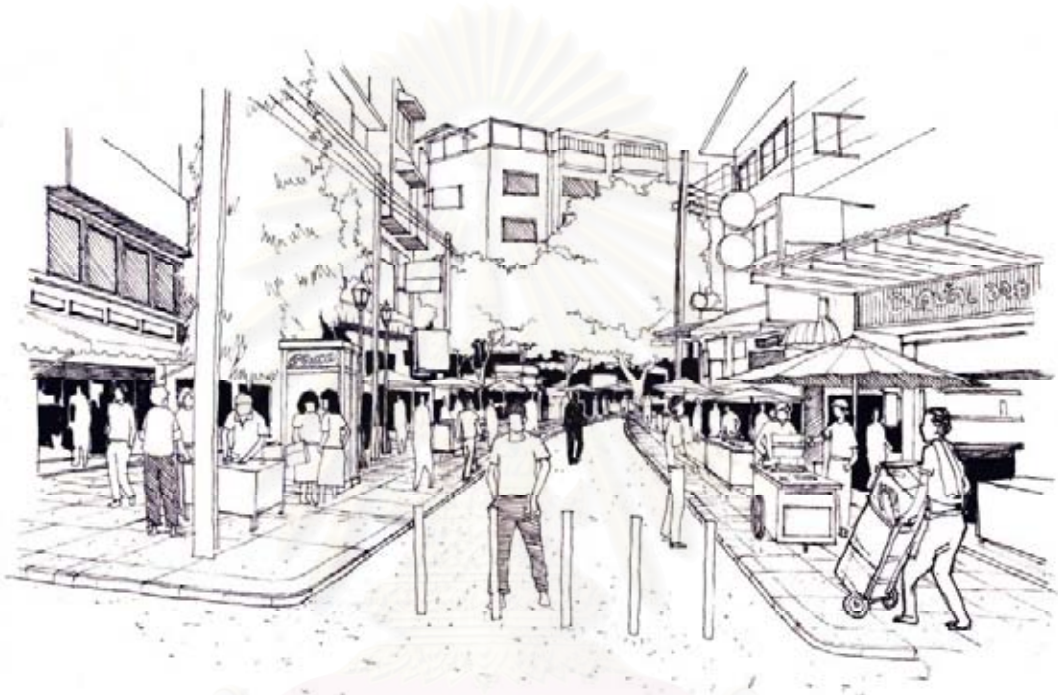
การสัญจรบริเวณถนนรามบุตรี เป็นถนนที่มีความสับสนและวุ่นวาย ทั้งการสัญจรทางรถจากถนนจักรพงษ์ ไปทางถนนสิบสามห้าง การจอดรถริมถนน การตั้งหาบเร่แผงลอยริมสองฝั่งทางเท้า และการเชื่อมต่อของถนนรามบุตรีกับถนนข้าวสารทำให้พื้นที่มีกิจกรรมกิจกรรมของถนนคนเดินร่วมด้วย เนื่องจากขนาดของถนนที่ค่อนข้างแคบ แต่ถนนมีความร่มรื่นเนื่องจากต้นไม้ใหญ่ตลอดตามแนวถนนรามบุตรี

รูปภาพ 5.22 ผังโครงการปรับปรุงถนนรามบุตรี

- มีการติดตั้งป้ายเพื่ออธิบายถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ระบบการสัญจรทางน้ำของเมืองเก่า เช่น ที่มาของชื่อถนน ความสำคัญของพื้นที่ เป็นต้น บริเวณทางเข้าถนนรามบุตรี
- มีการออกแบบพื้นทางเดินเพื่อแสดงถึงระบบการสัญจรทางน้ำ
- ปรับปรุงอาคารร้านค้าเรือนไทยเก่าริมน้ำ ให้มีความแข็งแรงและสวยงาม จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อแสดงวิถีชีวิตในอดีต

- จัดการสัญจรของการใช้ถนนรามบุตรี โดยมีช่วงเวลาการปิดเปิดการเข้าออกของรถที่ชัดเจน รวมถึงการห้ามจอดรถในพื้นที่ตามช่วงเวลา แยกการสัญจรของคนและรถออกจากกัน การจัดทำที่กันถนน และมีการจัดทำเป็นพื้นที่ถนนคนเดิน เช่นเดียวกับถนนข้าวสาร เนื่องจากมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องกัน และให้มีการปรับผู้ที่ทำผิดหรือฝ่าฝืนระเบียบที่กำหนดไว้
- จัดระเบียบหาบเร่และแผงลอยให้มีความเรียบร้อย ด้วยการจัดเป็นพื้นที่เป็นสัดส่วนแยกกับพื้นที่หน้าร้านของอาคารริมถนนรามบุตรี ให้มีการจัดทำที่นั่งสาธารณะในบางช่วง

รูปภาพ 5.23 บริเวณทางเข้าถนนรามบุตรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปภาพ 5.25 โครงการปรับปรุงที่ว่างเพื่อส่งเสริมความหมายของย่านที่พักอาศัย

- ปรับปรุงอาคารเก่า ให้มีสภาพแข็งแรงและสวยงามและให้มีการเปลี่ยนการใช้อาคารให้เป็นกิจกรรมสมัยใหม่ได้
- เชื่อมพื้นที่โล่งว่างของถนนข้าวสารและบริเวณพื้นที่ที่มีอาคารเก่าอยู่ภายใน เนื่องจากอาคารเหล่านี้มักจะอยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่ค่อนข้างมาก จึงควรมีการแนะนำบริเวณทางเข้า และดึงดูดความสนใจ เช่น อาจทำเป็นแกลเลอรีตามทางเดิน เป็นต้น
- จัดทำป้ายแสดงประวัติความสำคัญ ความเป็นมาของอาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 หรือในบางอาคารที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ
- มีการส่งเสริมและให้รางวัลกับอาคารอนุรักษ์ดีเด่น เพื่อให้เห็นความสำคัญของอาคารและแนวคิดในการนำอาคารมาช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับกิจกรรมทางธุรกิจ
- จัดทำแผนที่แสดงตำแหน่งของอาคารและการเข้าถึงอาคารต่างๆ เพื่อส่งเสริมความเป็นย่านที่พักอาศัย

รูปภาพ 5.26 โครงการปรับปรุงที่ว่างเพื่อส่งเสริมความหมายของย่านที่พักอาศัย บริเวณบ้านพระยาทรง

5.2.4 การปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว

อาคารบริเวณถนนตะนาวเป็นกลุ่มอาคารแถวสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เป็นถนนที่มีความสำคัญในด้านความเป็นกลุ่มของอาคารต่อเนื่องตลอดถนนตะนาว ปัจจุบันอาคารชุดนี้จัดเป็นอาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรม อาคารทั่วไปอยู่ในสภาพดี มีการปรับปรุงด้วยการทำสียบริเวณด้านหน้าของอาคาร แต่เนื่องจากมีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ภาพของคอมเพรสเซอร์จึงทำให้อาคารดูไม่เรียบร้อย นอกจากนี้แล้วในอดีตบริเวณถนนตะนาวมีการเดินทางโดยใช้รถราง เป็นการสัญจรในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5

ร้านค้าบริเวณถนนตะนาว ส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงกิจการมาเป็นกิจการสมัยใหม่ ส่วนกิจกรรมดั้งเดิมพบได้น้อย เช่น ร้านขายยาโบราณหน้าวัว เป็นร้านขายยาเก่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยยังคงรักษากิจการเดิมไว้รวมไปถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอก ส่วนบางร้านมีการปรับเปลี่ยนภายในแต่ยังคงรักษากิจการเดิมไว้ เช่น ร้านขนมปังพรชัย เป็นต้น นอกจากนี้กิจการใหม่ๆ บริเวณถนนตะนาวในปัจจุบันได้กลายเป็นย่าน เช่น ย่านของร้านวิสาหิ ร้านเครื่องเงิน เป็นต้น

รูปภาพ 5.26 ผังโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว

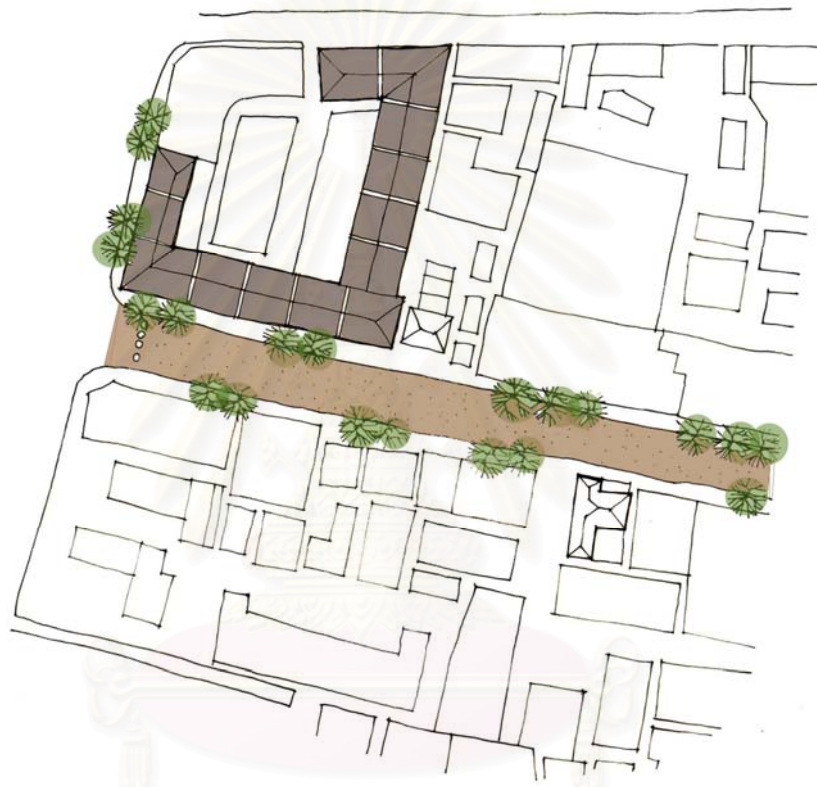
- จัดทำรางวิ่งของรถราง โดยการฝังรางเหล็กบนถนนตะนาวเพื่อแสดงให้เห็นเส้นทางรถราง เพื่อแสดงถึงประวัติศาสตร์การสัญจรในอดีต
- แนะนำร้านหน้าวัด และกิจกรรมดั้งเดิมของพื้นที่ให้เป็นที่รู้จัก
- ให้การช่วยเหลือทางการเงินแก่ร้านค้าที่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ได้
- เสนอให้มีการให้รางวัลแก่ร้านค้าที่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ได้ เพื่อให้เกิดความภูมิใจและหวงแหนในตัวอาคารและกิจการของตนเอง
- ส่งเสริมพื้นที่ด้วยกิจกรรมในปัจจุบัน เช่น ร้านวังไข่มุก ร้านวิวาห์และร้านเครื่องเงิน เป็นต้น

รูปภาพ 5.27 ภาพแสดงโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณถนนตะนาว

5.2.5 การปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี

อาคารในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มอาคารเก่า ที่ยังคงกิจกรรมเดิมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนด้านถนนรามบุตรี มีการปรับเปลี่ยนเป็นร้านอาหารสมัยใหม่บ้าง เนื่องจากมีกิจกรรมจากทางถนนข้าวสาร อาคารในกลุ่มนี้เป็นตึกแถวเก่าในสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะเช่นเดียวกับตึกแถวบริเวณถนนตะนาว แต่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ต่างกัน โดยเป็นกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อาคารในกลุ่มนี้มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพสถาปัตยกรรมของอาคารไม่มากนัก เนื่องจากอิทธิพลของถนนข้าวสารได้ส่งผลต่อเนื่องไปยังถนนถนนรามบุตรีฝั่งวัดชนะสงคราม รวมไปถึงลักษณะของกรรมสิทธิ์ที่ดินร่วมด้วย

รูปภาพ 5.28 ผังโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี

- ปรับปรุงอาคารด้วยการทาสีอาคารใหม่ และเสนอแนวทางในการปรับปรุงอาคาร ให้มีความเป็นกลุ่มเดียวกัน
- แนะนำร้านค้าและร้านอาหารในพื้นที่ที่มีกิจกรรมดั้งเดิม ให้เป็นที่รู้จัก

รูปภาพ 5.29 ภาพแสดงโครงการปรับปรุงอาคารตึกแถวเก่าบริเวณหัวมุมถนนจักรพงษ์และถนนรามบุตรี

5.2.6 การปรับปรุงย่านเกสต์เฮ้าส์บริเวณตรอกมะยม

บริเวณตรอกมะยมมีการเปิดบ้านเพื่อทำเป็นเกสต์เฮ้าส์ ในจำนวนหลายหลัง โดยอาคารในบริเวณนี้ เป็นอาคารบ้านเรือนของประชาชนทั่วไปและมีสภาพอาคารที่สมบูรณณ์ และมีอาคารหลายหลังที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ และได้บอกเล่าความหมายของการเป็นย่านที่พักอาศัยและที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าสภาพลักษณะในปัจจุบัน จะไม่ใช่ย่านที่พักราคาถูกของนักท่องเที่ยวต่างชาติแล้วแต่กลับเป็นที่พักที่มีรูปแบบเฉพาะตัวต่างกับโรงแรมทั่วไปในปัจจุบัน

โดยส่วนใหญ่แล้วอาคารเหล่านี้มีการปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีอยู่แล้ว แต่อาคารเหล่านี้มักมีการต่อเติมพื้นที่ด้านหน้า ซึ่งเป็นการต่อเติมเพื่อตอบสนององกิจกรรมใหม่ และแสดงให้เห็นว่า มีอาคารหลายหลังพยายามปรับปรุงอาคารในพื้นที่ในรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารเก่า นอกจากนี้อาคารในกลุ่มนี้ยังเป็นบริเวณที่ร่มรื่นด้วยต้นไม้ใหญ่ ในบริเวณบ้านเก่าอีกด้วย

รูปภาพ 5.30 ผังโครงการปรับปรุงย่านเกสต์เฮาส์บริเวณตรอกมะยม

- ปรับปรุงอาคารเก่าให้มีสภาพที่ดี และแนะนำการเปลี่ยนแปลงหรือการต่อเติมอาคารบ้านเก่าเดิม ทั้งการออกแบบต่อเติมในส่วนด้านหน้าของอาคาร การจัดพื้นที่ภายใน โดยสนับสนุนให้มีการออกแบบการต่อเติมอาคารในแบบที่สอดคล้องกับอาคาร
- ออกแบบให้มีการใช้พื้นที่ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมลักษณะพิเศษของกลุ่มอาคาร
- ให้การสนับสนุนและส่งเสริมรูปแบบของเกสต์เฮาส์ในลักษณะนี้ เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของถนนข้าวสาร
- สนับสนุนให้เกสต์เฮาส์ประเภทนี้เป็นที่รู้จัก โดยแนะนำในหนังสือแนะนำเที่ยว รวมไปถึงแนะนำรูปแบบของที่พักรที่เป็นบรรยากาศของบ้านพักอาศัย และบรรยากาศที่ร่มรื่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ

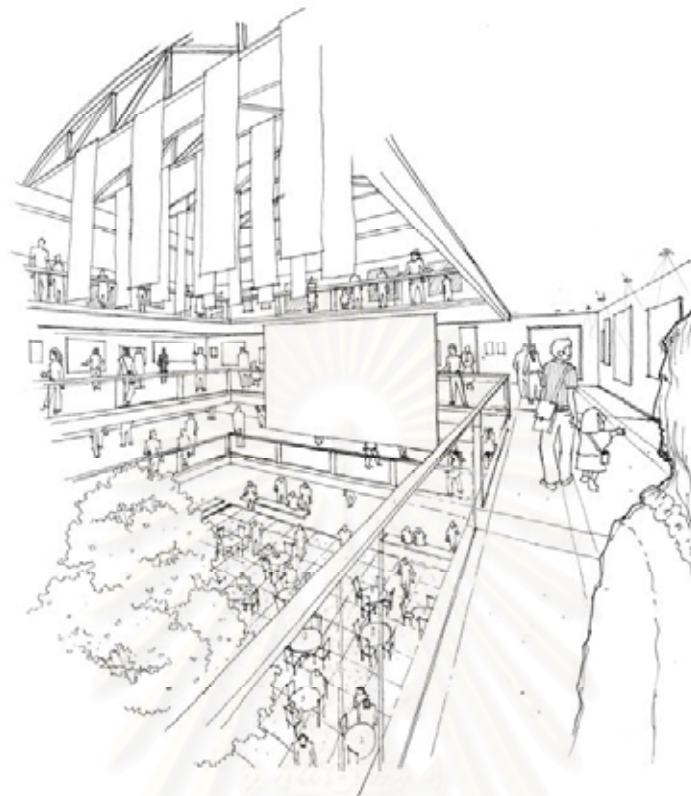

รูปภาพ 5.31 การออกแบบต่อเติมให้เข้ากับอาคารเดิมบริเวณตรอกกะยม

5.2.7 โครงการปรับปรุงที่ว่างภายในด้วยการแนะนำรูปแบบอาคารใหม่

จากการพัฒนาที่ว่าง ที่เป็นพื้นที่ปิดล้อมโดยกลุ่มอาคาร จากความต้องการพื้นที่ จึงทำให้ที่เคยพื้นที่โล่งว่างเป็นอาคาร ดังที่เห็นได้จากอาคาร เดอะ คลับ ทำให้พื้นที่มีความน่าสนใจและสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางด้านธุรกิจได้ รวมไปถึงแสดงเอกลักษณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นบนถนนข้าวสาร ทั้งนี้ต้องพิจารณาในเรื่องของกฎหมายร่วมด้วย เพราะอาจผิดกฎหมายได้ง่าย รวมไปถึงต้องเข้มงวดในการขออนุญาตต่อเติม รวมไปถึงประเภทของการใช้อาคาร เพื่อความปลอดภัยในกรณีต่างๆ เช่น การเกิดเพลิงไหม้ เป็นต้น

- การสร้างหลังคาคลุมพื้นที่ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม
- การเชื่อมโยงที่ว่างภายในของอาคารปิดล้อมที่ว่างและที่ว่างที่เกิดขึ้นใหม่เข้าด้วยกัน
- เนื่องจากที่ว่างเหล่านี้อยู่ค่อนข้างลึกเข้าไปภายในพื้นที่บริเวณถนนข้าวสาร ด้วยการแนะนำบริเวณทางเข้าอาคาร
- ส่งเสริมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมของถนนข้าวสาร เช่น การจัดทำศูนย์จัดแสดงงานศิลปะ ดนตรี เป็นต้น หรือศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณถนนข้าวสาร
- ให้มีการควบคุมในเรื่องของกฎหมายอย่างเข้มงวด โดยพิจารณาที่ว่างตามที่กฎหมายกำหนดอย่างเข้มงวด เพื่อความปลอดภัย

รูปภาพ 5.32 ภาพแสดงโครงการปรับปรุงที่วางภายในด้วยการแนะนำรูปแบบอาคารใหม่

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาตามลำดับวิธีการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจถึงองค์ประกอบชุมชนและองค์ประกอบกายภาพ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพ องค์ประกอบในด้านโครงสร้าง และองค์ประกอบในด้านความหมายของพื้นที่ จึงสามารถสรุปถึงโครงการนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ในพื้นที่ โดยการศึกษาบริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเฉพาะตัว และเป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในทุกๆ ด้าน และมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันพบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชุมชนซึ่งเกิดจากการท่องเที่ยวกำลังเกิดขึ้นในหลายๆ พื้นที่ใกล้เคียง จากบทบาทความเป็นเมืองเก่า และการเป็นชุมทางของการเดินทางท่องเที่ยวของบริเวณถนนข้าวสาร ทำให้การเปลี่ยนแปลงมีการขยายตัวออกไปในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในย่านบางลำพู เช่น บริเวณถนนรามบุตรีที่เชื่อมถนนรอบวัดชนะสงคราม หรือการขยายตัวไปยังชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนอิสลามเก่าแก่หรือชุมชนตรอกไก่อ้แจ้ ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อองค์ประกอบกายภาพชุมชน เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากบริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งการศึกษานี้จะนำไปสู่แนวทางการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ที่มีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงสำคัญอยู่ที่การท่องเที่ยว โดยอ้างถึงรูปแบบทางวัฒนธรรมของพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ประกอบกายภาพ

ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีความหมายเฉพาะตัว การทำการศึกษาในครั้งต่อไปควรพิจารณาถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงกายภาพ ร่วมกับองค์ประกอบในด้านความหมายของพื้นที่ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่ให้มีความชัดเจน ด้วยการนำเอาองค์ประกอบทางกายภาพและกิจกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำารอนุรักษ์พื้นที่ต่างๆ รวมไปถึงการใช้มาตรการต่างๆ ร่วมด้วย ในการบริหารจัดการพื้นที่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กุศล เขียมอรุณ. เดินถนนชมย่านเก่า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี, 2546.

ชินครอนกรู๊ป. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์, รายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม, 2538.

เทพชู ทับทอง. กรุงเทพฯ ในอดีต. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต, 2518.

เทียมศุภชัย ศิริศรีศักดิ์. การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ย่านนางเลิ้ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

เน่งน้อย ศักดิ์ศรี,ม.ร.ว. และคณะ. พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2525.

เน่งน้อย ศักดิ์ศรี,ม.ร.ว. และคณะ. องค์ประกอบกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2534.

ปราณี กล่ำส้ม. ย่านเก่าในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545.

ปรารภณารัตนะสิทธิ. การเปลี่ยนแปลงของถนนข้าวสาร ในช่วงชีวิตคน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะโบราณคดี สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ . เอกสารประกอบการสอนวิชาการจัดการสถาปัตยกรรมและชุมชน. (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.). (อัดสำเนา)

ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาทฤษฎีการอนุรักษ์ เรื่อง “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์”, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2542.

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. การศึกษาเพื่อจัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟู ย่านสามแพร่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สง่า กาญจนาคพันธุ์. เมื่อวานนี้ตอนกรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์. 2520.

อภิชัย กาบทอง. กระบวนการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบชุมชนในกรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาย่านบางลำพู วิทยานิพนธ์ปริญญาโทการวางแผนภาคและมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ภาษาอังกฤษ

Appleyard, Donald. European Cities. London, MA: MIT Press. 1979.

Catanese Anthony J. Urban Planning. New York: McGraw-Hill. 1978.

Cohen, Nahoum. Urban Conservation. Cambridge, MA: MIT Press. 1998.

Feilden, Bernard M. and Jukka, Jokilehto. Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites. Rome : ICCROM. 1993.

Ghosh, Santosh. Architectural and Urban Conservation. Culcutta : Center for Built Environment. 1996.

Worskett, Roy. The Character of Town : An Approach to Conservation. London : Architectural Press. 1969.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยออด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๓๐

โดยที่เป็นการสมควรมีข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยออด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ และมาตรา ๙๗ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๒๔ กรุงเทพมหานคร โดยความเห็นชอบของสภากรุงเทพมหานคร จึงตราข้อบัญญัติขึ้นไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ข้อบัญญัตินี้เรียกว่า “ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในท้องที่ แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยออด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๓๐”

ข้อ ๒ ข้อบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในข้อบัญญัตินี้

(๑) “ข้อบัญญัติ” หมายความว่า ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ๔

(๒) “ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณ ระหว่างแนวกิ่งกลาง คลองคูเมืองเดิม (คลองหลอด) แนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยากับแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองบางลำพู) แนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโองอ่าง) แนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาบรรจบกับแนวกิ่งกลางคลองคูเมืองเดิม (คลองหลอด)

(ก) “บริเวณที่ ๑” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองบางลำพู) และถนนพระสุเมรุ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จดแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้จดถนนราชดำเนินกลาง ทิศตะวันตกเฉียงใต้จดถนนเจ้าฟ้า

(ข) “บริเวณที่ ๒” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดถนนบูรณศิริกับถนนราชดำเนินกลาง ทิศใต้จดแนวกิ่งกลางคลองหลอด (คลองวัดเทพธิดา) ถนนบำรุงเมือง แนวกิ่งกลางคลองหลอด (คลองวัดราชบพิธ) ถนนพระพิทักษ์และถนนจักรเพชร ทิศตะวันออกจดแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโองอ่าง) ถนนมหาไชย ถนนอุณากรรณ ถนนเพ็ญนครต่อถนนบ้านหม้อ และถนนตรีเพชร ทิศตะวันตกจดถนนตะนาวและถนนอัษฎางค์

(ค) “บริเวณที่ ๓” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดซอยประตูเหล็ก ต่อแนวเส้นขนานซึ่งห่างจากเขตทางของถนนพารุทธ์ ๙๐ เมตร ทิศใต้จดแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันออกจดถนนจักรเพชร ไปตามถนนทรงวาดต่อแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโองอ่าง) ทิศตะวันตกจดถนนตรีเพชร และซอยสะพานพุทธ

(ง) “บริเวณที่ ๔” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองบางลำพู) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือจดถนนประชาธิปไตย ทิศตะวันตกเฉียงใต้จดถนนพระสุเมรุ ทิศใต้จดถนนราชดำเนินกลาง

(จ) “บริเวณที่ ๕” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดถนนราชดำเนินกลาง ทิศใต้จดถนนบูรณศิริ ทิศตะวันออกจดถนนตะนาว ทิศตะวันตกจดถนนอัษฎางค์

(ฉ) “บริเวณที่ ๖” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดแนวกิ่งกลางคลองหลอด (คลองวัดเทพธิดา) และถนนบำรุงเมือง ทิศใต้จดแนวกิ่งกลางคลองหลอด (คลองวัดราชบพิตร) ทิศตะวันออกจดแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโ่งอ่าง) ทิศตะวันตกจดถนนศิริพงษ์

(ช) “บริเวณที่ ๗” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่าง ทิศเหนือจดแนวกิ่งกลางคลองหลอด (คลองวัดราชบพิตร) ทิศใต้จดถนนเจริญกรุง ทิศตะวันออกจดถนนตีทองทิศตะวันตกจดถนนเฟื่องนคร

(ซ) “บริเวณที่ ๘” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดถนนจักรเพชร ทิศตะวันตกเฉียงเหนือจดถนนอัษฎางค์ ทิศตะวันออกจดซอยสะพานพุทธ ทิศใต้จดแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยา

(ฌ) “บริเวณที่ ๙” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดซอยวานิช ทิศตะวันตกเฉียงเหนือจดถนนจักรเพชร ทิศใต้จดถนนทรงวาด ทิศตะวันออกจดแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโ่งอ่าง)

(ญ) “บริเวณที่ ๑๐” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดแนวกิ่งกลางคลองหลอด (คลองวัดราชบพิตร) และถนนเจริญกรุง ทิศใต้จดซอยประตูเหล็กต่อแนวเส้นขนาน ซึ่งห่างจากเขตทางของถนนพารุทธ์ ๙๐ เมตร ทิศตะวันออกจดแนวกิ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโ่งอ่าง) และถนนจักรเพชร ทิศตะวันตกจดถนนตีทอง ถนนบ้านหม้อและถนนตรีเพชร ทั้งนี้ ตามแผนที่ท้ายข้อบัญญัตินี้

(๓) “สถานที่เก็บสินค้า” หมายความว่า อาคารหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของอาคารหรืออาคารที่มีลักษณะในการทำงานเดียวกันที่ใช้เป็นที่สำหรับเก็บ พัก หรือขนถ่ายสินค้าหรือสิ่งของเพื่อประโยชน์ทางการค้า

(๔) “สถานกีฬา” หมายความว่า อาคารหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของอาคารหรือสถานที่ที่ใช้เป็นที่ฝึกซ้อม แข่งขัน หรือชมกีฬา หรืออาคารที่มีลักษณะการทำงานเดียวกันสำหรับให้บริการแก่ผู้เล่น หรือผู้ชมเพื่อประโยชน์ทางการค้า

ข้อ ๔ ให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครรักษาการตามข้อบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามข้อบัญญัติข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ตามวรรคหนึ่งนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

ข้อ ๕ ภายในบริเวณที่ ๑ บริเวณที่ ๒ และบริเวณที่ ๓ ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้าง หรือดัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภท ดังต่อไปนี้

(๑) โรงงานตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน

(๒) อาคารที่ใช้ประกอบการค้า ซึ่งเป็นที่รังเกียจหรืออาจเป็นอันตรายแก่สุขภาพตามกฎหมายว่าด้วยสาธารณสุข เว้นแต่การประกอบการดังต่อไปนี้

(ก) การพิมพ์หนังสือด้วยเครื่องจักร

(ข) การซ่อมเครื่องอิเล็กทรอนิกส์

(ค) การล้างฟิล์มถ่ายรูปและฟิล์มภาพยนตร์

(ง) การเจียรนัยเพชร พลอย หิน กระจก หรือวัตถุที่คล้ายคลึง
 (จ) การซักกรีด อัดกลีบ กัดสีผ้า โดยใช้เครื่องจักร
 (ฉ) การพิมพ์แบบ พิมพ์เขียว
 (๓) สถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ
 (๔) โรงแรมตามกฎหมายว่าด้วยโรงแรม
 (๕) โรงมหรสพตามกฎหมายว่าด้วยกาป้องกันภัยอันตรายอันเกิดแต่การเล่นมหรสพซึ่งเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ

(๖) สถานที่เก็บสินค้าที่มีพื้นที่เกิน ๘๐ ตารางเมตร
 (๗) ภัตตาคารที่มีพื้นที่สำหรับตั้งโต๊ะอาหารเกิน ๓๐๐ ตารางเมตร
 (๘) ตลาด ตามกฎหมายว่าด้วยสาธารณสุข
 (๙) หอประชุม เว้นแต่หอประชุมของทางราชการ โรงเรียน มหาวิทยาลัย
 (๑๐) ห้องแถว ตึกแถว เว้นแต่การก่อสร้างหรือตัดแปลงเพื่อทดแทนอาคารห้องแถว ตึกแถวเดิมที่มีสภาพชำรุดหรือถูกเพลิงไหม้ ให้ดำเนินการก่อสร้างหรือตัดแปลงได้ตามแบบแปลนแผนผัง และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่กรุงเทพมหานครประกาศกำหนด สำหรับห้องแถวตึกแถวที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน ต้องก่อสร้างหรือตัดแปลงในตำแหน่งอันเป็นที่ตั้งของอาคารเดิม โดยไม่ต้องร่นแนวอาคารและต้องมีขนาดและรูปแบบเหมือนกับอาคารเดิม

(๑๑) ฌาปนสถาน
 (๑๒) อาคารสำนักงานเอกชนที่มีพื้นที่ทำการทุกชั้นรวมกันเกิน ๓๐๐ ตารางเมตร
 (๑๓) ห้างสรรพสินค้าที่มีพื้นที่ทุกชั้นรวมกันเกิน ๓๐๐ ตารางเมตร
 (๑๔) สถานที่เก็บและจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง
 (๑๕) สถานีกีฬา
 (๑๖) ป้าย เว้นแต่ป้ายชื่อถนน ตรอก ซอย ป้ายทางราชการ ป้ายเพื่อการเลือกตั้งหรือป้ายชื่อสถานประกอบกิจการที่มีพื้นที่รวมกันไม่เกิน ๕ ตารางเมตร
 (๑๗) อาคารที่มีความสูงเกิน ๑๖ เมตร โดยวัดจากระดับถนนหรือขอบทางเท้าที่ใกล้ที่สุดถึงส่วนที่สูงที่สุดของอาคาร

ข้อ ๖ ภายในบริเวณที่ ๔ บริเวณที่ ๕ บริเวณที่ ๖ บริเวณที่ ๗ บริเวณที่ ๘ และบริเวณที่ ๙ ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้างหรือตัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภทตามข้อ ๕ เว้นแต่ภัตตาคารที่มีพื้นที่สำหรับตั้งโต๊ะอาหารไม่เกิน ๔๐๐ ตารางเมตร หอประชุมเอกชนที่มีพื้นที่ทุกชั้นรวมกันไม่เกิน ๓๐๐ ตารางเมตร และอาคารสำนักงาน

ข้อ ๗ ภายในบริเวณที่ ๑๐ ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้างหรือตัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภทตามข้อ ๖ เว้นแต่สถานเต้นรำ รำวงหรือรอกเงย สถานที่มีอาหาร สุรา น้ำชา เครื่องดื่มอย่างอื่นจำ หน่ายหรือจัดให้มีการแสดงอื่นใดเพื่อการบันเทิง สถานีกีฬา โรงมหรสพ ห้างสรรพสินค้า ป้าย และอาคารที่สูงเกิน ๑๖ เมตร แต่ต้องสูงไม่เกิน ๓๗ เมตร

ข้อ ๘ ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก อาคารที่ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้างหรือตัดแปลงเป็นอาคารประเภทไม่ควบคุมการใช้ ห้ามมิให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองใช้หรือยินยอมให้บุคคลใดใช้อาคารนั้นเป็นอาคาร

ประเภทควบคุมการใช้ตามมาตรา ๓๒ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ ทั้งนี้ เว้นแต่สถานพยาบาลที่ไม่มีเตียงรับผู้ป่วยไว้ค้างคืน หรือสน3606 .านศึกษาซึ่งมีระดับการศึกษาไม่เกินประถมศึกษา

ข้อ ๙ ภายในบริเวณกรุงเทพมหานครชั้นนอก อาคารที่ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้างหรือตัดแปลงเป็นอาคารประเภทควบคุมการใช้ตามมาตรา ๓๒ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ ห้ามมิให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคารดังกล่าวเปลี่ยนการใช้อาคารให้ผิดไปจากที่ระบุไว้ในใบอนุญาตให้ก่อสร้างหรือตัดแปลงอาคารนั้น

ข้อ ๑๐ อาคารที่สร้างมาก่อนและขัดกับข้อ ๕ ข้อ ๖ หรือข้อ ๗ แห่งข้อบัญญัตินี้ห้ามมิให้ตัดแปลง

ข้อ ๑๑ อาคารที่มีการใช้มาก่อนและขัดกับข้อ ๘ หรือข้อ ๙ แห่งข้อบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ตัดแปลง และห้ามมิให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคารเปลี่ยนการใช้หรือยินยอมให้บุคคลใดเปลี่ยนการใช้อาคารนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนข้อ ๙ แห่งข้อบัญญัตินี้ โดยให้ถือเอาประเภทการใช้อาคารใน วันที่ข้อบัญญัตินี้ใช้บังคับเป็นเกณฑ์

ข้อ ๑๒ ข้อบัญญัตินี้มีให้ใช้บังคับแก่

(๑) การก่อสร้างเขื่อน สะพาน อุโมงค์ ทางหรือท่อระบายน้ำ รั้วหรือกำแพง

(๒) การซ่อมแซมอาคารเพื่อให้คงสภาพเดิม หรือการตัดแปลงภายในตัวอาคารโดยไม่เปลี่ยนแปลงสภาพภายนอกของตัวอาคาร

ข้อ ๑๓ อาคารที่ได้รับใบอนุญาตให้ก่อสร้างหรือตัดแปลงก่อนวันที่ข้อบัญญัตินี้ใช้บังคับและยังก่อสร้างหรือตัดแปลงไม่แล้วเสร็จ ให้ดำเนินการตามที่ได้รับอนุญาตต่อไปได้ แต่ห้ามมิให้ก่อสร้างหรือตัดแปลงนอกเหนือไปจากที่ได้รับอนุญาต

ประกาศ ณ วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

พลตรี จำลอง ศรีเมือง

(จำลอง ศรีเมือง)

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้ข้อบัญญัติฉบับนี้ คือ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ตัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงเทพมหานครชั้นนอก ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยอด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือแขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๙ ซึ่งมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ บัญญัติว่า ถ้าไม่มีการออกกฎกระทรวงหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นภายใน ๑ ปีนับตั้งแต่วันที่ประกาศนั้นมีผลใช้บังคับ ให้ประกาศดังกล่าวเป็นอันยกเลิกและโดยที่กรุงเทพมหานครเห็นสมควรห้ามก่อสร้าง ตัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภท ภายในบริเวณดังกล่าวต่อไป จึงจำเป็นต้องตราข้อบัญญัตินี้

(ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๕๖ ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๐)

ประกาศกรุงเทพมหานคร
เรื่อง กำหนดแบบแปลน แผนผัง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
ของห้องแถว ตึกแถว ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก

เพื่อส่งเสริมดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกให้คงอยู่เป็นมรดกของชาติสืบไป อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๕ (๑๐) แห่งข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยอดแขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวงราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๓๐ กรุงเทพมหานครจึงประกาศกำหนดแบบแปลน แผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม สำหรับการก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคาร ห้องแถวตึกแถวภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกไว้ดังต่อไปนี้

๑. ความกว้าง ความลึกของห้อง ที่ว่าง แนวอาคารและระยะร่นต่าง ๆ ของอาคารให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยอาคาร

๒. ที่จอดรถยนต์ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยที่จอดรถยนต์

๓. ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

(๑) หลังคา ให้เป็นหลังคาจั่ว หรือปั้นหยา มีความลาดเอียงเข้าหาถนนด้านหน้าอาคารไม่น้อยกว่า ๓๐ องศา และระยะแนวราบจากกึ่งกลางเสาด้านหน้าถึงแนวสันหลังคาไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ ของความลึกของห้อง และต้องไม่น้อยกว่า ๓.๕๐ เมตร มุงด้วยกระเบื้องสีแดง (สีอิฐ) หรือสีเทา โดยให้เลือกใช้สีใดสีหนึ่งของอาคารแต่ละแถว

(๒) ให้ความสูงใต้กันสาดชั้นล่างเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยอาคารและให้มีความลาดเอียงของกันสาดไม่ต่ำกว่า ๘ องศา มุงด้วยกระเบื้องชนิดและสีเหมือนหลังคา

(๓) กันสาดเหนือขอบหน้าต่าง มีความลาดเอียงไม่ต่ำกว่า ๘ องศา มุงด้วยกระเบื้องชนิดและสีเหมือนหลังคา

(๔) ประตู หน้าต่างด้านหน้า ขนาด ระยะ และสัดส่วนให้เหมือนอาคารเดิมหรืออาคารข้างเคียง

(๕) สีภายนอกของอาคารแต่ละแถวให้ใช้สีครีม หรือสีเนื้อ หรือสีเทาอ่อน หรือสีขาว

(๖) ผนังภายนอกอาคาร ให้ก่ออิฐฉาบปูน ทาสี และห้ามใช้วัสดุสะท้อนแสง

(๗) ห้ามติดตั้งวางอุปกรณ์ประเภทกันสาด เครื่องปรับอากาศ เสาอากาศโทรทัศน์หรือวิทยุ หรือส่วนอื่นอื่น ๆ ด้านหน้าอาคารจึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวมนสิณี อรรถวานิช เกิดวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในปีการศึกษา 2546 เข้าศึกษาต่อในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย